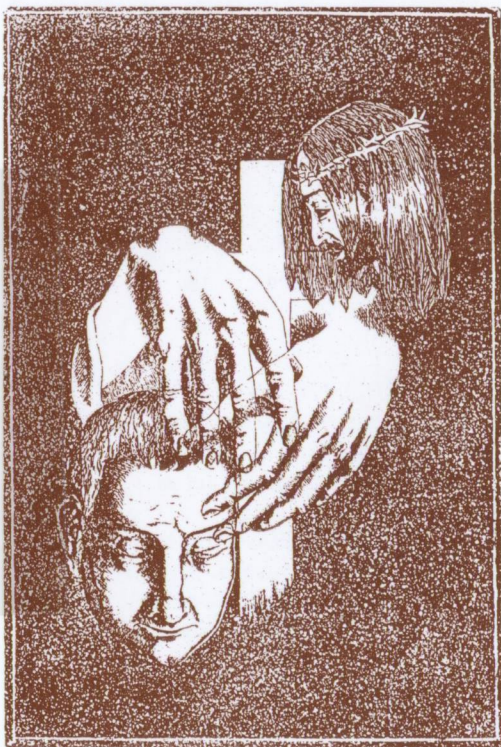

DR. TIBORI JÁNOS

PÁRTÁLLAM – PÁRTEGYHÁZ

"Pilátus álma" Stima Klára rézkarca (1983)

Debrecen, 2003

Javallat a "pilátusi álmokör"
gyógyítására

Nyberg Huugo

1. Sze - líd sze - med, Úr Jé - zus,
Jól lát - ja min - den vét - ke - met,
Sze - mé - lye - met ne ves - se meg
Sze - líd sze - med, Úr Jé - zus.

2. Szelíd szemed, Úr Jézus,
Tekintsen rám, ha roskadok,
Adjon békét, bocsánatot
Szelíd szemed, Úr Jézus

3. Szelíd szemed, Úr Jézus,
Tudom, hogy vádat is emel;
Vétkeztem én, ítéljen el
Szelíd szemed, Úr Jézus.

4. Szelíd szemed, Úr Jézus,
Elítél bár, lásd én megint
Csak várom, hogy majd rám tekint
Szelíd szemed, Úr Jézus.

Stenback Lars 1811-1870.
F.: Podmaniczky Pál

TIBORI JÁNOS

PÁRTÁLLAM - PÁRTEGYHÁZ

Magyar Református Egyháztörténeti Dolgozatok

9.

Szerkeszti: Dr. Csohány János

Lektorálta:

Dr. Csohány János

Zsíros József

HU ISSN 1417 491 X

ISBN 963 214 762 6

Copyright: Dr. Tibori János

Kiadja:

A Magyarországi Református Egyház Doktorai

Kollégiumának Egyháztörténeti szekciója

Felelős kiadó:

PhD. Dr. Csohány János

TIBORI JÁNOS

PÁRTÁLLAM – PÁRTEGYHÁZ

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001317164

Debrecen, 2003

Előszó

A Tiszántúli Református Egyházkerületének a XX. század második félszázadában az állampárt által az egyházra kényszerített diktátumok miatt az egyház pártegyházzá tévelyedett. Ezt a metamorfózist – átváltozást – a kutató még napjainkban sem tudja feloldani a lassan apadó és már hiányzó levéltári és más forrásértékű iratok, valamint az „oral history”, a visszaemlékezések sok ellentmondással terhelt alkotói miatt.

Amint a témával foglalkozó négy kötetemben – úgy most is – hangsúlyozom, hogy „jelenleg sem célom az izmusok különböző színeivel fénssorozott görbetükrök torzításával való vitatkozás, mert az ilyen típusú dialógusok mind elvetéltek”.

Arra is emlékeznünk kell, hogy a Minisztertanács Tanácsi hivatalának elnöke „utasításban”² rendelte el a tanácsi szerveknek az államtitok és a szolgálati titok védelmét tartalmazó iratok kezelési szabályait.

A védelmi kategóriába sorolt egyházi irattípusok a következők:

- 1.) Az egyházakkal történő fontosabb tárgyalások iratai:
 - a. a megyei egyházügyi titkárok összefoglaló jelentései.
 - b. a megyei egyházpolitikai koordinációs értekezletek anyagai.
- 2.) Egyházügyi:
 - a. az egyházak vezetőivel egyházpolitikai és egyházi személyeket érintő ügyekben folytatott tárgyalásokról készült feljegyzések.
- 3.) Egyházi személyekkel kapcsolatos állásfoglalások:
 - a. egyházi személyek jutalmazásáról, anyagi támogatásáról szóló adatok.
 - b. Egyházak, egyházi személyek külföldi kapcsolatairól szóló adatok.
 - c. Egyházi személyek elleni vizsgálati ügyek.
 - d. Az egyházak hitéleti tevékenységével összefüggő adatok.

¹Dr. Tibori János: Lectori salutem! In: Dr. Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1944-1957. Debrecen, 1995. 7. P.

²A Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének utasítása az államtitkot tartalmazó iratok kezelési szabályairól. 103/1975. HBML XXIII. 24. 42. d. Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. 107. 1975. sz.

4.) Minden olyan, a felsoroltak körén kívül eső adat is, amelynek illetéktelen személy tudomására jutása, a szakigazgatási szerv zavartalan működését, az igazgatás vagy a gazdálkodás rendjét veszélyezteti.³

Az államtitok és a szolgálati titok védelmének eljárási szabályzata: 35. §. Azt az államtitkot, illetve szolgálati titkot tartalmazó iratot, amely feleslegessé vált, (kiselejtezett iratok, az iratok feldolgozásakor keletkezett feljegyzések, elrontott példányok, stencilek, stb.) zúzással, égetéssel vagy az irat anyagától függő egyéb módszer alkalmazásával – felügyelet mellett – úgy kell megsemmisíteni, hogy tartalmát megállapítani ne lehessen.

A kiselejtezett iratok megsemmisítésének megtörténtét jegyzőkönyvben kell feltüntetni.⁴

Az előszóban felsorakoztatott praemissák zárótételeként ismételtlen igazolom, hogy

„Cuius potestas, eius ecclesia,

azaz

akié a hatalom, azé az egyház”.⁵

A zárótétel megfogalmazása azonban nem jelenti a kutatás befejezését. 2003-ban alkalmam volt az MSzMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottságának Archívumában feltárást végezni, s így megismertem egy kimutatást a külön pincehelyiség Fűvészkert utcai részlegében elhelyezett szekrényben raktározott régi iratokról.

A kimutatás tollal áthúzva.

A margón megjegyzés tollal: selejtezve, megsemmisítve. Kelt: Debrecen, 1985. július 26. Cseke Béla ehü. Főelőadó⁶

³A Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének utasítása az államtitkot tartalmazó iratok kezelési szabályairól I. m. 5. p.

⁴Uo.: 15. p.

⁵Dr. Tibori János: Lectori salutem. I. m. 8. p.

Figyelmezzünk arra a tényre, hogy a történelem térben és időben meghatározott eseménysor, amely tanulmányomat a Tiszántúli Református Egyházkerületre és a 20. század második felére korlátozva ötvözi, a már általam négy kötetben feltárt forrásokat. E tevékenységünket biztosítja a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény, amelyet az Országgyűlés az 1992. okt. 27-i ülésnapján fogadott el és kimondta, hogy a tudományos kutatást végző szerv vagy személy személyes adatot csak akkor hozhat nyilvánosságra, ha az a történelmi eseményekről folytatott kutatások eredményeinek bemutatásához szükséges.

Feladatunk: „Mindent, – ami most még titok, fel kell tární és amit még senki sem tud, meg kell ismerni, – és azután nyíltan hirdetni”. (Lukács 8:17.)

⁶Cseke Béla: Kimutatás a külön pincehelyiségben vaslemez szekrénybe elhelyezett régi iratokról. HBML XIII. 24. 50.

I.

Új jövevényszavaink történelmi tartalmi jegyei

Endlösung

Az Endlösung végleges megoldást jelent. A szó történeti tartalmi jegyei csak a második világháború utolsó éveiben jöttek napvilágra. Bár a feltárások napjainkban is folynak, de a „háború prófétái” még egy-egy jeles évfordulón is többet elhallgatnak, mint amit mondanak, holott a sírmezők hantjainak elvadult bozótjai könnyektől öntözötten emlékeztetnek. Figyelmezzünk hát rájuk értő és érző szívvel!

A nemzetiszocializmus úgy határozza meg a társadalom minden egyedének egész életét, hogy az egyéni kezdeményezésnek semmi teret nem enged. Az állam és a párt csúcsán a „Führer és birodalmi kancellár” – Hitler áll –, aki egyedül testesíti meg a tömeg akaratát és szuverenitását. A demokratikus népszuverenitás helyét a Führerszuverenitás foglalja el, s így Németország „Führerállam” lett. Hitler megkövetelte a korlátlan egyeduralmat személyének dicsőítése által is. A pártgyűléseken és a tömegszervezetek összejövetelein mindig felharsant a „Sieg, heil!” háromszoros eskü – üdvözlés Hitlerre. A párttagok, később a magánlevelek írói is a „Heil Hitler!” köszöntés formulát használták, sőt a beszélgetéseket is e szavakkal zárták. Goebbels propaganda-miniszter Hitler dicsőítését vallásos égi magasságba emelte tömjénező ismételésekkel: „Führerdienst ist Gottesdienst! Führerwille ist Gotteswille!”⁷ – A Führer szolgálata istentisztelet! A Führer akarata Isten akarata! Hitler mindenhatóságát a népbíráknak adott parancsában fejtette ki, mely szerint „feladatuk nem a jogról való beszéd, hanem a nemzetiszocializmus ellenségeinek megsemmisítése”. Az ellenséget a legmegfelelőbb helyekre – üres gyárépületekbe, kaszányákba, istállókba, stb. – koncentrálták. A kialakított internálási táborok területen kívüli zártságában a törvénytelenység gyakorlását a rettenet két alkotója intézményesítette:

⁷Hans Herbert Dreissler-Herbert Krieger-Alfred Makatsch: Grundzüge der Geschichte von 1890 bis zur Gegenwart. Band 4. Verlag Diesterweg: Frankfurt am Main, Berlin, Bonn, München. I. Auflage 1968. 173-174. p.

- 1.) „Maul halten, weiter dienen!” – Hallgass, szolgálj tovább!
- 2.) „Endlösung”: végső megoldás a koncentrációs láger krematóriumában.

Az embertelenség e sokszázszáz, milliós áldozatának ezt az útját járta végig ifj. dr. Varga Zsigmond (1919-1945). Az 1937-es esztendő szeptember havától négy éven át készültünk a Debreceni gróf Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karán a református lelkészi hivatásra. Az egyetemi félévét „abszolválása”, befejezése után Ő a teológus ifjúság széniora és a Kollégiumi Ifjúsági Gyülekezet lelkésze lett. 1942-43-ban Genfben, Bazelben, Zürichben volt ösztöndíjas és ernyedetlen szorgalommal, csillapíthatatlan tudásszomjúsággal gyarapította a már itthon gazdagon megalapozott teológiai tudományos ismereteit. 1944 nyarán a hitet és embert próbáló háború utófázisában kapott megbízást a bécsi Collegium Hungaricum és a magyar református kolónia pasztorálására, de eredeti célját, teológiai doktori dolgozatát ötvöző anyaggyűjtését – nem hagyta abba.⁸ A Berlin-Róma-Tokió fasiszta tengelyhatalmak és csatlósaiak támadó világháborúját a szövetséges hatalmak antifasiszta koalíciója már 1942-ben védekezést kezdő visszavonulásra kényszerítette. A fordulat 1942 májusában a korall-tengeri csatával indult el, júniusban a Midway-szigetnél, júliusban El-Alamein-nél folytatódott; 1943-ban a keleti fronton Sztálin-grádtól a szovjet hadseregek győzelmei üzték a nácikat saját birodalmuk határai felé; majd 1944. június 6-án, a „végzetszerű napon” – D. Day – a Normandiában lezajlott partraszállással a szövetségesek nyugatról bezárták a németek körül a mind kisebb rádiusra zsugorodó szorítógyűrűt.

Ezekben az apokaliptikus végharcokban 1944. október 6-tól 1945. április 13-ig – nem április 4-ig! – Pinkaminszent – Rábafüzes – Nemesmedves térségében a visszavonuló németek számára hazánkban is beteljesedett a „Dangerous-Day”, a veszedelem napja, amely azután nekünk is vészthozó nap és korszak nyitánya lett.

⁸Id. Dr. Varga Zsigmond: A krisztus szolgálatában megdicsőült ifj. dr. Varga Zsigmond okleveles református lelkész emlékezete. Debrecen, 1949. 18. p.

Bécsben a tömegesen ide menekültek soknyelvű bábeli zűrzavarában 3 szót mindenki sejtelmes óvatossággal németül mondott, ami ekkor az embervilág legnemesebb ama köszöntési formulájává is emelkedett, amelyet a megszólító és a válaszadó azonosan így fejezett ki: „Krieg ist aus!” Vége a háborúnak! Akkor és ott e szavak az élet igenlését és a halál elvetését egységbe zárva foglalták magukba, és volt, akik mindkét alkotóért a mártíriumot is vállalták.

A Collegium Hungaricum tagjai hitük erősítésére nyíltan megvallották mesterük evangéliumát és a megtérés reménységével imádkoztak az új ég és föld feltámadásáért. Varga Zsigmond prédikációjában a Szentlélek tüzével hirdette az igei igazságot: „aki fegyvert fog, maga is fegyver által fog elveszni”, amelyet a Gestapo által az intézetbe beépített besúgó, Csöke Endre gondnok közbekiáltással akart elfojtani, de a lelkész ajkán nem némult el az égi jel. Az áruló gyorsan bejárta a mindenkori Júdások útját és vállalkozott a hitvány hírvívó szerepére, amelyre a válasz nem késlekedett.

1944. október 18-án hajnali öt órakor villámháborús módszerrel: rabomobillal, kutyákkal, állig felfegyverzetten rohamozták meg a Collegium Hungaricumot a Gestapo kommandósai. A nagy haditerv – mint már nem először a II. világháború harcterein – szégyenletesen összeomlott. A titkosan megtervezett bekerítés előtt egy nappal, Varga Zsigmond átköltözött a Theologien-heimbe, így csak két lelkitestvérét, az elkövetkezendő napokban, hónapokban fogoly- és rabtársát: Foltiny Istvánt és Lőcs Rezsőt tudták csak rabszíjra fűzni.

Másnap Varga Zsigmond értesülvén a két fogolyra terjedő német hadisikerről, nem menekült el, hanem önként jelentkezett a Gestapónál. Nyomban letartóztatták, a halál előterét sejtető tömegnyomor gyűjtőszoba melletti magánzárkába dobták, amelynek egyik fala közös volt a Foltiny-Lőcs számára kijelölt 70 négyzetcentiméterrel. A tömlőc nyitott tenyérnyi ablakain át a kopogtató hanghullámok megteremtették a kapcsolatokat a celláktól a krematóriumig.

**ZSIGMOND VARGA
ZUM GEDÄCHTNIS**

1919-1945

Ifj. dr. Varga Zsigmond

A halál árnyékának útjáról, a krematórium tüzeskemencéjének ajtajától a felszabadítók hozták vissza a földi létbe Foltinyt és Löcsöt, akik id. dr. Varga Zsigmondnak, az édesapának írt levelükben saját életükkel igazolják a történeti tényeket,⁹ ennél fogva ezek tovább pláncálása ötven év múltán is szükségszerű.

Foltiny, levelében tudósít a Varga Zsigmond kihallgatásán ellene felhozott vádpontokról, melyek szerint örült a német városok angol-amerikai bombázásainak, mert így remélte az esztelen vérontás mielőbbi befejezését. Hallgatta az angol rádió híreit és terjesztette azokat. Náci ellenes beállítottságot mutatott mind nyilatkozataiban, mind tetteiben.

A pszichés kényszerítő ráhatások embertelenségeit az öntudatvesztésig a tetvek, poloskák, vérhas és kiütéses tifusz ismétlődő támadásai növelték, mert hiányzott minden orvosi egészségügyi eszköz és gyógyszerészeti ellátás.¹⁰

Robotoltatták és éhezették az internáltakat összerogyásig. A napi élelem soha nem változó ismétlésekkel a következő volt: fűrészpórral kevert zablisztból készült 8 deka kenyér, krumplihajból és csalánból főtt fél liter leves, a fertőzött víz helyett két deci forralt víz. A kórházi betegek is ugyanezt kapták.¹¹

Az internáltak erőtlen testtel, de reménnyel edzett lélekkel vártak a megnyílt ég földreszállását, a „felszabadító hadsereg” naponkénti közele-

⁹Foltiny István levele id. dr. Varga Zsigmondhoz. Kelt 1947. augusztus 8-án. In: id. dr. Varga Zsigmond: A Krisztus szolgálatában megdicsőült ifj. dr. Varga Zsigmond okleveles református lelkész emlékezete. I. m. 19. p.

¹⁰Foltiny István levele id. dr. Varga Zsigmondhoz. Kelt 1947. augusztus 8-án. I. m. 19. p.

¹¹Nagy Antal kótaji asztalossegéd tudósítása id. dr. Varga Zsigmondnak. É.n. I. m. 20. p.

dését a börtönzárak szétfűzéséhez, és közben megélték és megértették a „cella-időszámítást”, mely szerint egy nap annyi, mint ezer esztendő. 1945 február havában az „Endlösung”, a végső megoldás előkészítésének lázas kapkodása lett úrrá Bécsben: megkezdték a bevagonírozást. Varga Zsigmondot Löcs Rezsővel együtt azonos vagonban az utolsó fogolyszelvénnel szállították el. A halált hozó utolsó sötét napok történéseibe Löcs Rezső emlékezése enged néhány bepillantást. „Hajnali 2 órakor rabomobillal a Franz Josef Bahnhofra vittek, – írja levelében – hol reflektorok fényében, farkaskutyás, gépfegyveres SS-ek felügyelete mellett zárt vagonokba tuszkoltak, és néhány órai utazás után megérkeztünk Mauthausenbe”. Zsigmondot a betegszobából osztották be a transportba, hol torokgyulladásal és magas lázzal feküdt.

Mauthausenben egyórás hegyi út vezetett a táborhoz. A táborba érve számbavettek, osztályoztak és utána a fürdőbe vezényeltek. A szállítmányban kb. 500 ember volt, a fürdőbe pedig 30-40 ember fért be. Fürdés után az udvarra irányítottak, hol éppen hóvihar dühöngött. Ott maradtunk meztelen testtel, kiforrósodva, mínusz 20 fokos hidegben, míg az utolsó fürdőző is készen nem lett. Azután a 24. karanténblokkba soroltak be, hol késő estig hiányos öltözetben az udvaron dideregtünk.

Tíz nap múlva a Mauthausentől 6 km-re kiépített Gusen II. internálótáborba hajszoltak bennünket. Varga Zsigmondban tüdőgyulladás lobbant fel, s teljesen elgyengülten kórházba vitték, ahol ötödmagával feküdt egy kórházi ágyon félmeztelenül. Március közepéig – minden orvosi segítség nélkül – erőtlenül küzdött a halálos kórral. Holttestét a guseni krematóriumban elégették és hamvait elszórták. Május 4-én az amerikaiak felszabadították a táborot, de ő azt már nem érte meg.¹²

Emlékezetét így méltatja dr. Révész Imre püspök 1945. július 3-i levele: „Földi szolgálatát példás szorgalommal, tündöklő élet-tisztasággal, koraérett tudományos teljesítményekkel ékesítette a minden kegyelem ajándékok Ura, megkoronázta egy minden eddiginél nagyobb kegyelem aján-

¹²Löcs Rezső levele id. dr. Varga Zsigmondhoz. Kelt 1947. augusztus 14-én. I. m. 20. p.

dékával, a bizonyosságtevő szenvedéssel és halállal. Ha Isten tovább engedte volna terjedni ezt a földi szolgálatot, a fiú neve minden bizónnyal ott fénylett volna nemsoká az apáé mellett, a magyar tudományosság élvonalában és a kollégium négy-százados személyi értékeinek arany ranglistáján. De így ifj. Varga Zsigmond neve még dicsőbb rangsorba került: a gályarabok mellé s a magyar és református név becslétéért, legfőként pedig Krisztus dicsőségéért életükkel is áldozott örökifjú magyar evangéliumi hősök mellé”.¹³

A Tiszántúli Református Egyházkerület 1945. évi júliusi közgyűlésén megrendülten gyászolta ifj. Varga Zsigmond mártírhálálát és kijelentette, hogy „mihelyt földi élete végének körülményeiről részletesebb értesülései lesznek, s egyéb tekintetben is lehetőséget talál rá, emlékezetének megőrkítéséről méltóképpen fog gondoskodni.”¹⁴

1946 áprilisban a közgyűlés jegyzőkönyvben öröktette meg Varga Zsigmond vértanúságát,¹⁵ de azóta semmi nem történt a Fogadalomként elhangzott vallomás megvalósítására.

Én – mint teológiai évfolyamtárs – többször megtörtem a mesterségesen is sűrített vakcsöndet a Doktorok Kollégiuma Történelmi Szekciójának ülésein és a debreceni Kollégium dísztermében elhangzott ünnepi évfordulókon, de eredménytelenül! Ennélfogva számos írásomban igyekeztem leleplezni a krematóriumok elembertelenedett rémségeit, így itt és most újraidézem a legutóbbi megnyilatkozásomat: „Negyedszázaddal ezelőtt jártam Dachauban. A krematórium főkapuja két szélső tartópillérének áthidaló ívén a meghamisított értékrend szívdobbanást megszakító álnok három szava szólított meg figyelmeztetőn: „Arbeit macht frei!” A munka szabaddá tesz! Az állandóan üzemben tartott villamosvezetékű biztonsági huzalokon és a halálárkon bévül ugyancsak három szó oldja fel

¹³Dr. Révész Imre püspök 1945. július 3-i levele. Uo.: 22. p.

¹⁴A Tiszántúli Református Egyházkerület közgyűlésének megemlékezése 1945. július 10. napján. TtREL közgyűléseinek, tanácsuléseinek és bírósági üléseinek kivonatos jegyzőkönyve az 1944-48 évekről. Kiadta dr. Ferenczy Károly egyházkerületi főjegyző. 1945. július 10. 141. sz.

¹⁵Uo.: Varga Zsigmond vértanúságának jegyzőkönyvi megőrkítése TtREL i.m. közgyűlési jegyzőkönyve. 1946. ápr. 25. 32. sz.

a célt, leplezetlenül: „Jeden das Seine!” mindenkinek, ami őt illeti! Azóta sok könyvtár polcait terhelő kötetet írtak erről a „halálgýárról”. Valósággal megnémultán jártam a halál rettenetének birodalmában, de megszületett bennem az elhatározás, hogy „kiáltó szó!” leszek. A 60-as évektől szóval, képpel és írásban ébresztgettem a virrasztók lelkiismeretét: ismételten eredménytelenül!, holott olyan hagyaték pecsétjét töröm fel, amelyből a „halotti láttelest” felkiáltásként idézem a még most sem látóknak és nem értőknék a „muzulmán-szobor” talapzatáról:

„Den Toten Ehrungen = A holtaknak tisztelet,

Den Lebenden Warnungen = Az élőknek figyelmeztetés.”

A dachau múzeum kijáratának falfelirata az élet kulcsát adja, hirdetésén, hogy „akik nem ismerik a múltat, arra kárhozzatnak, hogy újra átéljék azt”. (Sántayana)¹⁶

Amikor a dachau tábor historikumát olvasatban újra meg újra átéltem, annyiszor idéztem Dante: Isteni színjátékából a „Pokol kapujának” feliratát: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!”¹⁷ De egyidejűleg mindig hirdettem és hirdetem az „Intés-(t) az őrzőkhöz”.¹⁸

„Őrzők, vigyázzatok a strázsán,

Az élet él és élni akar,

Nem azért adott annyi szépet,

Hogy átvándoroljanak most rajta

Véres és ostoba feneségek.

Oly szomorú embernek lenni

S szörnyűek az állat-hős igék

S a csillag-szóró éjszakák

Ma sem engedik feledtetni

Az ember Szépbe-szótt hitét.

S akik még vagytok őrzön, árván,

Őrzők: vigyázzatok a strázsán!”

¹⁶Tibori János: a levelek által ihletett olvasói élménytörédek. In: Tibori János: Balla Árpád: Péntekhegyi levelek.

¹⁷Dante: Isteni színjáték. Ford.: Babits Mihály. Révai, 1940. 79. p. 9. sor.

¹⁸Intés az őrzőkhöz. Ady Endre összes versei. Athenaeum kiadása. Budapest. É.n. 386. p.

Veritas premitur, non opprimitur. Az igazságot meg lehet nyomorítani, de elnyomni nem lehet.

Eleddig a Gusenbe vezető passió – kínszenvedés – útjának öt stációjánál – állomásánál – állhattunk meg gyászoló megrendüléssel dr. Varga Zsigmond mártíriumára emlékezve:

a.) Debrecenben:

- 1.) A Tiszántúli Református Egyházkerület közgyűlésén 1945. július 10-én,
- 2.) Ugyanott 1946. április 25-én

b.) Bécsben:

- 1.) Albert Stein: Gedenkrede anlässlich des Tages der antifaschistischen Universität 1980 in der Evangelisch-Theologischen Fakultät¹⁹
- 2.) Reformierter Weltbund: Verantwortung für die welt. 1997.²⁰
- 3.) Gedenktafel Wurde am 18. November 1997 in Memorial des Konzentrationslagers Gusen (Mauthausen) offiziell enthüllt.²¹

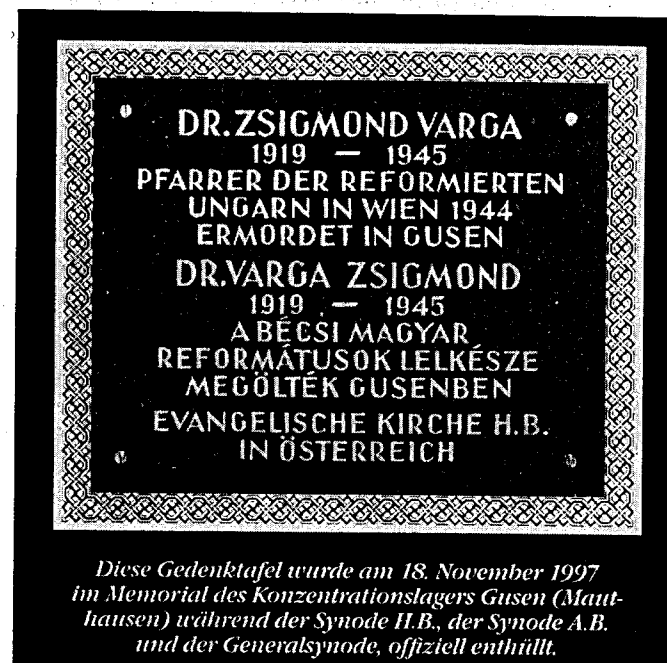
Itt és most, – 2002. augusztus 25-én a Doktorok Kollégiumában – a magyar református egyház tagjai nevében kérem dr. Varga Zsigmondra méltó megemlékezésünk mielőbbi megalkotását és egyben bizonyágtevésünkkel valljuk, hogy „mi nem vagyunk a meghátrálás emberei, hogy elveszünk, hanem a hitéi, hogy életet nyerjünk”.

Zsidókhöz írt levél 10:39.

¹⁹Albert Stein: Gedenkrede anlässlich des Tages des antifaschistischen Universität 1980 in der Evangelisch-Theologischen Fakultät. In: Reformiertes Kirchenblatt. Wien/Österreich, 58 Jahrgang, Februar 1981. Heft 2. 1-4, p.

²⁰Reformierter Weltbund: Verantwortung für die Welt. In: Reformiertes Kirchenblatt. Wien/Österreich. 74. Jahrgang, November 1997, Heft 11. 1-2. p. Zsigmond Varga zum Gedächtnis 10-11. p.

²¹Albert Stein: Leben und Sterben von Pfarrer Zsigmond Varga Herausgegeben Peter Karner. Wien, 1980. 4. p.

HALOTTI BESZÉD²²

Márai Sándor

Látjátok, feleim., szemetekkel, mik vagyunk:
 Por és hamu vagyunk.
 Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek...
 Össze tudod-e rakni még a Margit-szigetet?
 Már minden csak dirib-darab, szilánk, avított kacat,
 A halottnak szakállja nő, a neve számadat.
 Nyelvünk is foszlik, szakadoz és a drága szavak
 Elporladnak, elszáradnak a szájpadat alatt.
 A pillangó, a gyöngy, a szív nem az már, ami volt,
 Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt,
 És megértették, ahogy a dajkának énekét
 A szunnyadó, nyugós gyerek álmában érti még.
 Szívverésünk titkos beszéd, álmunk zsványoké,
 A gyerekek Toldi-t olvasod, s azt feleli: oké!
 A pap már spanyolul morogja koporsónk felett:
 „A halál gyötrelmei körülvettek engemet...”
 Az ohiói bányában megbicsaklik kezed,
 A csákány koppan, s nevedről lehull az ékezet,
 A tyrrén tenger zúgni kezd, s hallod Babits szavát,
 Krudy hárfája zengi be az ausztrál éjszakát...
 Még szólnak és üzennek ők mély szellemhangokon,
 A tested is emlékezik, mint távoli rokon.
 Még felkiáltsz: Az nem lehet, hogy oly szent akarat...
 De már tudod: Igen! Lehet!...És fejtet a vasat
 Thüringiában. Posta nincs. Nem mernek írni már.
 Minden katorga jeltelen. Halottért sírni kár.
 A konzul gumit rág, zabos, törli szemüvegét,
 Látnivaló: untatja a sok okmány és pecsét.
 Havi ezret kap és kocsit. A mistress és a baby
 Fényképe áll az asztalán. Mi volt neki Ady?

²²In: Hét évszázad magyar költői. Tevan könyvkiadó. Békéscsaba, 1996, 1463-1464. p.

Mi volt egy nép? Mi ezer év? Költészet és zene?
 Arany szava? Rippl színei? Bartók vad szelleme?
 Az nem lehet, hogy annyi szív ... Maradj nyugodt, lehet!
 Nagyhatalmak cserélnek majd hosszú jegyzékeket.
 Te hallgass és figyelj! Tudjad: Már él a kis sakál,
 Mely afrikai sírodon tíz körmével kapál,
 Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved
 A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.
 Még azt hiszed, hogy élsz... Valahol...És ha máshol nem is,
 Testvéreid szívében élsz...Nem...rossz álmom ez is!
 Mert hallod a dörgő panaszt: „ Testvér testvért elad!
 Egy hang alétan közbeszól: Ne szóljon ajakad! ...
 S egy másik nyög: „ Nehogy ki távol sír e nemzeten ...”
 Még egy hörög: „ Megutálni is kénytelen legyen.”
 Hát így. Keep smiling. És ne kérdezd senkitől, miért?
 Vagy: „ Rosszabb voltam, mint ezek ? - Magyar voltál! Ezért!
 És észet voltál, litván, román ... Most hallgass és fizess!
 Elmúltak az aztékok is. Majd csak lesz, ami lesz.
 Egyszer kiás egy nagy tudós, mint avar leletet,
 A radioaktív hamu mindent betemet...
 Tűrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képleten!
 Tűrd, hogy az Isten tűri ezt s a vad, tajtékos ég!
 Nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség .
 Mosolyogj, mikor a pribék kitepi nyelvedet,
 Köszöni a koporsóban is, ha van, ki eltemet,
 Őrizd eszelősen néhány jelzödet, álmodat,
 Ne mukkanj, amikor a boss megszámlolja fogad!
 Szorongasd még a bugyrodod, rongyaidat, szegény
 Emlékeid: egy hajfürtöt, fényképet, költeményt...
 Mert ez maradt. Zsugorin még számbaveheted
 A Mikó-utca gesztenye fáit, mind a hetet,
 És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet...
 És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötetet...
 És elszáradnak idegeink, elapadt vérünk, agyunk...
 Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk:
 Ime, por és hamu vagyunk.

2.

Zabráł

Szláv nyelvből átvett jövevény szó. Jelentése azonos az erőszakkal, „garázdaságból elrabol” ige tartalmi jegyeivel. Elfogadott szokásjog volt, hogy a győztes hadvezérek katonáiknak gyakran 2-3 - sőt több nap - szabad rablást engedtek meg elismerő kitüntetésként. Nálunk a második világháború idején és az utána következő „felszabadítási években” eltorzult és megcsúfolt cselekvési normák gyűjtőszava a zabrálás.

E fejezetben csupán a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtár állományának „átrazziálását” és a kiemelt, „átzabrált” művek átszállítását mutatjuk be Révész Imre püspöknek a Tiszántúli Református Egyházkerület 1946. október 15-én tartott tanácsülésén elmondott jelentése alapján,²³ amelyben feltárta, hogy szeptember 16. és 17. napjain Szergejcsjev szovjet alezredes, – aki saját állítása szerint a Szövetségek közti Ellenőrző Bizottság kiküldöttje volt –, egy tolmács és helyi magyar rendőrségi közegek segítségével a könyvtárban fasiszta könyveket és iratokat kutató razziát végzett. Összesen 575 kötet könyvet, 5-6 tonna napilapot és folyóiratot szállítottak el, – állítólag a helybeli rendőrség őrizetébe, – erről azonban nem volt alkalom meggyőződni.

Az elvitt könyvek kivétel nélkül olyanok, amelyek a magyar kormány által kiadott három, úgynevezett fasiszta könyv és iratjegyzékben nem szerepelnek. E jegyzékekbe felvett anyagnak a könyvtárból való kiemelését és a rendőrségre való elszállítását a vonatkozó Kormányrendeletek megtartásával pontosan végrehajtották. Az alezredes erre azt válaszolta, hogy a razzia célja egyfelől annak ellenőrzése, hogy a rendeletek végrehajtása csakugyan pontosan megtörtént-e, másfelől annak az újabb anyagnak a kiemelése, amelyet a magyar kormánynak egy újabb, dr. Balogh István államtitkár által készített fasiszta könyv- és iratjegyzéke foglal magában. Ezt az ismeretlen újabb jegyzéket azonban az alezredes nem volt hajlandó felmutatni.

²³ Révész Imre jelentése Szergejcsjev alezredesnek a nagykönyvtárban végzett razziájáról. In: Kivonat a Tiszántúli Református Egyházkerület Debrecenben 1946. október 15. napján tartott tanácsulása jegyzőkönyvéből. 73. sz. Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek. TtREL I. 1.a. 62.

Így a kiemelés teljesen öltetszerűleg történt. Révész Imre tiltakozása semmit sem használt, sőt még azt sem tették meg az ellenőrzők, – amit pedig előzőleg megígértek, – hogy a kiemelendő könyvekre vonatkozó püspöki véleményt kikérték volna. Révész nem hátrált meg! A történekről nyomban expressz levélben tájékoztatta dr. Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi minisztert.²⁴

Hangsúlyozta, hogy amióta a fasiszta könyvek és iratok eltávolítására vonatkozó rendeletek megjelentek, többször rámutatott arra, hogy megítélése szerint annak a fertőzésnek meggátlására, amely ezekből az iratokból az újjászületett magyar társadalom lelkébe kiáradhat, tökéletesen elegendő e műveknek a közkönyvtárakban szigorú zár alá vétele, a nyilvános olvasástól való elvonása és kizárólag tudományos tanulmányozás céljából megfelelő ellenőrzés mellett megbízható egyéneknek magában a könyvtár helyiségben való kiadása. A közkönyvtárak tudományos és kulturális céljával ellentétben bármely tartalmú könyv és irat onnan való kiemelése és megsemmisítése. Révész figyelmeztet, hogy a jövő történetírást fosztjuk meg a megbízható tudományos forráskutatás lehetőségétől, ha bármely iratokat megsemmisítünk. A tudományos szabadság és a valódi demokrácia alapelvei tiltják, hogy bármely károsnak minősített szellemi iránynak a forrásokból való megismerhetősége előtt mesterségesen elzárjuk az utat. E követelménynek tett eleget a Debreceni Kollégium Nagykönyvtára, amikor az 1919-es politikai iratanyagot gondosan gyűjtötte és a Horthy-korszakban sértetlenül megőrizte. Az 1920-as évek óta is gyűjtjük és őrizzük azokat a szellemi termékeket is, amelyek az uralkodó társadalmi iránnyal ellentétben álltak. Ezzel a protestantizmus ősi hagyományait folytatjuk.

Révész Imre ugyanezzel a tartalommal tiltakozó és segítségkérő levelet küldött Balogh István államtitkárnak,²⁵ Nagy Miklós államtitkárnak,²⁶

²⁴Révész Imre református püspök levele dr. Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Kelt Debrecenben, 1946. szeptember 13-án. 2797/1946. sz. TtREL I. 1. c. 482. Püspöki Hivatal igazgatási iratai.

²⁵Révész Imre levele dr. Balog István államtitkárnak. Kelt Debrecenben, 1946. szept. 13-án. 2797-1/1946. sz. TtREL I. 1. c. 482. sz. Püspöki Hivatal igazgatási iratai.

²⁶Uo.: Révész Imre levele Nagy Miklós államtitkárnak. Kelt Debrecenben 1946. szept. 13-án. 2797-2/1946. sz.

a köztársasági elnöknek,²⁷ ezekre azonban válasz nem érkezett. A püspök nyíltan és élesen így összegezte az eredménytelenséget: „Arról győződtem meg, hogy az illetékes magyar kormányzati szervek e téren teljesen tehetetlenek. A budapesti legnagyobb magyar közkönyvtárak nem is egy ízben teljesen hasonló eljárásnak vettek alá, – ugyanez történt egyébként ismételtelen a debreceni egyetemi és Déry-múzeumi könyvtárakban is! – Balogh államtitkár úr pedig a neki tulajdonított állítólagos újabb jegyzékről semmit sem tudott. Nyomatékos kérésemre, amelyet írásban is előterjesztettem, csak annyit ígértek meg a fentnevezett urak, hogy igyekeznek hasonló jelenségek folytatódását meggátolni”.²⁸

Az egyházkerületi tanács mélyszégyenű megdöbbenéssel vette tudomásul a püspök bejelentését, és egyetértve azokkal a felterjesztéseivel, amelyeket már korábban is, a legelső fasiszta könyvrendeletek megjelenésekor írt a magyar kormányhoz. A tanács kifejezte azt a meggyőződését, hogy az ilyen eljárás mélyen sérti nemcsak a tulajdonjogot, hanem azokat az elveket is, amelyek a tudományos kutatás szabadsága és teljessége tekintetében az egész művelt világban kialakultak. A nagy közkönyvtárak, – amelyek között a mi kollégiumi „anyakönyvtárunk” az egyik legelső helyet foglalja el, hivatott arra, hogy a rendeltetésüknek megfelelő irodalmi és sajtóanyagot politikai és világnézeti megkülönböztetés nélkül, számukra teljességben összegyűjtsék és azt a tudományos kutatásnak, a jövőbeni történetírásnak rendelkezésére bocsássák. A könyvtárak tehát nem a politikai agitációknak és ellenagitációk fészkei, ahol csak valamely politikai világnézethez megfelelő anyagot lehetne megtérni, hanem a minden politikai felett álló egyetemes nemzeti, illetőleg egyetemes emberi művelődés érdekeinek letéteményesei és szolgálói kell legyünk.

Az egyházkerületi tanács a püspök által bejelentett könyvtári razzsiát nem csak a Kollégium és az egyházkerület, hanem az egész magyar re-

²⁷Uo.: Révész Imre levele Tildy Zoltán köztársasági elnöknek. Kelt Debrecenben, 1946. szept. 13-án. 2797-3/1946. sz.

²⁸Révész Imre jelentése Széregy József alezredeknek a Nagykönyvtárban végzett razzsiájáról. I. m. TtREL I. 1. a. 62. 1. p.

formátus egyház szellemi és anyagi vagyona, valamint művelődési munkája ellen intézett súlyos támadásnak minősítette, hanem kérte az elnökséget, hogy tiltakozását a határozati javaslattal, a hozzá csatolt elzáralt könyvek, folyóiratok és napilap-kötetek címleírását magába foglaló jegyzéket terjessze a Magyar Köztársaság elnöke, a miniszterelnök, a vallás- és közoktatási miniszter, az Egyetemes Konvent és az Egyházak Világtanácsa elé.²⁹

Az önkényesen kiemelt és elszállított könyvtári értékeink jegyzőkönyv szerinti leltára a következő:

- 1.) A lefoglalt sajtótermékek és könyvek címjegyzéke 29-33. lap.³⁰
- 2.) Jegyzőkönyv. Kelt Debrecenben, 1946. szeptember 17.³¹

Ezek az iratok negyven évig érintetlenül és feldolgozatlanul szaporították csupán a TtREL állományát.

1990-ben Tibori János kutatásai közben kerültek újra a feltárás programjába.³² A sok irányú tájékozódás – sajnos – eddig nem hozott eredményt.³³

²⁹ Határozati javaslat. In: a Tiszántúli Református Egyházkerület Debrecenben, 1946. okt. 15. napján tartott tanácsulása jegyzőkönyvéből. 173. sz. TtREL I. 1. a. 62.

³⁰ Sajtótermékek és könyvek címjegyzéke. 1-3. P. Uo.

³¹ Uo.: Jegyzőkönyv. 4. p.

³² Csohány János a Kollégiumi Nagykönyvtár igazgatójának levele Rácsay Lajos a Debreceni Rendőrkapitányság vezetőjének. Kelt Debrecenben, 1990. január 8. 23/1990. sz. TtREL I. 1-c. 482.

³³ Makádi Tibor alezredes levele Csohány Jánosnak. Kelt Debrecen, 1990. május 10. 304-1/1990. TtREL I. 1: c. 482.

Magyar Szemle összes évfolyamai
 Katholikus Szemle összes évfolyamai
 Magyar kultúra összes évfolyamai
 Magyar Út összes évfolyamai
 Református Út összes évfolyamai
 Allgemeine Evangelische Kirchenzeit összes évfolyamai
 Feuerpolizei összes évfolyamai
 Kunst 1937 I.
 Református Jövő 1944. évf.
 Magyar Külpolitika összes évfolyamok
 Protestáns Szemle-1932.
 Ezt Mindenkinek Tudni Kell
 Evang. Diasporti
 Társadalomtudomány 1933-34.
 Von Kerensky zu Lenin
 Debrecen Képes melléklete 1934-35.
 Magyar Kisebbség egész évfolyama, saját
 Protestantische Rundschau 1930-tól
 Lebourgiles Consciences I. 2310.
 Reviziós térképek 9 darab
 Válasz egész
 Finnország A 5512
 Keresztyén Család Naptára 1933, 1934, 1935, 1936.
 Nagy Imre: Zsidó közmondások
 Magyarország A 4275
 News Week számai
 Times számai
 Kirchliche Blätter 1944
 Pesti Napló képes mellékletei
 Nemzeti Magazin összes
 Küzdelmek könyve H 4620
 Magyar Egyetemi Híradó
 Függetlenség Rádiója
 Seregszemle
 Magyarság Évkönyve 1930, 1932, 1933, 1927.
 Magyar Asszonyok Naptára 1928.
 Annuario... A 4813
 Magyar Nemzet Képes melléklete
 Érdekes Újság 10 drb.
 Magyar Külpolitika A 2872
 Az Est képes mellékletei 1910

Keresztyén Család Naptára 1930
 Junga Kirche 1937
 Jugendhilfe 1937, 1936
 Sajtókamara évkönyve 1940
 Gróf Bethlen István miniszterelnöksége
 Militarisches Wörterbuch A 5283
 Timpul A 5210
 Universul A 5209
 Currentul A 5211
 Bajtárs A 4276
 Magyarság évkönyve 1930
 Pendelnik 2A 5091
 Us Sona A 5144
 Wachter und Anzeiger A 5k46
 Halleische Nachrichten A 5186
 Függetlenség Képes Melléklete 1933
 Hungaria Magazin U 1927
 Téli újság Naptára 1939, 1935, 1936. A 4439
 Bergsteiger Zeitung A 4209
 Journal de Geneve A 5025
 Új Magyarság A 4274 folyóirat
 Monatliche Nachrichten A 4496
 Testületi Képviselő A 4449
 A mi utunk 1943
 Ifjú Erdély 1943
 Tiszántúl Képes Melléklete A 5090
 Erdélyi Magyar Református Naptár 1934. Csikesz kvár
 Magyarország Címtára A 4886
 Magyarság évkönyve 1925
 Furch Almanach
 Deib Reich Komme Csikesz anyag
 Külügyi Szemle 1929 A 2552
 Kohn A 4990
 Csikesz Emlékkönyv 1
 A honvéd Ludovika története 1. 2270
 Szózat a magyar nemzethez I. A 2318
 Zwingli Kalandor 1934 xxxx 2.

Fenti könyveket, füzeteket és folyóirat töredékeket az orosz ellenőrző
 parancsnokság rendelkezésére átvettünk.
 Debrecen, 1946. szeptember 17.

Szergejcev alezredes sk.

A Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára átadja az orosz katonai
 bizottságnak a következő napilapokat:

Nemzeti Újság 1935, 1929, 1934, 1925-28, 1933
 Az Est 1926, 1927, 1928, 1929
 Pester Lloyd 1935, 1930
 Az Est 1915, 1925, 1926, 1929, 1928
 Pester Lloyd 1935, 1939, 1934
 Pesti Hírlap 1927
 8 Órai újság 1929
 Magyar Hírlap 1935
 8 Órai újság 1935
 Nemzeti újság 1938, 1935
 Pester Lloyd 1939, 1940, 1933, 1939, 1940
 Pesti Hírlap 1934
 Magyar Hírlap 1938
 Pesti Hírlap 1935
 Magyar Hírlap 1936, 1938
 Pester Lloyd 1941
 Magyar Hírlap 1936
 Pester Lloyd 1934, 1930
 Pesti Hírlap 1926,
 8 Órai Újság 1924, 1933
 Pesti Hírlap 1929, 1934.
 Nemzeti Újság 1936, 1937.
 Az Est 1931, 1930, 1931, 1935
 Pesti Hírlap 1925, 1941, 1926, 1928, 1935
 Budapesti Hírlap 1920
 Nemzeti Újság 1939
 Budapesti Hírlap 1927, 1931
 Pesti Hírlap 1935, 1926
 Budapesti Hírlap 1928, 1927
 Nemzeti Újság 1940, 1937
 Budapesti Hírlap 1939, 1931, 1930
 Pesti Hírlap 1937
 Budapesti Hírlap 1929
 Magyar Hírlap 1937
 Pesti Hírlap 1928, 1936, 1927, 1938, 1930
 Nemzeti Újság 1936
 Pester Lloyd 1941

Budapesti Hírlap 1926. 1929
 Pesti Hírlap 1937. 1933. 1926
 Budapesti Hírlap 1932. 1938. 1933. 1932. 1938
 Pesti Hírlap 1931. 1932. 1986. 1941. 1938. 1921
 Az Est 1939
 Pesti Hírlap 1938. 1927
 Budapesti Hírlap 1927. 1928. 1933
 Az Est 1936. 1938. 1939
 Budapesti Hírlap 1936. 1923
 Az Est 1937
 Budapesti Hírlap 1933. 1925
 Újság 1936
 Magyar Hírlap 1935
 Pesti Napló 1929. 1930
 Újság 1937.
 Pesti Napló 1937. 1938. 1933. 1936. 1934
 8 órai Újság 1936
 Újság 1936
 Budapesti Hírlap 1936. 1934
 Pesti Napló 1924. 1925. 1936. 1933. 1931. 1928
 Újság 1937
 Pesti Napló 1929. 1931. 1932
 Prágai Magyar Hírlap 1936
 Pesti Napló 1931. 1935
 Budapesti Hírlap 1834.
 Pesti Napló 1930. 1938. 1934. 1936. 1935. 1939
 Prágai Magyar Hírlap 1937. 1938
 Wiener Zeitung 1826
 Magyarság 1934. 1935
 Újság 1931. 1934
 8 órai újság 1934
 Pesti Napló 1927
 Prágai Magyar Hírlap 1935. 1936
 Pesti Napló 1930
 8 órai Újság 1934
 Pesti Napló 1928
 Újság 1936
 Wiener Zeitung 1925
 Újság 1930
 Magyarság 1827
 Új Nemzedék 1929

Magyarság 1931. 1936. 1926. 1929. 1932
 Pesti Napló 1933
 Magyar Nemzet 1939. 1938
 Magyarság 1935. 1937. 1929. 1928
 Pesti Napló 1926
 Magyarság 1931. 1933. 1928. 1925
 Magyar Nemzet 1941
 Reggel 1933. 1936
 Wiener Zeitung 1927
 Magyar Nemzet 1930
 Magyarság 1925. 1924. 1930
 Pesti Napló 1926
 Karcagi Hírlap 1928. 1929
 Újság 1929. 1935
 Magyarság 1931. 1934

Szergejcsev alezredes sk.

Gondolatok a könyvtárban

Vörösmarty Mihály

Hová lépsz most, gondold meg, oh tudós,
 Az emberiségnek elhányt rongyain
 Komor betűkkel, mint a téli éj,
 Leírva áll a rettentő tanulság:
 „Hogy míg nyomorra milliók születnek,
 Néhány ezernek jutna üdv a földön,
 Ha istenésszel, angyal érzelemmel
 Használni tudnák éltök napjait.”
 Miért e lom? hogy mint juh a gyepen
 Legeljünk rajta? s léha tudománytól
 Zabáltan elhenyéljük a napot?
 Az isten napját! nemzet életét!
 Miért e lom? szagáról ismerem meg
 Az állatember minden bűneit.
 Erény van írva e lapon; de egykor
 Zsivány ruhája volt. S amott?
 Az ártatlanság boldog napjai
 Egy eltépett szűz gyöngye öltönyén,
 Vagy egy dühös bujának pongyoláján.
 És itt a törvény – véres lázadók
 Hamis bírák és zsarnokok mezéből
 Fehérre mosdott könyvnek lapjain.
 Emitt a gépek s számok titkai!
 De akik a ruhát elszaggták
 Hogy majd belőle csinos könyv legyen,
 Számon kívül maradtak: Ixion
 Böszült vihartól üzött kerekén
 Örvény nyomorban, vég nélkül kerengők.
 Az örült ágyán bölcs fej álmodik;

A csillagászat egy vak koldus asszony
 Condráin méri a világokat:
 Világ és vakság egy hitvány lapon!
 Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből
 S most a szabadság és a hősi kor
 Beszéli benne nagy történetét.
 Hűség, barátság aljas hitszegők
 Gunyáiból készült lapon regél.
 Irtózatossá hazudság mindenütt!
 Az írt betűket a sápadt levél
 Halotti képe kárhoztatja el.
 Országok rongya! könyvtár a neved,
 De hát hol a könyv mely célhoz vezet?
 Hol a nagyobb rész boldogsága? - Ment-e
 A könyvek által a világ elébb?
 Ment, hogy minél dicsőbbek népei,
 Salakjok annál borzasztóbb legyen,
 S a rongyos ember böszült kebele
 Dögvészt sohajtson a hír nemzetére.
 De hát ledöntsük, amit ezredek
 Ész napvilága mellett dolgoznak?
 A bölcsék és a költők műveit,
 S mit a tapasztalás arany
 Bányáiból kifejtett az idő?
 Hány fényes lélek tépte el magát,
 Virrasztott a szív égő romja mellett,
 Hogy tévedt, sujtott embértársinak
 Irányt adjon s erőt, vigasztalást.
 Az el nem ismert érdem hősei,
 Kiket – midőn már elhunytak s midőn
 Ingyen tehette – csúfos haladattal
 Kezdett imádni a galád világ,
 Népboldogító eszmék vértanúi
 Ők mind e többi rongykereskedővel,
 Ez únt fejek – s e megkorhadt szivekkel,
 Rosz szenvedélyek oktatóival
 Ők mind együtt - a jók a rossz miatt -

Egy máglya üszkén elhamvadjanak?
 Oh nem, nem! amit mondtam, fájdalom volt,
 Hogy annyi elszánt lelkek fárada,ma,
 Oly fényes elmék a sár fiait
 A sülyedéstől meg nem mentheték!
 Hogy még alig bír a föld egy zugot,
 Egy kis virányt a pusztá homokon
 Hol legkelendőbb név az emberé,
 Hol a teremtés ősi jogai
 E névhez „ember!” advák örökül -
 Kivéve aki feketén született,
 Mert azt baromnak tartják e dicsők
 S az isten képét szíjjal ostorozzák.
 És mégis - mégis fáradozni kell.
 Egy újabb szellem kezd felküzdeni,
 Egy új irány tör át a lelkeken:
 A nyers fajokba tisztább érzeményt
 S gyümölcsözőbb eszméket oltani,
 Hogy végre egymást szívben átkarolják,
 S uralkodjék igazság, szeretet.
 Hogy a legalsó pór is kunyhájában
 Mondhassa bizton: nem vagyok magam!
 Testvérim vannak, számos milliók;
 Én védem őket, ők megvédnek engem.
 Nem félek tőled, sors, bármit akarsz.
 Ez az, miért csüggedni nem szabad.
 Rakjuk le, hangyaszorgalommal, amit
 Agyunk az ihlett órákban teremt.
 S ha összehordtunk minden kis követ,
 Építsük egy újabb kor Babelét,
 Míg oly magas lesz, mint a csillagok.
 S ha majd benéztünk a menny ajtaján,
 Kihallhatók az angyalok zenéjét,
 És földi vérünk minden csepjei
 Magas gyönyörnek lángjától hevültek,
 Menjünk szét mint a régi nemzetek,
 És kezdjünk újra túrni és tanulni.

Ez hát a sors és nincs vég semmiben!
 Nincs és nem is lesz, míg a föld ki nem hal
 S meg nem kövülnek élő fia.

Mi dolgunk a világon? küzdeni,
 És tápot adni lelki vágyainknak.
 Ember vagyunk, a föld s az ég fia.
 Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen,
 S mi ahelyett, hogy törnénk fölfelé,
 Unatkozunk s hitvány madár gyanánt
 Posvány iszapját szopva éldegéljünk?
 Mi dolgunk a világon? küzdeni
 Erőnk szerint a legnemesbékért.
 Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
 Ha azt kivíttuk a mély sülyedésből,
 S a szellemharcok tiszta sugaránál
 Olyan magasra tettük, mint lehet,
 Mondhatjuk, térvén őseink porához:
 Köszönjük élet! áldomásodat,
 Ez jó mulatság, férfi munka volt!

Jegyzőkönyv

1946. szeptember 17-én a Bizottság, elnöke képviselője (Budapesti Ellenőrző Bizottság) Szergejcsev alezredes, Tolnai rendőrszázados, a politikai osztály vezetője, Wágner Árpád rendőrnagy alhadnagy a kirendelt csoport vezetője és Lukács László kollégiumi könyvtári igazgató, és dr. Ötvös János könyvtáros elvégezték a könyvek, folyóiratok és napilapok eltávolítását, amelyben voltak fasiszta, antidemokrata, antiszovetséges, sovinszta és antiszovjet közlemények.

Összesen lefoglalt 52 könyvet, kötött újságot: 625 darabot, összes súlyban kb. 6 tonna.

Az összes lefoglalt sajtótermékek és könyvek megőrzés végett a Debreceni Politikai Rendőrség Sajtóosztályának adattak át.

Ehhez a jegyzőkönyvhöz csatoljuk az átvett sajtótermékek jegyzékét.

Ehhez a jegyzőkönyvhöz csatoljuk a jegyzék három példányát.

Debrecen, 1946. szeptember 17.

Szergejcsev alezredes sk.

Wágner Árpád nyomozó alhadnagy sk.

Lukács Zászló könyvtárigazgató sk.

Dr. Ötvös János könyvtáros sk.

3.

OPV

Obsüj Purk Vagon = Közös kocsipark

A Horthy-korszak politikájának legidegtépőbb, legfájdalmasabb napját Békéscsabán 1944. szeptember 21-én, az angol-amerikai bombázás perceiben éltem át.

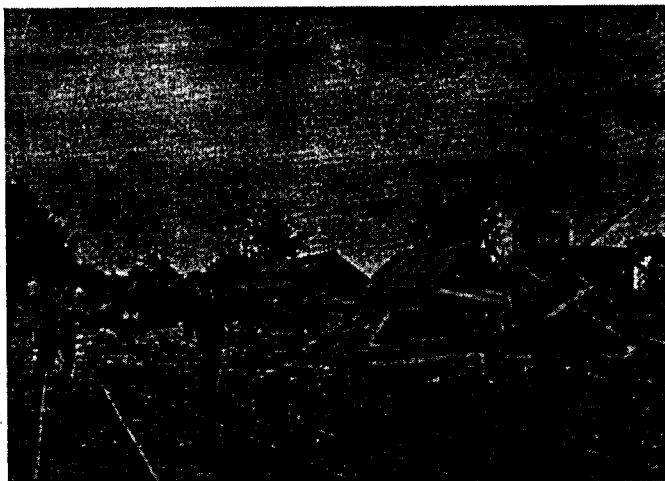
Gyönyörű, napsütéses, szinte vakítóan vibráló őszi ragyogás volt, déli 11 óra. Egyszerre félelmetesen felsikoltanak a szirénák, légveszélyt jeleznek. Mindenki menekül, de nem messze futhat! Hamarosan megjelennek a halálhozó gépmadarak, s morajlásuk az erzsébethelyi kerület felől mély dübörgéssel rázkódtatta meg a várost. Néhány pillanat múlva por- és füstfelhő borította az állomást és környékét. Ismét és ismét dübörgés.

Beláthatatlan hosszúnak tűnő kínos percek, s a megbénult élet lázasan mozgalmassá változik. Egymással ellentétes irányra futó emberek elkeseredett híradásai járták be a várost. Megkezdődtek a mentési munkálatok. Bombatölcseken ugrálva jutunk el a vasúti Szállodához és a MÁV lakóépületekhez. Itt a legszörnyűbb a pusztulás. A temetőszori épületszárny éppen az óvóhely fölött omlott össze. Zokogó emberek keresik hozzátartozóikat.

Halálsápadtan állunk.

Végre sikerült rést vágni az óvóhelyhez. Egymás után veszik ki az áldozatokat. Most két gyermeket ölel keblére egy édesapa, de néhány perc múlva leroskad a felesége tetemére, akinek az óvóhely mennyezetét tartó sín oltotta ki az életét. Majd egy ballonkabátos nőt emelnek ki és fektetnek a romok tetejére. Néma csend. A nő néhány másodperc múlva feláll és ebben a pillanatban egy ifjú eszelősen áttöri a rendőrkordont, és édesanyám, édesanyám kiáltással örvénylve rohan a romhalmaz tetejére s karjába zárja a legdrágább földi kincset. Én voltam ez a lelki és testi szemmemmel is látó és érzékelő élő ember. De hányan nem tehették ezt?! E napnak a városi halotti anyakönyv tanúsága szerint 96 halálos áldozata volt (városban 52, az erzsébethelyi kerületben 44), s a kórházba 150 súlyos sebesült került.³⁴

³⁴Tibori János: Békéscsaba története a Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 132. p.

a.) Menekülés az állomásról bombázás közben.³⁵

b.) Az állomás pusztulása.³⁶

³⁵Uo.: Menekülés az állomásról bombázás közben. 132. p.

³⁶Az állomás pusztulása. Uo.: 133. P.

A bombázás után óráról-óra növekedett Békéscsabán a zűrzavar, amit fokozott a következő napon kifüggesztett városkiürítési falragasz is. A Horthy-katonaság fejvesztetten, rendezetlenül vonult vissza napokon át s velük együtt vonatokon, autókön, szekereken, kerékpárokon és sokan gyalog is menekültek.

S a megfeszült várakozásban eltikkadtak az idegek és sok emberben összekuszálódott és meggyengült az ítélőerő, amit még fokoztak a németek által terjesztett plakátok is, amelyek egy tehervagont az utolsó útközjén ülő géppisztolyos orosz katonával ábrázoltak ezzel a felírással: Ungarnfrage=Waggonfrage, azaz a magyarkérdés = vagonkérdés.

A tehervagonok átalakítását gyorsan elvégezték: a MÁV szót lemáztolták és ráfestették az OPV szovjet betűszót. A szellőző ablaknyílásokat szögesdróttal behálózták. A padlózat egyik sarkában 30 cm átmérő kört vágtak ki a biológiai szükségések elvégzésére. A vagon méretétől függően 40-60, sőt még több – nem ritkán fiatalokuktól az aggkorig válogatás nélkül bezsúfoltak a kocsikba, amelyekből összekapcsolt szerelvények hosszú hetekig szállították a hadifogolynak tekintett élő-holtakat a Szovjetunió emberi tartózkodásra és munkára alkalmatlan vidékeire, évekig, sőt életfogytig tartó malinkij – kisrobotra.

Révész Imre püspök körlevélben kérte a Tiszántúli Református Egyházkerület egyházmegyéinek espereseitől az orosz hadifogságba hurcolt lelkészek, az egyházi alkalmazásban szolgálatot végző tisztségviselők címét tartalmazó összesítő kimutatás elkészítését a hazabocsátás érdekében.

Tiszántúli Református Egyházkerület Középszabolcsi Egyházmegye

Névjegyzék³⁷

az orosz hadifogságban lévő lelkészek, tanárok és tanítókról

Sor-szám	A hadifogoly				
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Szüil. éve és helye	Utolsó állomás-helye
1.	Szabó Béla	Lelkipásztor	1945. 04. 15.	1916. Nagyhalász	Székesfehérvár
2.	Tóth Lajos	tanító	1945. 05. 14.	1897. Atya	Buda-pest
3.	Seres István	kántor, tanító	1944. 10.	1915. Nyírtét	Keleti front
4.	Bagaméri Béla	tanító	1945. 05. 10.	1917. Nyírgyulaj	Püspökladány
5.	Jenei Jenő	tanító	1944. 10. 27.	1894. Nyárádmogyorós	Ungvár
6.	Korsós József	tanító	1945. 01. 08.	1916. Debrecen	Kisbégény
7.	Hanczér Gábor	Segédlelkész	1944. 10. 28.	1918. Békéscsaba	Ermi-hályfalva
8.	Varga Levente	ref. kántor áll. tanító	1944. 11. 01.	1904. Halmi	Nyírmihálydi
9.	Varga József	ref. kántor	1945. 03. 29.	1913. Dunavecse	Őszivéc
10.	Arató Ferenc	kántor, tanító	1944. 12. 10.	1918. Tiszaeszlár	Nyírpazony
11.	Tomcsányi Bertalan	kántor, tanító	1944. 03. 29.	1919. Sátoraljaújhely	Nyíregyháza, 12/1. gy. e.
12.	Farkas István	tanító	1944. 10.	1908. Tiszabercel	Sopron

³⁷TtREL I. 1. c. 480. d. Ad 1922/1946. P. H. sz. 1. p

Sor-szám	A hadifogoly				
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Szüil. éve és helye	Utolsó állomás-helye
13.	Túri Sándor	tanító	1944. 10.	1918. Paszab	Kassa
14.	Túri Zoltán	tanító	1944. 10.	1920. Paszab	?
15.	Magyary Béla	kántor, tanító	1945. 03.	1914. Sajóvárkony	Jutas

Középszabolcs 2. p.³⁸

16.	Vasváry Miklós	tanító	1945. tavasza	1922. Piricse	Veszprém
17.	Nagy Béla	tanító	1945. tavasza	1923. Nyírbogát	Láposbány
18.	Nagy Márton	tanító	1945. 04.	1919. Újfehértó	Máramaros sziget
19.	Keresztesy József	tanító	1945. 01. 16.	1901. Nyírtasa	Budapest
20.	Veres József	tanító	ismeretlen	1918. Szabolcs	Ismeretlen
21.	Erdei Imre	kántor, tanító	1945. 05. 12.	1913. Debrecen	Kassa

Nagykálló, 1946. évi december hó 31-én

esperes

³⁸TtREL I. 1. c. 480. d. Ad. 1922/1946. P. H. sz.

KIMUTATÁS³⁹

a felsőszabolcsi ref. egyházmegye orosz fogságban lévő tisztviselőiről

Név	Foglalkozás	Születési év és helye	Fogságba esésének ideje	Utolsó állomáshelye
Aradi András	Ref. tanító	1901. Galac	1944. 10. 15.	Nyíregyháza Híradó század
Bereczky Sándor	Ref. tanító	1909. Szolyva	1945. 03. 27.	Lev. Körz. Pnok.Kemécse
Csala Imre	Ref. tanító	1912. Poroszló	1945. 02. 05.	Kisvarsány
Eszenyi Ferenc	Ref. tanító	1910. Tornyospálca	ismeretlen	Tornyospálca
Kovács Géza	Ref. tanító	1902. Tarpa	ismeretlen	Eperjeske
László Gyula	Ref. tanító	1919. Nyíregyháza	ismeretlen	Munkács, III/1 harci kocsi zlj.
Márton József	Ref. tanító	1919. Hajdúszoboszló	1944. 10. 29.	10. hegyi vad. Zlj. Ökörmező
Milák Jenő	Ref. tanító	1902. Szamoskér	1945. 04. 04.	Bábolna-pusztá
Nagy Lajos	Ref. tanító	1917. Emőd	ismeretlen	Kassa, Gépkocsi gyal.

Demecser, 1946. december 13.

esperes

³⁹TüREL I. 1. c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

ad 567/1946.

KIMUTATÁS

debreceni református egyházkerület püspöki hivatal 1922/1946. számú körlevelére az orosz hadifoglyok hazabocsátása ügyében⁴⁰

Sor-szám	A hadifogoly		
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje
1.	Dobrosi Zoltán	lelkész	1945. 11. 02.
2.	Katona Ferenc	tanító	1945. tavaszán
3.	Molnár István	tanító	1945.
4.	Ary Endre	tanító	1944
5.	Erdei Gábor	tanító	1945. jan.
6.	Borsos László	tanító	1945. jan.
7.	Juhász Károly	kánt. tanító	1945. ápr.
8.	Papp Ferenc	kánt. tanító	1945.
9.	Dóczi Béla	tanító	1944. okt.
10.	Fazekas István	tanító	1945. márc.
11.	Veres János	tanító	1945. márc.
12.	Tordai Zsigmond	tanító	1945. márc.
13.	Milotai Lajos	tanító	1945. márc.
14.	Papp József	tanító	1944. dec.
15.	Juhász Sándor	tanító	1944. dec.
16.	Dr. Sárközi Lajos	lelkész	1945. máj.
17.	Futó Zoltán	tanító	1944. 10. 26.
18.	Kovács Kálmán	tanító	1944
19.	Lókodi József	tanító	1944
20.	Nyári Lajos	tanító	1944

Monostorpályi, 1946. december 27.

P. H.

⁴⁰TüREL I. 1.c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. 2. 1. p

KIMUTATÁS

a hadifogságban lévő tanerőkről"

Sor-szám	A hadifogoly				
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
1.	Kruchió Mihály	ref. tanító	1944. 10. 28.	1945. 11. 02.	1945. 11. 02.
2.	Nemes Imre	ref. tanító	1943. 01. 28.	1945. tavaszán	1945. tavaszán
3.	Szlaskányi /Tóth/ Ferenc	ref. tanító	1944. 01. 25.	1945.	1945.
4.	Tóth Ferenc	tanár-jelölt	1945. 05. 15.	1944	1944
5.	Dr. Fűrő József	ref. gimn. tanár	1945. 02.	1945. jan.	1945. jan.
6.	Hajdú Lajos	községi tanító	1944. 11. 20.	1945. jan.	1945. jan.

"TIREL I. l. c. 480. d. Ad. 1922/1946. P. H. sz.

KIMUTATÁS"

Sor-szám	A hadifogoly				
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
1.	Becsei Imre	ref. tanító	1945. febr.	Hódmezővásárhely 1915. 06. 22.	Ref. Egyház Hódmezővásárhely
2.	Kékesi János	ref. tanító	1945. ápr. 4.	Szeged 1924. 03. 21.	Ref. Egyház Hódmezővásárhely
3.	Molnár Sámuel	ref. tanító	1944. okt. 16.	Hódmezővásárhely 1907. 11. 06.	Ref. Egyház Hódmezővásárhely
4.	Pánczél László	Tanár-jelölt	1945. ápr. 4.	Mindszent 1901. 01. 13.	Ref. Egyház Hódmezővásárhely
5.	Zoltán Gábor	ref. gimn. tanár	1945. ápr. 1.	Hódmezővásárhely 1914. 05. 02	Ref. Egyház Hódmezővásárhely

Hódmezővásárhely, 1946. dec. 14-én.

P. H. Szőnyi József
tant. Elnök

"TIREL I. l. c. 480. d. Ad. 1922/1946. sz. P. H. 288/1946 ig.sz.

Tárgy: Orosz hadifogságban
lévő tanárok és tanítók
hazabocsátása.

Hiv. sz.: 1922/1946

KIMUTATÁS

A Makói Ref. Polgári (és Általános) Fiúiskola orosz
hadifogságban lévő tanerőiről

Sor- szám	A hadifogoly				
	Neve	Foglal- kozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomáshelye
1.	Gallyas Ferenc (ref.) főhadnagy :	polg. isk. tanár	1943. 01. 13.	Budapest 1907. 07. 22.	Makó Ref. Polg. Fiúiskola
2.	Boleman Dénes (ág. h. ev.) kp, őrm.	polg. isk. óraadó tanár (ipar- művész)	1945. ápr.	Budapest 1907. 04. 11.	Makó Ref. Polg. Fiúiskola
3.	Szirkik Lajos (ref.) zászlós	r. tanító	1945. ápr.	Ambróz- falva 1904. 12. 23.	Makó Ref. Népiskola

Makó, 1946. évi december hó 10-én

P. H. mb. igazgató

*TtREL I. 1.c. 480, d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

*Makói Áll. s. Ref. Polgári /általános/ Fiúiskola. 322/1946.sz.

Karcagi Református Nagykun Gimnázium Igazgatósága
676/1946. szám

Tárgy: Orosz hadifogságban
lévő lelkészek, tanárok és
tanítók hazabocsátása.

KIMUTATÁS⁴

Az orosz hadifogságban lévő alkalmazottakról

Bráda Lajos

gimn. rendes tanár,
fogságira esésének ideje nem ismeretes,
született 1901-ben Páprádon, Baranya
megyében,
utolsó állomáshelye: debreceni VI. helyőrségi
kórház-pótkeret, Nordhausen, Bajorország,
gimn. rendes testnevelési tanár,
fogságra esésének ideje nem ismeretes,
született 1900-baj, Karcagon,
utolsó állomáshelye kisújszállási 48.
hadkiegészítő parancsnokság, Alsópáty, Vas
megye,

Csikos Imre

Oláh József

gimn. rendes tanár,
fogságba esésének ideje 1944. október 10.
Szlovákiában,
született 1916-ban Máramarosszigeten, utolsó
állomáshelye 11/I. zászlóalj aknavető század,
Szlovákia.

Karcag, 1946. december 4.

P. H.

Dr. Gaál Zászló
gimn. igazgató

*TtREL I. 1.c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

KIMUTATÁS⁴⁶

a Debreceni Református Kollégium gimnázium orosz hadifogságban levő tanáiról

A hadifogoly				
Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
Dr. Erdélyi László	Orvos	1945. márc.	1904. Nyírbogdány	Komárom és Győr között
Lovas Jenő	Gimn. tanár	1945. ápr. 25.	1919. Arad	Szombathely mellett
Nagy Géza	Gimn. tanár	1945. márc.	1911. Dunaalmás	1945. 02. 28. Új dörög
Szabó István	Gimn. tanár	1944. nov. 24. Csepel sziget	1913. Békés	Budapest Ferencz József Laktanya
Szepey József	Gimn. tanár	1945. március 25.	1915. Kék	Táp Győr vm.

Debrecen, 1946. december 10.

P. H.

Igazgató

⁴⁶TiREL I. l.c. Ad. 1922/1946. sz. 480. d. P. H.

Nagykárolyi Egyházmegye

KIMUTATÁS⁴⁷

a hadifoglyokról

Sor-szám	A hadifogoly			
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje
1.	Peleskey Károly	ref. Lelkész vallás-tanár	Allítólag 1945. márc. hónapban	1912. Szamoskrass
2.	Orosz B. Zoltán	tanító	1945. ápr. 1. Mosonszent-jános Jessa major	1915. Hirip
3.	Halasy László	kántor tanító	1944. szept. vagy okt. hó- nap	1921. Dunakeszi
4.	Nagy Árpád	kántor tanító	1944. febr., márc. hónap	1914. Abádszalók
5.	Nagy Károly	tanító	1944. febr., márc. hónap	1911. Magyar

⁴⁷TiREL I. l.c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

KIMUTATÁS⁴⁸

az orosz hadifogságban levő egyházi alkalmazottakról

A hadifogoly				
Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
Szabó István	Ref. tanító	1945. ápr.	1921. 06. 03. Budapest	Csökmő
Borsay Aladár	Ref. tanító	1945. május	1918. 02. 01. Nagykálló	Csökmő
Faragó Dénes	Ref. tanító	ismeretlen	1915. Nagykőrös	Berettyó-szentmárton

Nagykerekéi, 1947. évi január hó 3-án

Hegedüs Kálmán
espereshelyettes⁴⁸TtREL I. l.c. 480. d. 1922/1946. sz. P. H.KIMUTATÁS⁴⁹

az orosz hadifogságban levő egyházi alkalmazottakról

A hadifogoly				
Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
Gálosi Kálmán	Ig. tanító	Celldömölk 1945. márc. 20.	1894. Szamoskér	Margitsziget I. légv. kp.
Kováts István	lévita tanító	Dunántúl 1944. október	1919. Debrecen	Miskolc élelmező osztály 7.
Kubinyi Pál	tanító	Sorokpolány Vas m. 1945. márc.	1914. Győrtelek	Körmend 21/II. zlj. Szakaszpar.
Kiss József	tanító	-	? Csenger	-
Bartus Zoltán	kántor	Gyügye	-	-
Török István	kántor	Hmvásárhely	-	-
Fekete Gyula	kántor	-	-	-
Endrédy Pál	kántor	-	-	-

Kömörő, 1946. dec. 6.

P. H.

Török József
esperes⁴⁹TtREL I. l.c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

Sor- szám	A hadifogoly			
	Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje
1.	Bíró Béla	Lelkész. Gimn. tanár	1944. 11. 03.	1907. Debrecen
2.	Végh Mihály	ref. tanító	1945. eleje	1921. Körösladány
3.	Loós András	lelkész	1945. tavasza	1913. Hajdúsz.
4.	Tóth Kálmán	tanító	1945. ápr.	1902. Hajdúsz.
5.	Melegh Tibor	tanító	1945. máj.	1916. Szamos
6.	Tóth Béla	tanító	1945. tavasza	1915. Debrecen
7.	Bíró János	tanító	1944. 10. 29.	1909. Kolozsv.
8.	Kék Gyula	tanító	1944. 10. 29.	1902. Debrecen
9.	Birtalan István	tanító	1945. 05. 14.	1913. Felsőm.
10.	Szikora János	tanító	1945. márc.	1910. Debrecen
11.	Nánási János	tanító	1945.	1918. Debrecen.
12.	Sándor Ferenc	tanító	1945. ápr.	1913. Balmazújv.
13.	Galgóczy Sándor	tanító	1945.	1900. Hajdúsz.
14.	Szöllősi János	tanító	1945. máj.	1917. Debrecen
15.	Dobos Sándor	tanító	1945. ápr.	1889. Hajdún.
16.	Ábrány Sándor	tanító	1945. ápr.	1917. Arad

⁵⁰TIREL I. 1. c. 480. d. Ad. 1922/1946. sz. P. H.

a beregi református egyházmegyeből orosz hadifogságban lévő tanítókról

Sor- szám	A hadifogoly			
	Neve	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó áll. hely
1.	Fazekas Gyula	1944. nov. 21.	1901. Hajdúszoboszló	Tákos
2.	Fodor László	1944. nov. 21.	1911. Tenke	Gulács
3.	Gál Sándor	1944. dec. 20.	1903. Lónya	Gelénés
4.	Kakuk Lajos	1941. jún. 22.	1914. Jánd	Beregdaróc
5.	Szabó Ferenc	1944. dec. 1.	1903. Vámosatya	Vámosatya
6.	Veress Tibor	Ismeretlen	1915. Nyírbátor	Tiszkerecseny

Jegyzet: A kimutatásban szereplő első öt tanító távolléte óta nem adott életjelt magáról, így oroszországi tartózkodási helye meg nem állapítható.
Gál Sándor gelénési tanító születési adatait a gelénési lelkészi hivatal nem tudta közölni. Törzskönyvi lapja Nagyberegen van.

Mátyus, 1947. január 20-án

P. H. hesperes

⁵¹TIREL I. 1. c. 480. d. Ad. 1922/1946. sz. P. H.

KIMUTATÁS²²

az orosz Hadifogságban levő lelkészek, tanárok és tanítókról, a Hevesnagykunsági Református Egyházmegye egyházközösségeiből

A hadifogoly				
Neve	Foglalkozása	Fogságba esésének ideje	Születési helye, ideje	Utolsó állomás helye
Hagymási Sándor	tanító	1945. V.	Türkeve	Dévaványa
Manyák Lajos	tanító	1945. III.	Dunapataj 1914	Dévaványa
Tóth Kálmán	tanító	1945. III. 30.	Karcag 1905.	118. ellátó oszlop, Óriszentpéter
Novák Károly	tanító	?	1910	?
Bükki Lajos	tanító	1945. Jún. Dánia	Nagyigmánd 1918.	Kenderes
Darvas József	tanító	1945. I.	Kisújszállás 1914. okt. 25.	Sashalom
Somogyi Lajos	tanító	1944. V. 10.	Radnót 1900. dec. 8.	Kisújszállás
Kiss Albert	tanító	1945. III. 26.	Hajdúszoboszló	Gödemesterháza
Molnár János	tanító	1945. máj. 5.	Kacsok 1906. IX. 7.	Mezőtúr

Hevesnagykunság

Pető Sándor	tanító	1945. V. 7.	Biharkeresztes 1908. okt. 26.	Mezőtúr
Jezernicki László	tanító	1945. V.	Balatonszabadi 1905. II. 8.	Mezőtúr
B. Tóth Ferenc	tanító	1944. dec.	Mezőtúr 1909. X. 27.	Mezőtúr
Kőrösi Balázs	tanító	1945. V.	Nagykőrös 1909. IV. 8.	Gépkocsizó vonatoszt. Munkács

Törökszentmiklós, 1947. január 20-án

P. H.

esperes

²²TüREL I. 1.c. 480. d. Ad 1922/1946. sz. P. H.

A begyűjtött adatokat az alábbi névjegyzék táblázatok tartalmazzák:

A	
Aradi András 41	Arató Ferenc 40
Ary Endre 42	Ábrány Sándor 52
B	
Bagaméri Béla 39	Bartus Zoltán 51
Becsei Imre 45	Bereczky Sándor 41
Bíró Béla 52	Bíró János 52
Birtalan István 52	Boleman Dénes 46
Borsay Aladár 50	Borsos László 43
Bükki Lajos 54	
Cs	
Csala Imre 41	Csikos Imre 47
D	
Darvas József 54	Dobos Sándor 52
Dobrosi Zoltán 42	Dóczi Béla 42
E	
Endrédy Pál 51	Erdei Imre 40
Erdélyi László dr. 48	Eszenyi Ferenc 41
F	
Faragó Dénes 50	Farkas István 40
Fazekas István 49	Fazekas Gyula 53
Fodor László 53	Futó József 44
Futó Zoltán 43	
G	
Galgóczy Sándor 52	Gallyas Ferenc 39
Gál Sándor 53	Gálosi Kálmán 51

H
Hagymási Sándor 54
Halasy László 49

Hajdú Lajos 44
Hanczár Gábor 40

J
Jenei Jenő 40
Juhász Károly 42

Jezernicki László 54
Juhász Sándor 43

K
Kakuk Lajos 53
Keresztesi József 40
Kéky Gyula 52
Kiss József 51
Kovács Géza 41
Kovács Kálmán 43
Krucsió Mihály 44

Katona Ferenc 42
Kékefi János 45
Kiss Albert 54
Korsós József 40
Kovács István 51
Körösi Balázs 54
Kubinyi Pál 51

L
László Gyula 41
Loós András

Lokodi József 43
Lovas Jenő 47

M
Magyar Béla 40
Márton József 41
Milák Jenő 41
Molnár István 42
Molnár Sámuel 45

Manyák Lajos 54
Melegh Tibor 52
Milotai Lajos 42
Molnár János 54

N
Nagy Árpád 49
Nagy Géza 48
Nagy Márton 40
Nánási János 52
Novák Károly 54

Nagy Béla 40
Nagy Lajos 41
Nagy Károly 49
Nemes Imre 44
Nyári Lajos 43

O
Oláh József 47

P
Papp Ferenc 42
Pánczél László 45
Pető Sándor 54

Papp József 43
Peleskey Károly 49

S
Sándor Ferenc 52
Seres István 39

Sárközi Lajos dr. 43

Sz
Szabó Béla 39
Szabó István 50
Szepsi József 48
Szirbik Lajos 46
Szöllősi Sándor 52

Szabó Ferenc 53
Szabó István 48
Szikora János 52
Szlatkányi (Tóth)

T
Tomcsányi Bertalan 40
Tóth Béla 52
Tóth Ferenc 54
Tóth Kálmán 52
Túri Sándor 40
Török István 51

Tordai Zsigmond 42
Tóth Ferenc 44
Tóth Lajos 39
Tóth Kálmán 54
Túri Zoltán 40

V
Varga József 40
Vasváry József 40
Veress József 40
Végh Mihály

Varga Levente 40
Veres János 42
Veres Tibor 53

Z
Zoltán Gábor 45

A középzsabolcsi református egyházmegye esperesi hivatalától E. 165/1947. sz.

Főtiszteletű Püspök Úr!

A 2475/1947. számú rendeletének 5. pontjára a középzsabolcsi egyházmegye részéről tisztelettel az alábbiakban küldöm be jelentésemet azokról az egyházi tisztviselőkről, akik internálva, rendőri felügyeletben voltak, vagy népbíróság előtt ügyük tárgyalás alá került:

1. Baktalórántháza:

Séra Gyula már ny. tanító pár hétig internálva, 6 hónapig rendőri felügyelet alatt volt. Leventékkel szigorúan bánt.

2. Balkány:

Csiky József tanító 14 napig rendőri felügyelet alatt állott. Okát nem tudja.

3. Besenyőd:

Tar Lajos igazgató tanító 2 hónapig rendőri felügyelet alatt állott, mert részt vett a községi főjegyző érdekében egy küldöttségben.

4. Nagykálló:

Gáspár Endre ig. tanító pár hétig volt internálva, 6 hónapig rendőri felügyelet alatt állott, mert tagja volt keleti front bajtársi szövetségnek.

Kiss Jenő ig. tanító 9 hónapig volt rendőri felügyelet alatt, mert két megbüntetett ipariskolai növendéke bevádolta, amely azonban bebizonyítást nem nyert.

Nagy Károly tanító hat hónapi vizsgálati fogságban volt a munkaszolgálatosokkal való bánásmódja miatt, ügye népbíróság elé került. A népbíróság azonban felmentette.

Á. Borsy István gondnok 6 hónapig internálva volt, mert tagja volt a Baros szövetségnek.

5. Nyírbátor:

Varga Károly lelkipásztor 6 hétig előzetes letartóztatásban volt. Háborús uszítással vádolták. Ügyész a vádat elejtette és szabadlábra helyezték.

Enyedi István tanító a levente ifjúság elviteléért a nyíregyházi népbíróság által hat havi fogházra ítéltetett, amelyet ki is töltött.

Bertók Ferenc ig. tanító, Demjén Kálmán főgondnok, Berecz Sándor és neje, Vasváry János gondnok rendőri felügyelet alá helyeztettek, mert annak idején Varga Károly lelkipásztor mellett rendezett sympátia tüntetésben részt vettek, miután két hónapig ezért internálva volt közülök Bertók Ferenc és Demjén Kálmán.

Varga Kálmán főgondnok népellenes bűncselekménnyel vádolva sokáig vizsgálati fogságban volt: a nyíregyházi népbíróság 8 évi börtönbüntetéssel sújtotta, a NOT az ítéletet feloldotta és a népbíróságot új eljárásra utasította.

6. Nyírbogát:

Szarka László lelkipásztor két napig vizsgálati fogságban volt német barátság vádja miatt.

7. Piricse:

Tóth Béla lelkipásztor 3 hétig internáló táborban, hat hónapig rendőri felügyelet alatt állott, mert Varga Károly nyírbátori lelkipásztor érdekében írt beadványt aláírta.

8. Nírfákó:

Janthó Sándor lelkipásztor 12 napig internálva, 9 hónapig rendőri felügyelet alatt állott, mert az iskolát táncmulatságra nem engedte át.

9. Szakoly:

- Kriston Elek lelkipásztor négy hónapig volt a rendőrségen letartóztatva,
9 hónapig rendőri felügyelet alatt állott, mert MÉP elnök volt.

10. Ófehértó:

Csiha Kálmán főgondnok 5 hónapig internálva volt.

A felsőszabolcsi ref. egyházmegye esperesi hivatalától. 210-1946. szám⁵⁴

Jelentés

a 2475/1946 püspöki számra hivatkozással a felsőszabolcsi ref. egyházmegye internált lelkészeiről, 1946. dec. 31.-ei állapot szerint.

1. Nagy Samu ajaki lelkész. Internálva volt 1945. május 11-től okt. 9-ig. Rendőri felügyelet alatt okt. 29-től nov. 14-ig. Tényleges bebizonyított vád ellene nem volt.
2. Kiss Gyula kisvárdai lelkész 1946. szept. 2-től szept. 27-ig előzetes letartóztatásban volt, s ellene népbírósi eljárás folyt. A népbírósi felmentette, ezt az ítéletet az ügyész megfellebbezte, azóta az ügyről nem tud.
3. Batta Zoltán mándoki lelkészt 1946. július 21-én letartóztatták, a nyíregyházi népbírósi ítélet 5 évi börtönre ítélte azért, mert nyilas párttag és rövid ideig járási pártvezető volt. Ügye fellebbezés alatt van a NOT előtt. Jelenleg is letartóztatásban van.
4. Varga Miklós mándoki helyettes lelkész. Internálva volt 1945. aug. 2-től aug. 24-ig, s rendőri felügyelet alatt állott 1945. aug. 24-től 1946. május 7-ig. Internálásának oka az volt, hogy az előzőleg internált rk. plébános szabadon bocsátása érdekében készült beadványt 96 társával aláírta.
5. Ignezy Sándor szabolcsbakai lelkész internálva volt 1945. V. 15-től 1945. okt. 28-ig. Rendőri felügyelet alatt állt 1945. X. 28-tól XII. 30-ig. Ellene bebizonyított tényleges vád nem volt.

⁵³TIREL I. 1. c. 486. d. 308. sz. 1. p.

⁵⁴TIREL I. 1. c. 486. d. 308. sz.

6. László Albert tiszabezdedi lelkész. Internálva volt 1945 aug.-tól, 1945. október 4-ig. Bebizonyított vád ellene nem volt.

7. Palágyi Árpád s. lelkész, Tiszabezded. Németországból hazatérése alkalmával internáltatott a délbudai internáló táborba 1945. július 23-tól augusztus 7-ig. Bebizonyított vád ellene nem volt.

Dr. Nyulak Béla kisvárdai s. lelkész még távol van. Jelenben letartóztatás vagy internálás alatt, Batta Zoltán mándoki lelkészt kivéve, más lelkipásztor nincsen.

Jelentésem tudomásul vételét kérve, vagyok
Demecser, 1947. február 28.

Kiváló tisztelettel:

P. H.

Kiss Imre

ref. Esperés

A hevesnagykunsági református egyházmegye esperesi hivatalától⁵⁵
ad 2023/1946. szám

KIMUTATÁS

a Hevesnagykunsági Egyházmegye azon belhivatalnokairól, akik 1946. dec. 31-ig internálva voltak, vagy rendőri felügyelet alatt állottak, vagy népbíróság elé kerültek.

Abádszalók-Abád: Jelentése nemleges.

Abádszalók-Szalók: Jelentése nemleges.

Buca: Jelentése nemleges.

Csépa: Jelentése nemleges.

Derzstomaj-Újszentgyörgy: Jelentése nemleges.

Déványa: **Simon Imre** tanító 1945-ben 56 napig volt rendőri őrizetben.

A vád ellene az volt, hogy az oroszok bejövetele idején a levették között ellenállást szervezett, az 1945. évi iparostanonc iskola vizsgáján az oroszokat gyalázó beszédet mondott. Ügye népbíróság elé került, de a tárgyalást az elnök a kedvező tanúvallomások miatt félbeszakította s az iratokat visszaadta a népbürokráciának s ezzel az ügy félbemaradt.

Fegyvernek: Jelentése nemleges.

Karcag: Népbíróság előtt állottak: **dr. Csavas István** gimn. tanár, ügye vádelejtéssel végződött. 1945 májustól szeptemberig rendőri felügyelet alatt állott. **Sütő Imre** tanító ügye vádelejtéssel végződött, 1945 áprilistól 1946 végéig rendőri felügyelet alatt állott.

Dusa István egyházi pénztárnok népellenes sajtóközleményért nem jogerősen 10 hónapi börtönbüntetésre ítéltetett. Ügye fellebbezés alatt van. 1945 májustól 1946 végéig rendőri felügyelet alatt állt.

Kenderes: Jelentése nemleges.

Kisújszállás: **Dr. Sipos István** lelkipásztor 1945. márc. 9-től 1945. június 26-ig internálva (márc. 9-től ápr. 25-ig a kisújszállási bírósági börtönben

⁵⁵TIREL I. 1.c. 486. d. 308. sz. 1. p.

is a városháza pincéjében), 1945. június 26-27-én a szolnoki népbiztonság fogházában vizsgálati fogságban volt, utána szabadonbocsátva. 1945. aug. 4-től internálva Szolnokon okt. 8-ig, utána szabadonbocsátva. – 1946. febr. 4-től márc. 2-ig rendőrségi felügyelet alatt Kisújszálláson, március 2-től május 6-ig internálva Szolnokon. – 1946. május 6-11-ig népbíróság előtt állott, amely egy évi börtönre ítélte, az ügyész fellebbezése folytán azonban az ítélet nem jogerős s ügye a NOT elé került. Vád: izgatás az orosz bolsevizmus ellen, amely bizonyítva nincs.

Sajtos Imre gimn. vallásanár 1945. márc. 9-től 19-ig internálva volt, rendőri felügyelettel a kisújszállási bírósági börtönben. Vád: ismeretlen.

Barla Szabó Jenő gy. gimn. vallásanár 1945. márc. 9-től 19-ig internálva volt a kisújszállási bírósági börtönben, a vád: ismeretlen.

Fekete István segédlelkész 1945. július 26-tól október 10-ig internálva volt Szolnokon, – 1945. okt. 10-től 1946. márc. 2-ig rendőri felügyelet alatt, 1946. márc. 2-től május 25-ig internálva volt Szolnokon, – 1946. május 25-től dec. 31-ig rendőri felügyelet alatt állt. 1946. május 8-án népbíróság előtt állt, amely egy évi börtönre ítélte, de az ítélet fellebbezés miatt nem jogerős, ügye a XOT elé kerül. – Vád: izgatás a fennálló rend ellen, mely bizonyítva nincs.

László János tanár 1945. márc. 8-tól 21-ig internálva volt Kisújszálláson a bírósági börtönben. Vád: ismeretlen.

Vadai Ferenc ny. gimn. igazgató 1945. márc. 10-től ápr. 8-ig internálva volt Kisújszálláson a bírósági börtönben. Vád: ismeretlen.

Dr. Tóth Kálmán gimn. h. igazgató 1945. ápr. 25-től dec. 25-ig előzetes letartóztatásban Szolnokon a fogházban, 1945. dec. 25-től 1946. dec. 31-ig rendőri felügyelet alatt. Népbíróság előtt állott, amely három évi börtönre ítélte, de az ítélet nem jogerős.

Dr. Simon Antal egyházi ügyész, gazdasági tanács elnöke 1945 febr. 23-tól okt. 20-ig internálva volt Szolnokon, 1945 okt. 20-tól 1946. dec. 31-ig rendőri felügyelet alatt állott. Népbíróság elé került, de a vádat elejtették.

⁵⁶TiREL I. 1. c. 486. d. 308. sz. 2. p.

Garaguly Gyula tanító 1946. júl. 2-től aug. 24-ig Debrecenben bírósági őrizet alatt állott.

Dr. Rázsó Pál egyházmegyei ügyész, presbiter 1945. aug. 19-től okt. 24-ig internálva volt Szolnokon. 1945. okt. 24-től 1946. jan. 15-ig rendőri felügyelet alatt állott. Büntetés nélkül igazolták.

Kuncsorba: Jelentése nemleges.

Kunhegyes: **Lévay Károly** tanító 1945 áprilisától a rendőrség őrizetében volt, majd a szolnoki internáló táborban, és azóta sem került vissza állomáshelyére, mivel közben 1945. aug. 22-én a népbíróság 6 havi börtönre ítélte és 10 évi állásvesztésre. Állítása szerint perújítást kért, de kérvényét még nem bírálták el. A bebizonyított tényleges vád az volt, hogy évekig a nyilaskeresztes párt tagja volt s nézeteit az iparostanonc iskola tanuló előtti is hangoztatta óráin. A létszámcsökkentő bizottság különben 1946. szept. 26-án nyugdíjának meghagyásával elbocsátandónak jelölte ki.

Kunmadaras: **Nagy János** tanító 1945. május 14-től július 2-ig internálva volt, 1946. jan. 28-tól május 20-ig rendőri felügyelet alatt állott, 1945. július 20-án népbíróság elé állított, melynek ítéletét a FOT megsemmisítette. A népbíróság 1946. július 12-én halálra ítélte, de a NOT ezt az ítéletet is feloldotta. 1946. nov. 30-án, s felmentő ítéletet hozott. Ellene semmiféle tényleges vád bizonyítást nem nyert.

Kunszentmárton: jelentése nemleges.

Mezőtúr: 1946. dec. 31-ig **Komlasi Gábor** lelkipásztor, **Széchenyi Endre** v.o. lelkipásztor, és **Mikes József** s. lelkész volt Szolnokon internálva s kiszabadulásuk után rendőri felügyelet alatt állottak. – Széchenyi Endrét a népbíróság 1945. aug. 17-én Mezőtúron 6 hónapi börtönre ítélte. A vád az volt ellene, hogy a demokrácia ellenes hírverés szolgálatába szegődött, mint levante-oktató. Az ítélet jogerős, büntetését kitöltötte.

Falussy Gusztáv lelkipásztort a népbíróság Mezőtúron 1946. ápr. 13-án egy évi és 6 hónapi börtönbüntetésre ítélte, nem jogerősen, mert a NOT 1946. szept. 9-én Budapesten a népbíróság ítéletét megsemmisítette s büncselekmény hiányában a vádlottat felmentette. **Komlasi Gábor** lelkipász-

tört 1946. ápr. 13-án a népbíróság 3 és fél évi börtönbüntetésre ítélte nem jogerősen. A vád: a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatás, előszóban és írásban. A NOT az ítéletet megsemmisítette és új eljárást lefolytatását rendelte el. Az újrafelvételi tárgyalás 1946. nov. 9-én volt Mezőtúron, a népbíróság egy évi börtönbüntetésre ítélte nem jogerősen, de elrendelte azonnali letartóztatását.

Nagyrév: Jelentése nemleges.

Rákóczi: **Téchy Zoltán** énekvezér internálva volt 3 hónapig és rendőri felügyelet alatt állott 1946. dec. 31-ig. A polgárőrséggel kapcsolatban merült fel ellene vád, de ügye tisztázódott.

Tiszabura: **Gyökös Imre** igazgató-tanító 1945. márc. 25-től 3 hétig internálva volt Törökszentmiklóson, s mivel ellene bebizonyított vád nem volt, szabadon engedték a rendőri kihallgatása után.

Tiszaderzs: Jelentése nemleges.

Tiszaöldvár: 1945. május 9-én internáló táborba került **dr. Gál Lajos** lelkipásztor és 1945. aug. 7-ig tartották fogva, amikor népbíróság elé állították, amely 4 évi fogházra és 10 évi hivatalvesztésre ítélte. Fellebbezés folytán ez a büntetés 2 évre szállítattott le. A bebizonyított tényleges vád ellene a Magyar Megújulás Pártjának kerületi megszervezése volt.

D. Lőrincz Sándor presbiter 1945-ben 10 napig volt internáló táborban.

Tiszafüred: **Vass Zoltán** s. lelkész 1946. aug. 9-én egy pártközi értekezleten a magyar köztársaság védelméről szóló törvény faji és felekezeti izgatást tiltó rendelkezésének ismérveit kimerítő beszédet mondott, melyért őt a politikai rendőrség letartóztatta és Egerbe szállította, onnan pedig Budapestre a Markó utcai fogházba. Vizsgálati fogságban volt 1946. nov. 20-ig, amikor a népbíróság ötös tanácsa jogerős ítélettel 2 évi börtönbüntetésre ítélte. **Vass Zoltán** újrafelvételt kért, de még erre választ nem kapott.

Tiszaigar: Jelentése nemleges.

Tiszakinoka: Jelentése nemleges.

Tizsakürt: Jelentése nemleges.

Tiszaroff: Jelentése nemleges.

Tiszasas: Jelentése nemleges.

Tiszaszentimre: **Losonczy Lajos** főgondnok népbíróság elé került és egy évi börtönrre ítélték, mert 1944-ben egy zsidó származású borbélyalkalmazottat továbbított. Ügyvédje fellebbezett, mint községi főjegyzőt közben B listázták, s ügye ezzel befejezést nyert.

Tiszaszöllös: Jelentése nemleges.

Tiszaug: Jelentése nemleges.

Törökszentmiklós: 1945. május 22-től 1945. dec. 31-ig **Gaal István** lelkipásztor Szolnokon volt internálva. Mivel bebizonyított tényleges vád ellene nem merült fel, 1945. dec. 31-én felmentették és szabadon bocsátották.

Túrkeve: **Cziriák Géza** lelkipásztor internálva volt 1945. július 26-tól okt. 19-ig, – 1945. okt. 20-tól 1946. május 29-ig rendőri felügyelet alatt is állott. A népbíróság 1946. ápr. 16-án tárgyalta ügyét. A vád az volt, hogy mint a Túrkevei Hírlap felelős szerkesztője 3 cikk megírásával népellenes büntetést követett el, mivel pedig kiderült, hogy a cikkeket nem ő írta, felmentették. Az ügyész fellebbezett, így az ítélet nem jogerős.

Törökszentmiklós, 1947. április 10-én.

P. H.

esperes

⁵⁷TtREL I. 1. c. 486. d. 308. sz. 3. p.

Nagykárolyi Egyházmegye

KIMUTATÁS⁵⁸

a nagykárolyi református egyházmegye internált, rendőri felügyelet alá helyezett és népbíróági eljárás elé állított lelkipásztorairól, tanítóiról és tisztviselőiről

Főtisztelendő püspök úr 2475/1946 számú rendelkezésének megfelelően az egyházmegye lelkészei, tanítói és tisztviselői internálásáról, rendőri felügyelet alá helyezéséről és népbíróági eljárás alá vonásáról szóló kimutatást tiszteletteljesen az alábbiakban terjesztem fel:

1./ László Ödön márkai lelkipásztor internálva volt 1945 július hó 30-tól 1945. évi október hó 25-ig, illetve 1946. évi február hó 14-ig. Az internáló táborból 1945. évi október hó 25-én haza engedték, de az internálási eljárást 1946. évi február hó 14-én szüntették meg vele szemben. Azóta rendőri felügyelet alatt áll. Csak vádakat emeltek ellene, melyek bizonyítva nem lettek. Kihallgatása után azonnal internálták. A vádak, amelyeket előtt felolvastak, részben a hét évvel azelőtt lefolyt fegyelmi ügyének egyes vádpontjai voltak, amelyeket a fegyelmi bíróság már letárgyalt és lezárt, másrészt egy új vád volt ellene, hogy az 1935 évben írt „Szegény falum” című színdarabja népellenes. A színdarabban kapcsolatban bizonyította, hogy az sohasem: volt népellenes, mert a darab már írása idejében a nép nyomora mellett állott ki. - Másodszori fellebbezése után vették ki a rendőri őrizetből, de még mind a mai napig rendőri felügyelet alatt van.

2./ Szabó Jenő ópályi-i lelkipásztor rendőri felügyelet alatt állott 1945. év júniusától 1945 év augusztusáig. Egyes ellenségei jelentették fel, de helytálló vádat ellene felhozni nem tudtak s így bizonyítékok hiányában 1945. év augusztusában a rendőri felügyelet alól feloldották.

⁵⁸TIREL I. 1.c. 486. d. 308. sz.

3./ ifj. Tóth Béla kántorjánosi-i kántortanító 1945. évben két hónapig állott rendőri felügyelet alatt. A rendőri felügyelet alól bizonyítékok hiányában feloldották.

4./ Farkas László paposi kántortanító 1945. évi augusztus hó végétől 1946. évi február hó végéig volt internálva, illetve vizsgálati fogságban. Több tárgyalás után a nyíregyházi népbíróság elítélte s a 6 hónapi vizsgálati fogsággal büntetését kitöltöttnek vette. Az ítélet ellen úgy az ügyész, mint vádlott védője fellebbeztek a NOT-hoz. Nevezett a háború alatt zsidó munkaszolgálatos század parancsnoka volt. Az ellene emelt vádat részleteiben nem ismerem, amint jelentett haragosai jelentették fel annak idején. Folyó évben nyugdíjjal B. listázták.

Nagydobos, 1947. április hó 8-án..

Peleskey Sándor
esperes

**Internáltak, rendőri felügyelet alatt voltak,
ügyüket népbíróság tárgyalta**

B

Barla Szabó Jenő 64	Berecz Sándor 59
Berecz Sándorné 59	Bertók Ferenc 59
Bitte Zoltán 61	Briston Elek 59

Cs

Csávás István 63	Csiha Kálmán 60
Csiky József 58	Cziriak Géza 69

D

Dusa Imre 63

E

Enyedy István 59

F

Falussy Gusztáv 66	Farkas László 70
Fekete István 64	

G

Gaál István 68	Gál Lajos 67
Gáspár Endre 58	Gyökös Imre 67
Garaguly Gyula 65	

I, J

Ignéczi Sándor 61	Jatkó Sándor 59
-------------------	-----------------

K

Kiss Gyula 61	Kiss Jenő 58
Komlósi Gábor 66	

L

László Albert 62	László János 65
László Ödön 70	Lévai Károly 65
Losonezi Lajos 68	Lőrinczi Sándor 68

M

Mikes József 66

N

Kagy János 66	Nagy Károly 58
Nagy Samu 61	Nyulak Béla 62

P

Palágyi Árpád 62

S

Sajtos Imre 64	Sára Gyula 58
Simon Antal 65	Simon Imre 63
Sipos István 64	Sütő Imre 63

Sz

Szabó Jenő 70	Szarka László 59
Széchenyi Endre 66	

T

Tar Lajos 58	Téchy Zoltán 67
Tóth Béla 59	ifj. Tóth Béla 70
Tóth Kálmán 65	

V

Vaday Ferenc 65	Varga Károly 59
Varga Miklós 61	Vass Zoltán 68
Vasváry János 59	

A nagyszalontai református egyházmegye esperesétől
730/1946. sz.

Tárgy: Jelentés az 1922/1946. püspöki
rendeletre, az orosz hadifog-
ságban lévő lelkészek, tanítók
hazabocsátása tárgyában

Főtiszteletű Püspök Úr!

Az orosz hadifogságban lévő lelkészek, tanítók névjegyzékét az
alábbiakban terjesztem fel:

I. Lelkészek:

Harkai/Heretek/ Antal önálló vallásoktató lelkipásztor. Fogságba esett 1945
ápr. havában Pécs környékén. Született Mezőtúron 1912. aug. 22. napján.
Utolsó állomáshelye: Komádi.
Szabó László segédlelkész. Fogságba esett 1945. márciusában. Születési
helye és éve: Borossebes, 1920. Utolsó állomáshelye Zamádi.

II. Tanítók:

Bethlendy Pál, rendes tanító. Fogságba esett 1945. ápr. 1-én.
Született Váncsodon 1909. Utolsó állomáshelye: Komádi ref. egyház.
Veress Imre rendes tanító. Fogságba esett 1945 március. Született:
Berettyóújfalu 1909. Utolsó állomáshelye: Komádi református egyház.
Farkas János rendes tanító. Fogságba esett 1945. márciusában. Született
Sarkad, 1919. Utolsó állomáshelye: Komádi református egyház.
Vigh Zoltán rendes tanító. Fogságba esett 1945 márciusában. Született
Biharugra, 1916. Utolsó állomáshelye: Komádi református egyház.

Mély tiszteletem nyilvánításával maradtam
Komádi, 1946. december 7.

P. H.

kész szolgája:
esperes

⁹⁹TIRELI. I. c. 460. d. Ad 1922/1946. P. H. sz.

Tábori lelkési élménytörédekeim a II. világháború utolsó évében

Újonc kiképzés után túl a rádión és a nyomtatott információkon megszokás nélküli folytonossággal vizuáliter is állandó kapcsolatban voltam a II. világháborúval, mint a debreceni Kollégium esküdtfelügyelője. 1942 szeptember első napjaiban Kollégiumunk harmadik épületét, az egyetemi internátust hadikórház számára ki kellett ürítenünk és átadnunk a honvédségnek. Így átköltöztem a középső épületbe, és új szobám ablaka a kórházi udvarra nézett, ahol a sebesültszállító autók fordulónak sűrűsége – különösen 1943 elejétől – érzékeltette a fronttörténet gyászos katasztrófájának eseményeit.

A második nagy mozzanat 1944 március 19-én történt; amikor a német Messerschmidt repülőgépek leszálltak Debrecen repülőterére. Első bénultságunkból felocsúdva kb. 40-en a Kollégiumból a Kossuth-szoborhoz vonultunk és elénekeltük a Kossuth nótát. Ettől kezdve állandósult ifjúságunk megfigyelése, aminek az vetett véget, hogy április 30-án a tanévet be kellett rekesztenünk, s tanulóink haza utaztak szüleikhez. Néhány nap múlva igazgatóm bizalmasan közölte velem, hogy nekem ajánlatos elhagynom Debrecen, ugyanis mint esküdtfelügyelő az ifjúság megbízásából a „Kollégiumi telepítési akció” titkára is voltam éveken át és szabolcsi református sokgyermekes nincstelen parasztcsaládokat telepítettünk át Bácskába. (Bácskafeketehegy, Sámod) Nem hallgathatom el, hogy telepe-seinket az 50-es években Rákosi verőlegényei mint kulákokat földönfú-tóvá tették.

A bekövetkező események tudatában szüleimnél maradtam meg Békéscsabán. Itt 3 egzisztenciálisan döntő esemény jutott osztályrészemül:
1./ állami tanári kinevezést kaptam,
2./ szüleim bérlakását a liberátorok lebombázták,
3./ rámtaláltak a katonai behívóval.

Elindultam a 6. sz. helyőrségi kórházba, de Szajolból már nem Debrecenbe, hanem Pestre irányítottak, onnan Pécsre, majd ismét vissza Pestre. Ekkor már a katonai és a politikai események annyira összekuszálódtak, hogy 3 hétig bolyongtam katonai behívójeggyel, ami egyáltalán nem volt veszélytelen, ugyanis ekkor már a nyilaskeresztes „testvérek” a német „Feldjägerekkel” együtt valósággal vadásztak a katona szökevényekre. Végül Soltész Elemér protestáns tábori püspök 1944 november elején Mosonmagyaróvárra az 522. sz. hadikórházhoz rendelt ki, ahol november 4-től 1945 február 6-ig voltam tábori lelkész.

1945 február 6-tól március 28-ig Nagymenyeren az 518. sz. hadikórháznál teljesítettem szolgálatot. Március 28-án a H. M. és Hfp. 328023/XII. 1945. sz. rendeletére a 2. kerületi parancsnoksághoz hadianyagot szállító vonattal „útbaindítottam”. A kórházvonatot a németek Csehszlovákiába kényszerítették, azonban a kórház csak május 5-én települt Bechovice községben, Prágától 14 km-re. Május 9-én Nyugaton keleti fogságba estem, de 10-én már újra a kórházban egészségügyi feladatok elvégzésére kaptam beosztást. A nemzetközi vöröskereszt engedélyével és annak védelmével június 5-én elbocsátást, és hazatéréshez menlevelet kaptam. Itthon Budapest Közellátási Kormánybiztosa a jelenleg is meglévő okmányaim tüzetes ellenőrzése után a szüleimhez való utazásom engedélyezte.

Amint már említettem, a váltakozó állomáshelyek mindenütt eltérő tábori praxist kívántak, ennek érzékeltetésére néhány személyi dokumentumom ismertetem:

1./ Kivonat a 33. sz. kórházi napiparancsból, amelyet maga az 522. sz. hadikórház orvosalezredese, kórházparancsnok olvasott fel, amidőn 1945. február 5-én a 2. kerületi parancsnokság az 518. sz. hadikórházhoz helyezett át. Idézem: Tibori János lelkész távozását sajnálattal veszem tudomásul, mert benne a kórház nemcsak egy jó lelkészt, de egy igazi jó bajtársat is veszít, aki válogatás nélkül minden munkát vállalt és azt kiválóan el is végezte. A legfelsőbb szolgálat nevében kiváló szolgálataiért

elismerésemet fejezem ki”. A napiparancsból először az „igazi jó bajtárs, a válogatás nélkül minden munkát vállalt és annak kiválóan történő elvégzését” szeretném megvilágítani természetesen anélkül, hogy átlépsem a szerénység kötelezően érvényes szabályait. Amikor Mosonmagyaróváron első ízben – már katonaruhában – az eü. szakaszban felsorakoztam a napiparancs meghallgatására, a közel 2 méter magas kórházparancsnok érces hangon kiáltotta: „ki tud közületek gépírní?” Vésztjósuló kínos hallgatásra újabb hangos díszítő jelzők után hangzott el a záró kérdés: senki? Ekkor kiléptem a sorból. A parancsnok megszelídült, és emberi hangnemből mondta: gyere papom! A parancsnoki előszobában néhány soros diktátum legépelese után szűrős pillantással átfutotta; majd szelíden a vállamra tette a kezét. Hamarosan sokat beszélt lelki vívódásairól, és közös meditációink alapján rendfokozatunktól függetlenül kerestük a megoldást, naponként elkísértem kórtermi vizitjeire és feljegyeztem az azonnali intézkedést váró problémákat. Ilyen pedig bőven volt, hiszen már csak az ország nyugati szegélyén nem volt front. Rendszeresen segítettem a kórtermi kötözésekben, a műtőben tupfer készítésében, a műszerek sterilizálásában, gyógyszer előkészítésében, lázmérésben, stb. Szeretném hangsúlyozni, hogy az egészségügyi tanfolyam elvégzésének jelesen rangos hasznát vettem, ennélfogva javaslom, hogy a jelenlegi tábori lelkészi újoncképzés után a leszerelésig a jelöltek végezzenek el egy katonai egészségügyi főiskolát.

Mivel 500 ágyas hadikórházunk 3 épületben volt elhelyezve s ápolójaink zöme a járásra képtelen volt, ezért a lelkipondozásra azt a módszert alkalmaztam, hogy naponként kórteremről kórteremre menve, egy-egy bibliai fejezetet felolvastam, annak rövid szintézisét adtam, imádkoztunk és közösen elmondtuk a „Miatyánk”-ot. Minden délután pihenő óra után késő estig tartottak ezek az alkalmak, amelyek végeztével sokszor a betegek kérésére még néhány soros levelezőlap megírását is elvégeztem. 1944 december 25-én a szovjet megszálló ukrán frontok bekerítették fővárosunkat, s a még kisiklani tudó menekültek áradata által hozott hírek meggátolhatatlanul gyorsan terjedtek, s a hadikórház karácsonyfáját körbevevő „kosarasok”, valamint az ülő és mankókra támaszkodó invalidusok az égi

szeretetre görcsösen belekapaszkodtak, és fennhangon könyörögtek az égi orvoshoz gyógyulásért és megtartásért. Az ígahirdetés után közvetlenül meg kellett kezdenünk betegeink bevagónírozását, hogy legalább elsősegélyben tudjuk részesíteni a tömegesen odaszállított „friss” sebesülteket. Az 522. sz. hadikórházban a szovjet megszállókról újabb adalékokat kaptam dr. Orsós professzortól, aki a németek keleti offenzívája idején 1943-ban részt vett a katyni sírok feltárásában és megállapította azokat a tényeket, amelyeket napjainkban már a szovjetek is elismernek.

2./ Nagymegyeren a tábori lelkesi szolgálatot döntően meghatározta, hogy egyetlen betegünk sem volt. Így napról-napra csupán a komáromi helyőrségi kórházvonat teljes egészségügyi felszereltségét leltároztuk. Emellett én még futárszolgálatra is be lettem osztva Nagymegyer és Komárom között. A közeledő front létbizonytalanságot váltott ki, s a vacsora utáni beszélgetések gyakran remegő szívű és hangú imaközösségbe toroklottak.

3./ Kórházvonatunkat május elején a Prágát Berlinnel összekötő két pár vágány egyikén már 14 km hosszúságban egymásra tolt különböző nemzetek szerelvényeihez csatlakoztatták hátulról. Innen egy kis részlegünkkel települtünk Bechovice (Prága külvárosa) kórháznak is kitűnően alkalmas modern iskolájába.

Amikor egyik vagonból a másikba akartunk átmenni, egy szovjet katona géppisztolyát felénk irányítva összeterelt bennünket. Azonnal magunk elé kellett dobnunk a derékszíjunkat és pisztolyunkat. A kórházparancsnok elrendelte, hogy én mint tábori lelkes - a genfi egyezmény ellenére is - állandóan viseljek fegyvert idegen földön. Egy kisméretű, a hadseregnél nem rendszeresített pisztolyt kaptam, azonban tárja nem volt és a lefegyverzésnél ebből csaknem életet követelő bonyodalom származott. Sok hazavona után a helybeli magasföldszintes kocsmá pincéjébe kísérték bennünket, és onnan még szükséghelyzetben sem mozdulhattunk ki. Másnap a községháza előtti térre „ünnepi ebédre”, nyúllevésre hajtottak bennünket,

s közben a körülöttünk megvadult ütemre ugrándozók győzelmi táncában is részt kellett vennünk, de a birodalmi „Autobahn”-on olyan sok sebesült érkezett Berlin a 161 a nagy melegben gyorsan fertőződő sérülésekkel, hogy azonnal ismét egészségügyi szolgálatba állítottak. A műtőben emberfeletti munkával is alig győztük a betegellátást. Hamarosan elfogyott a fájdalomcsillapítónk minden neme, de hiába mentünk keresni kórházvonatunk gyógyszeres vagonját, már akkor a kerekei valahol kelet felé zakatoltak. A gyógyszerhiányt empátiával, a humánus maximumának alkalmazásával enyhítettük, azonban a sebesült katonát pszichésen is nehéz egyensúlyba hozni és tartani. Egy hónapon át szinte non-stop módszerrel egymást váltogatva végeztük a minden napon meg-megújuló egészségügyi feladatokat a II. világháború európai katonai hadicselekményeinek utolsó heteiben. Milyen eredménnyel? Válaszoljon a kérdésre a Bechovice-i Nemzeti Bizottság igazolványa. Idézem: „A bechovicei Nemzeti Bizottság hivatalosan igazolja, hogy Tibori János szül. 1919. Alkenyér, illetősége: Békéscsaba, mint lelkes a bechovicei „Vöröskereszt Kórházhoz” tartozott. Nevezett kórház a községben 1945. május 5-től rendezkedett be megmentett kórházi anyagával. Ettől az időtől kezdve a kórház gyógykezelte a felszabadító vörös és csehszlovák hadseregnek, a Forradalmi Gárdának sebesült és beteg tagjait, az itteni és környéki lakosságot és ezért kiérdemelte a vörös és csehszlovák hadseregnek, a helybeli Nemzeti Bizottságnak, valamint az egész itteni lakosságnak tiszteletét és háláját. „Alulírott Nemzeti Bizottság kéri az orosz és csehszlovák hatóságokat és szerveket, hogy nevezettnek hazájába visszatérését minden módon támogassa és csomagjaira segítséget és védelmet nyújtsanak”. Ennek az igazolásnak cseh és orosz nyelvű eredetijét is bemutatom, amelynek cirillbetűs szövegét betűről-betűre haladva én magam másoltam le anélkül, hogy a cirill betűket ismertem volna az akkor már 17-re apadt „kórházi magyar állampolgárok” mindegyike részére egyetlen éjszakán át.^{60. a., b.}

⁶⁰Tibori János Fragmentumok a II. világháború éveiből:
a., 1945. VI. 4. Bechovice elismerő cseh-, orosz-, magyar nyelvű elismerő nyilatkozata
b., 1945. VI. 5. 228/a. sz. Vöröskereszt Kórház parancsnokának igazolása

Június 7-én a Prágából elindult tehervagonokból összekapcsolt hosszú szerelvény egyik kocsijába zsúfolódtunk össze. Csiga lassúsággal zötyögtünk, többször félnapokig meg-megállva a déli égtáj felé. Hamarosan kiderült, hogy a bechovicei Nemzeti Bizottságtól kapott igazolványaink nem számítottak „dokument”-nek a gyakori ellenőrzők számára, s bizonyára meg sem tudtuk volna közelíteni hazánk határait, ha a cseh Revoluční Garda egy géppisztolyos harcosát nem rendelte volna kíséretünkre. Pozsonyban félelmetes fordulat következett: a vagonok összes „lakóját” minden holmijuk hátrahagyásával kikergették, s a mellettünk lévő üres szerelvénybe tuszkolták. A mi balkarunkon lévő vöröskeresztes szalagunk tekintélyének hatalmat a biztonsági őrzésünkre rendelt gárdista kibiztosított fegyvere adott. Némán állottunk, csomagjaink a lábunk előtt. Néhány perc múltán a vagonok ajtaját bedrótozták, a MÁV jelzés fölé – jól emlékszem az OPW betűket meszelték, belül nagy jajveszékélés, kívül durva ordítások közepette indult el ez a vonat a sokakban már felsejlett keleti határtalan térbe és időtlen időbe. Itt megrendülve értettem meg az 1944 szeptemberében még otthon a németek által kiragasztott plakátot, amely egy tehervagon utolsó ütközőjén ülő nagy bajuszos, usankáján vörös csillagot viselő marcona, kezében körtárcsás géppisztolyt tartó katonát ábrázolt, ezzel a felírással: „a magyar kérdés, vagon kérdés”. Ebben a helyzetben gyors cselekvésre volt szükség, amit a gárdistánk azzal a nem kis vodka ürtartalommal oldott meg, amit egy „Budapestre irányított” szovjet szerelvény parancsnokának adott. Így újra bezárult reánk is egy kocsij ajtaja! A katonánál elterjedt „nem jó tudni semmit, azzal is várni kell” letargikus gondolat hullámvölgyének mély pontjára süppedve ültünk szótlanul, de akkor új erőre kaptunk, midőn a kémlelő nyíláson át megpillantottuk az esztergomi székesegyház kupoláját. Kilenc napig tartó út után a nyugati pályaudvar külső vágányán nyitottuk ki a vagon ajtaját.

A Revoluční Garda tagjától ölelkezve, az örömtől sírva búcsúztunk, azt hittük vége a megpróbáltatások napjainak, és szabadon mehetünk szeretteinkhez. A szabadság fuvallata alig érintett meg bennünket, máris közrefogtak a magyar pályaudvar parancsnokság egyenruhásai és az „anti-

fasiszta”, hivatalosan a „Kitelepítési Főosztály” irodájába kísértek. Itt alfabétikus sorrendben fölióméretű névtárak feküdtek az asztalokon, s saj volt annak, akinek a nevét ott beírva találták. Én itt az alábbi magyar és orosz nyelvi engedélyt kaptam. Idézem: „Megengedem, hogy Tibori János lelkész, aki Békéscsaba községben, városban, az 1919 évben született és akinek édesanyja Kiss Gizella, Budapest felesleges lakóinak vidékre költöztetése során elhagyja Budapestet. A betérjesztett okmányok alapján feltételesen igazolom, hogy fentnevezett nem került annak gyanújába, hogy nyilas volt, vagy hogy a fasizmust támogatta volna. Budapest, 1945. évi június 16-án. A kormánybiztos megbízásából: Berte Imre főosztályvezető.”

Ezzel az újabb dokumenttel meggazdagodva másnap a reggeli pirka-datban katonaruhamba öltözöttem, balkaromon a vöröskeresztes szalag-gal, föléje tűzve a „lelkész” feliratú nemzetiszínű szalagot, hátizsákkal mállházva kivonszoltam kb. 40 kilós testemet a keleti pályaudvarra. A vágányok közötti órákig eltartó keresgélés után rátaláltam egy Szolnokra menő vonatra. Barangolásom közben sokszor igazoltatni akartak szovjet kato-nák, de én ilyenkor a vöröskeresztemre mutattam és a hadikórházban már megtanult egyetlen orosz szót mondtam: bolity = fáj, s utána megkezdődött a jelbeszéd, hogy hol fáj. Még Bechoviceben gazdagon megtömtük a zsebeinket és a hátizsákunkat aspirinnel és az akkor általánosan elterjedt frontbetegséget még gyógyító ultraseptyl tablettákkal. Előfordult, hogy egyszerre többen is körbevettek, s ilyenkor más és más zsebből adtam ugyan-azt a tablettát. Ezt a gyógyszerosztási manővert szinte minden állomáson meg kellett ismételnem. Sok megpróbáltatás után déltájban elértük Szol-nokot. Innen az utasokat gyalogosan hajtották a szajoli hídépítéshez. Én az állomási vöröskeresztes segélyhelyen húzódtam meg, és innen vadásztam egy továbbvivő vonatra. Késő délután egy szerelvény nyitott tehervagon-jába kapaszkodtam fel, de a szajoli hídon lépesben haladó kocsikon dézs-máló katonák ugrottak fel. Itt újból a gyógyszerosztás segített.

Éjfél tájban érkeztem meg a legnagyobb délföldi pályaudvarra, Békéscsabára. A hazai csillagos ég erőt adott a leszálláshoz. Néhány lépés után azonban magyar katonai őrző fogott közre, s a várócsarnokban szé-

kelő parancsnokság elé akart vonszolni. A kijárási tilalom miatt az állomás épületében rekedt tömeg kordont vont körénk, és elszánt némaságával megállást parancsolt. Ekkor a kör közepére lépett egy vézna férfi, s fel-emelt kezével rám mutatva így szólt: „Ez a tábori lelkész nemcsak a lelki, hanem a testi sebeimet is bekötözte és ápolta”. Nem engedjük, nem engedjük, zengett mindenfelől. S a fegyveresek engedtek a fegyverteleneknek. Csikordult a zárban a kulcs, és áldás, békesség köszöntéssel búcsúztam, amire – Magának is testvérem a Jézus Krisztusban – volt a válasz.

Kiléptem a síri sötétségbe, de a lelkemben megvilágosodott, hogy ez a testvér, aki mellettem bizonytságot tett, kész volt vállalni a további sorsommal való azonosulást, ami az akkori ingatag szokásjog szerint évekig elnyúló kereszthordozást is jelenthetett volna.

Lux in tenebris! Fény a sötétségben, amely mint égi jel járt és megy, előttem életutamon.

Tábori lelkészi szolgálatomért felelnem kellett az önmagukat mindenhatónak tartó felül „igazoló bizottság” tagjai előtt is. Sok primitív és naiv kérdés záporozásából villámcsapásnak szánták az utolsót: - idézem: „Miért vonult be?” A választ egy hónappal később maguk kényszerültek megadni, ugyanis 1945. július 16-án újra meg kellett jelennem a sorozóbizottság előtt és arcvonalszolgálatra alkalmasként besoroztattam. (L: Sorozó bizonyítvány 156/1919. fsz.) Már ekkor – a nyilvánosságtól szigorúan elleplezve olyan nagymérvű volt az eltávolodás az antifasiszta koalíció szövetségesei között, hogy a Honvédelmi Miniszter ún. Meghagyási Bizottságot volt kénytelen szervezni, amely május 7-i kiadási dátummal csak 1946. június hó 30-ig hagyott meg polgári foglalkozásban. E határozat szerint a „katonai behívójegyben” foglalt bevonulási parancs teljesítésétől felmentést nyertem. Többé nem kellett bevonulnom, de 1951-ben új „katonai igazolványt” kaptam, amelyben katonai szakképzettségemről az egészségügyet nevezték meg. Az utolsó mérőöldköhöz a „hadi úton” 1970. március 21-én érkeztem el, amikor katonakönyvembe beütötték a következő szövegű pecsétet: „A hadkötelesek nyilvántartásából töröltem a felső korhatár elérése miatt”.

A memoár történelmi irodalom általában az író öngazolását szolgálja, én pedig azt nyilatkozom mint volt tartalékos tábori lelkész: „Tied legyen a dicsőség, és a hála Uram, hogy katonaruhában a Kárpátok karéját nem kellett átlépni és az elbocsátó pecsét „felső korhatárát”, – hosszú ó-val! – időre vonatkozóan rövid o-val, korhatárát napjainkig meghosszabbítva kegyelmedből mindvégig egészséggel őriztem meg.

Legyen áldott a Te neved!

Debrecen, 1991. július havában.

Az orosz csapatok kivonulása utáni első hónapban

Bechovice, 4. VI. 1945.

P o t v r z e n í.

Národní výbor v Bechovicích úředně potvrzuje, že Ján Tibor 1. nar. 1919. v obci Alkenyer, přišel Békéscsaba, jako farář nemocnice "Červeného Kříže" v Bechovicích patřil.

Jmenován nemocnice se zafidila v obci ode dne 5. V. 1945. s zachráněnými lazaretskými látkami.

Od tehdy tato nemocnice ošetřovala zraněných a nemocných příslušníků osvobozené rudé a československé armády, Revoluční Gardy a zdejší a okolní obyvatelstvo a proto zasluhuje uznání a vděčnost osvobozené rudé a československé armády, místního národního výboru a celého, zdejšího obyvatelstva.

Podpsaný národní výbor prosí ruské a československé úřady a orgány, aby podporovali návrat jmenovaného do vlasti a vlepšim způsobem a poskytl pomoc a obranu vlastní osobě a vlastní závazky.

Подтверждение.

Народный выбор в Беховицах, подтверждает, что Янош Тибори, род. 1919. года как брат, воспитатель Красного Креста, в Беховицах, принадлежал к отряду воспитателя. Вышеуказанный воспитатель, убит в день 5. VI. 45 года, с современными инициалами. От того времени, этот воспитатель, репрессированный бойцов освободительной Красной Армии и Чехословацкой армии, а также местного населения, а потому заслуживает почета и благодарности Красной армии и Чехословацкой армии, а также местного населения. Нижеподписавшие представители местного народного выбора, просят советское и чехословацкое правительство, чтобы обеспечили возврат, вышеупомянутого на родину, его родным и родственникам и оказать помощь для безопасного возвращения с советскими и чехословацкими.

Привет Красной армии и ЧСР.
В Беховицах 4. VI. 45 года.

Председатель народного выбора.

Bechovico, 1945. VI. 4.

I g a z o l v á n y .

A bechovicei Nemzeti Bizottság hivatalosan igazolja, hogy Tibori János szül. 1919. Alkenyer, illetősége: Békéscsaba, mint lelkész a bechovicei "Vöröskereszt Kórházhoz" tartozott.

Nevezett kórház a községben 1945. május 5-től rendezkedett be megmentett kórházi anyagával.

Ettől az időtől kezdve a kórház gyógykezelte a felszabadító Vörös és csehszlovák hadseregek, a Forradalmi Gárdának sebesült és beteg tagjait, az itteni és környéki lakosságot és ezért kiérdemelte a Vörös és csehszlovák hadseregek, a helybeli Nemzeti Bizottságnak, valamint az egész itteni lakosságnak tiszteletét és háláját.

Alulírott Nemzeti Bizottság kéri az orosz és csehszlovák hatóságokat és szerveket, hogy nevezettnek házába való visszatérését minden módon támogassák és saját személyére és csomagjaira segítséget és védelmet nyújtsanak.

Az eredeti csehnyelvű igazolványt magyarra fordította:
Bechovico, 1945. június hó 5.-n.

orvos.

Igazolvány

Igazolom, hogy Tibori János (1919. Alkenyér. Kiss Gizella) a 2. ker. pság 55/I. prot. lel. 1945. sz. rendeletére a M. kir. 518. /:228/ a:/ sz. hadikórháznál Nagymegyeren 1945. február hó 6-tól március hó 28-ig teljesített lelkeszi szolgálatot.

Nevezettet 1945. március hó 28-án H. M. és hfp. 328023/XII. 1945. sz. rendeletére a 2. ker. psághoz a kórházi anyagot szállító vonattal útbaindítottam. A kórház 1945. május hó 5-én Bechovice községben /:Prágától 14 km./ települt és június hó 5-ig működött. Tibori János munkásságát a Nemzeti Bizottság Vezetője által kiállított bizonyítvány igazolja.

Bechovice, 1945. május hó 5-én.

P. H.

kórházparancsnok

Rezümé

Várj reám

Konsztantyin Szimonov

Várj reám s én megjövök,
hogyha vársz nagyon,
várj reám, ha sárga köd
őszi bújja nyom;
várj, ha havat hord a szél,
várj, ha tűz a nap,
várj, ha nem is jön levél
innen néhanap;
várj, ha nem vár senki ott
haza senki már,
s ha unszol is bárki, hogy
nem kell várni már.

Várj reám, s én megjövök,
Fordulj daccal el,
ha áztatják ösztönöd,
hogy feledni kell...
ha lemondtak rólam már
apám s lányom is,
s jó barát már egy se vár
... szinte látom is:
borral búsul a pohár
s könnyet ejt szemük,
rám gondolva. De te várj
s ne igyál velük.

Várj reám! Ó, átkelek
minden vészen én.
s aki nem várt, rám nevet:
„Szerencsés legény”.
Nem tudhatja senki sem,
te meg én csupán,
hogy te jártál ott velem
öldöklő csatán,
s te mentettél meg, de hogy?
Egyszerű titok:
várni tudtál rám, ahogy
senki nem tudott.⁶¹

4.

KGB

⁶¹In: A végtelenség szomja. Kozmosz könyvkiadó. 1977. 175-176. P. Fordította: Lányi Sarolta.

KGB = Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznoszti. = állambiztonsági bizottság. A SzU államvédelmi szerve. (1954-91)

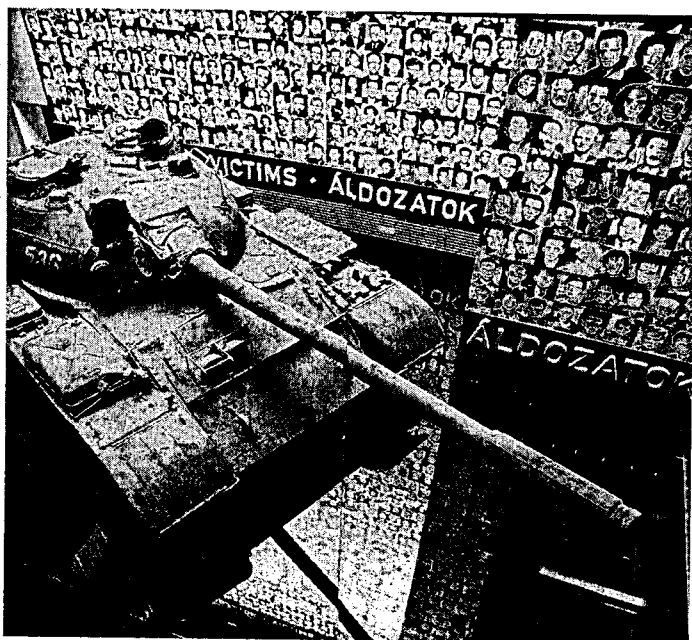
1954-ben a MGB (Állambiztonsági Minisztérium) átszervezésével, közvetlenül az SzKP KB alá rendelt hatóságként hozták létre. A SzU felbomlásával megszűnt, utóda az orosz Belbiztonsági Minisztérium, 1994-től a Szövetségi Biztonsági Szolgálat.⁶²

Református egyházunk fél évszázados történetét egyetlen tömondatba tömörítve – 1997-ben a Doktorok kollégiumának szekció ülésén – így fogalmaztam: „Egyház a sátán rostájában”.⁶³ E tétel elemzésével bemutattam, hogy a szovjet első megszállás első napjától diszkreditált szocializmusban éltünk, más szavakkal kifejezve: élünk ma is, s ennek ellenére számunkra alaptétel, hogy a kálvinizmus és a totalitarizmus egymást kizáró fogalmak, mert az első teista, a második pedig ateista és antihumanista töltésű, ennél fogva mi nem szolgálhatunk idegen eszményeket és elveket, hanem csak azokat amelyeket az Úr adott nekünk.

Az egyház és az állam kapcsolatában, ha az egyház az állammal érdekközösségben működik, azaz az állam nemcsak elismeri az egyházat, hanem tevőlegesen – anyagilag is! – támogatja; viszont az egyház vállalja az állam céljaival való együttműködést. Az egyház az ökumené szellemében abban reménykedett, hogy élő kapoccsá tud lenni Kelet és Nyugat között. E megghamisított illuzionizmust teljesen megsemmisítette a KGB titkos dokumentuma, amely Lengyelország vazallus-státusát készítette elő és ugyanazt a gyakorlatot valósította meg nálunk az MDP és az MSzMP is.

⁶² KGB. In: Magyar Nagylexikon. 10 kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest 2000. 866. p.

⁶³ Tibori János: Sorskérdéseink... Egyház a Sátán rostájában. In: Lelkészegyesület. A Magyar Református Lelkészegyesület Időszaki Közlönye. 1998. 44. évf. I. sz. 4-5. p.

„A multat be kell vallani...”

(József Attila)

A „Terror Háza” most múzeum, de a XX. Században a magyar történelem két szégyenteljes tragikus korszakában is, valóban a terror háza volt.

1944-ben a nyilas rémuralom idején ez az épület volt a „Hűség Háza”, a nemzetvesztő magyar nácik pártszékháza. 1945 és 1956 között pedig a hírhedt kommunista terrorszervezet, az ÁVO és utóda, az ÁVH rendezkedett be ugyanitt. Az Andrássy út 60. a rettegés és félelem házává vált.

A múzeum a terror áldozatainak állít emléket, de mementó is, ami a terroristadiktatúrák rémtetteire emlékeztet.

Ezen az alapon állva felesleges ismertetnem a „keskeny út”, a „szolgáló és kiszolgáló egyház” teológiai gondolatait, hiszen lelkünkben, sőt, testünkben is, mindannyian megszenvedtük azokat, de hozzáteszem, hogy az egyházaknak prófétai kötelezettsége volna, hogy fölemeljék szavukat, amikor társadalmi kérdéseket vérrrel, vagy gyilkossággal akarnak megoldani, amikor társadalmi rendet kegyetlenséggel akarnak fenntartani.

Hogy mit kívánt a pártállam a jövedelem-kiegészítésben részesülő lelkészekről, azt világosan mutatja a kötelező eskü szövege: „Én ... eskü-

szöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és Alkotmányához hű leszek, az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom, az állami hivatalos esküt megőrzöm, hivatásom körében a nép érdekeinek szolgálatával járok el, de minden igyekezettel azon leszek, hogy működésemmel a Magyar Népköztársaság megerősödését és fejlődését előmozdítsam.

A Politikai Bizottság 1958-ban – túl az eskü tartalmán – az állam és az egyházak viszonyával és együttműködésével kapcsolatban a következő alapelveket határozta meg:

- a.) Az egyházak tevékenyen működjenek közre a világbéke biztosításáért folyó harcban, a népek közötti barátság eszméje alapján,
- b.) A haladó egyházi személyek vegyenek részt a Hazafias Népfrontban, a Béketanácsban, az egyházi békebizottságokban, kapjanak képviselőt a Parlamentben a helyi szervek munkájában.
- c.) Az államhatalom biztosítja a vallásszabadságot, anyagi támogatással is lehetővé teszi az egyházak működését, az egyházak vezetői viszont ne tűrjék az egyházi reakciónak a rendszer elleni munkáját, harcoljanak az egyházi reakció ellen.

A „do ut des” – adok, hogy te is adjál alapelvében, mindkét részről, a gyakorlatba átültetve, súlyos, sőt – nem ritkán – jövátéhetetlen torzulások gerjesztődtek.

Az 1967. esztendő – mint a Debreceni Alkotmányozó Zsinat 400. jubileumi évfordulója – rangos alkalomnak ígérkezett a Magyarországi Református Egyházban kialakult metamorphosis, átalakulás igazolására és dicséretére. Itt már a kiszolgáló teológiába az „episzkopális legitimáció” is beépült.

A Szovjetunió mindegyik szatellit államában a KGB következő egyező tartalmú 45 alapelvét alkalmazták a totális gazdasági, szellemi, társadalmi leigázási szintre hozásához:

KGB

Moszkva 2. 6. 1947. (Szigorúan titkos)

K. AA/CC 113. Utasítás NK/CC/113/47⁶⁴

1. A nagykövetség épületének területén tilos a bennszülöttek soraiból általunk beszervezett informátorokat fogadni. Az ezekkel az emberekkel való találkozásokat egy erre kijelölt szolgálat szervezi, a találkozókat kizárólag nyilvános helyeken történhetnek. Az információkat a nagykövetség veszi át különleges szolgálatunk közreműködése mellett.

2. Főként annak kell nagy figyelmet szentelni, hogy katonáink és a civil lakosság között semmiféle kapcsolat ne jöhessen létre. Megengedhetetlen hogy tisztí kádereink a bennszülötteket azok lakásaiban látogassák, szintén megengedhetetlen egyszerű sorkatonák bennszülött nőkkel való érintkezése, megengedhetetlen katonáink és a bennszülött lakosság, katonaság közötti kapcsolatteremtés.

3. Meggyorsítani azon bennszülöttek likvidálását, akik Lengyelország Kommunista Pártjával, a Lengyel Szocialista Párttal, az interbrigadistákkal, a Lengyel Kommunista Ifjúsági Szövetséggel, a Hazai Hadsereggel, a parasztzászlóaljakkal és más társaságokkal és szervezetekkel állnak kapcsolatban, amelyek nem a mi kezdeményezésünk folytán keletkeztek. Ennek az ügynek érdekében ki kell használni a Fegyveres ellenzék jelenlétét. (26. p.)

⁶⁴A KGB titkos dokumentuma. A leigázás 45 alapelve, avagy hogyan bánjunk a bennszülöttekkel. A következő szöveget Lengyelországból szereztük. Az eredeti orosz nyelvű verziót Boleslaw Bierut, egykori lengyel köztársasági elnök dolgozószobájában találták meg. Az írás azokat az irányvonalakat tartalmazza, amelyeket a KGB Moszkvában székelő centruma dolgozott ki Varsóban működő sejtje számára. Hogy milyen úton-módon került ez a szöveg Bierut irodájába, nem tudni, de feltehetőleg nem kellett nagy vargabetűt lefni, tudniillik Bierut egyike volt a KGB háború előtti lengyel ügynökeinek.

A hideg módszeresség, amellyel a KGB előkészítette Lengyelország teljes mértékű alárendeltségét a nagyhatalom érdekeinek, még ma is ámulatot kell hogy keltsen. Valamint egy kérdést fogalmaz meg: a Budapesten működő KGB kirendeltség, kapott-e ilyen vagy hasonló útmutatásokat? Sajnos az nem kizárt, Ugyanis a Magyar Dolgozók Pártja ötvenes évekbeli és az MSZMP későbbi gyakorlata alapján véve nem különbözik a KGB-utasítás szellemétől és alapelveitől.

A szöveg lengyelül a múlt év őszén jelent meg a Nowy Dziennik hasábjain. A magyar fordítás a lehető legpontosabb. Tekintetbe véve a szerzőgárda mivoltát, a stílus csinosításáról le kellett mondanunk. – A fordítók:–

In: Kapu. Független kulturális és közéleti folyóirat.

1990 február III/2. Főszerkesztő: Brády Zoltán.

A Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára. Könyvtári jelzete: Z : 5052. 4-6, p.

4. Ügyelni kell arra, hogy minden fegyveres akcióban azok a katonák vegyenek részt, akik a Kosciuszko-hadseregbe (a Szovjetunió területén a Vörös Hadsereg oldalán harcoló lengyel hadseregbe) való belépésük előtt országunk (Szovjetunió) területén tartózkodtak. És elérni teljes megsemmisítésüket.

5. Meg kell gyorsítani az összes párt egy szervezetbe-történő egyesítését, ügyelve arra, hogy minden kulcsszerep olyan embereknek jusson, akik a különleges osztályunk szolgálatában állnak.

6. Egyesíteni az összes ifjúsági szervezetet, és járási vezetőktől felfelé a vezető helyekre különleges szolgálatunk által jóváhagyott embereket kell helyezni. Még a végső egyesítés előtt likvidálni kell a cserkészmozgalom ismert vezetőit.

7. Megszervezni és figyelni arra, hogy a pártkongresszusok küldöttei által megválasztott funkcionáriusok az előttük álló teljes időszakra ne tartassák meg mandátumukat. A küldöttek semmi esetre nem hívhatnak össze vállalatok közötti gyűléseket. Ha nincs más megoldás, és ha egy ilyen gyűlést mindenképpen össze kell hívni, el kell távolítani azokat az embereket, akik a koncepciók tervezésében és a követelések fölterjesztésében aktivitást fejtenek ki. Minden elkövetkezendő kongresszusra új küldötteket kell válogatni, csakis olyanokat, akiket különleges szolgálatunk szemel ki.

8. Különös figyelmet kell szentelni a szervezési képességekkel rendelkező és népszerűsége esélyes egyéneknek. Az ilyen embereket be kell szervezni, amennyiben ellenállást tanúsítanak, nem engedni őket magasabb posztra.

9. Elintézni, hogy az állami alkalmazottak (A biztonsági szerveket de a bányai part kivéve) alacsony fizetést kapjanak. Ez elsősorban az egészségügyet, a bíróságokat, (27. p.) a közművelődési szférát, valamint a vezető beosztásban dolgozókat érinti.

10. Minden kormány szervbe, valamint az üzemek többségében különleges szolgálatunkkal együttműködő egyéneket kell beépíteni. (A helyi közigazgatási szervek tudomása nélkül.)

11. Különleges figyelmet kell szentelni annak, hogy a bennszülött sajtó ne közölje a hozzánk szállított áru mennyiségét és fajtáit. Úgyszintén

nem szabad ezt üzletnek nevezni. Ügyelni kell arra is, hogy a sajtó kiemelten írjon a bennszülötteknek kiszállított árumennyiségről. Emellett meg kell említeni, hogy ez az árucseré forgalom keretén belül történik.

12. Nyomást kell gyakorolni a bennszülött hivatalokra, hogy azon személyek, akik földet, parcellát, telket szereznek ne arról kapjanak papírt, hogy tulajdonosok, hanem csak arról, hogy kiutalták.

13. Magángazdálkodással szemben, olyan politikát kell folytatni, hogy a magángazdálkodás ráfizetéses ne legyen, esetleg minimális haszonnal járhasson. Ezután pedig el kell kezdeni vidéken a kollektivizálást. Amennyiben nagyobb ellenállás keletkezik, csökkenteni kell a termelőeszközök kiosztását, növelni az állami beszolgáltatási kötelezettségek kvótáit. Ha mindez nem vezetne eredményre, meg kell szervezni, hogy a mezőgazdaság ne tudja fedezni az ország élelmiszerellátását, a hiányzó mennyiséget behozatallal kelljen pótolni.

14. Mindent megtenni annak érdekében, hogy a határozatok és rendeletek, legyenek azok jogi, gazdasági vagy szervezeti jellegűek, megfelelően pontatlanok legyenek.

15. Mindent elkövetni annak érdekében, hogy az egyes ügyek tárgyalásával egyszerre több komisszió, hivatal és intézmény foglalkozzék, de egyikük sem hozhat határozatot, mielőtt a többiekkel nem tanácskozott. (Kivételt képeznek a bányaipart érintő ügyek.)

16. Az üzemi önkormányzatok semmiféleképpen nem fejthetnek ki hatást az üzemi tevékenységére. Kizárólag a határozatok teljesítésén dolgozhatnak.

17. A szakszervezetek nem szegülhetnek ellen az igazgatóság utasításainak. A szakszervezeteket más feladatokkal kell elfoglalni, úgymint a vállalati üdültetések szervezését, a nyugdíj- és kölcsönkérelmek elbírálása kulturális és szórakoztató programok, kirándulásuk szervezése, a hiánycikkek elosztásának megszervezése, a politikai vezetés határozatainak és nézeteinek az igazolása.

18. Meg kell szervezni, hogy csak azokat a dolgozókat és vezetőket léptessék elő, akik a rájuk bízott feladatokat példamutatóan végrehajtják, és akik nem hajlamosak azon problémák elemzésére, amelyek túlérnek tevékenységük határain.

19. Azon bennszülöttek tevékenységéhez, akik párt-, állami és gazdasági funkciókat viselnek, olyan feltételeket kell kialakítani, hogy azok alkalmazottaik szemében kompromittálják őket, és lehetetlenné tegyék visszatérésüket eredeti környezetükbe.

20. A bennszülött tisztikáderekre csak ott bízható felelős pozíció, ahol már el vannak helyezve különleges szolgálatunk emberi.

21. Minden fegyveres akció és éleslövészet alatt a lőszer mennyiségét fegyverre való tekintet nélkül állandóan szigorúan ellenőrizni kell.

22. Megfigyelés, alatt kell tartani minden tudományos kutatóintézetet és laboratóriumot.

23. Nagy figyelmet kell szentelni a feltalálóknak és újítóknak, valamint fejleszteni és támogatni tevékenységüket, de minden egyes találmányt következetesen föl kell jegyezni, a jelentés pedig a központba küldendő. Csak azon találmányok megvalósításához szabad hozzájárulni, melyek a bányaiparban hasznosíthatók, valamint azok, melyek különleges utasításainkban vannak föltüntetve. Nem valósíthatók meg azok a találmányok amelyek a termelés növelését, ezzel párhuzamban pedig a nyersanyagtermelés és nyersanyagbányászat visszaesését eredményeznék, vagy akadályoznák a határozatok teljesítését. Ha egy találmány ismertté vált, meg kell szervezni annak külföldre való eladását. A találmány értékéről, leírásáról szóló dokumentumok közlése megengedhetetlen.

24. Az egyes szállítmányok pontosságában zavarokat kell előidézni. (Kivéve az NK 552-46. számú utasításban szereplő szállítmányokat.)

25. Az üzemekben kezdeményezni kell a különböző problémafölvető és szakmai értekezletek összehívását, följegyezni az ott elhangzott javaslatokat, észrevételeket és azok szerzőit.

26. Népszerűsíteni kell a dolgozókkal folytatott beszélgetéseket, melyek időszerű termelési témákkal foglalkoznak, valamint olyan beszélgetéseket, amelyeken helyet kap a múlt és a helyi problémák bírálata. Nem szabad megengedni azonban a bírált jelenségek okainak megszüntetését.

27. A bennszülött vezetés nyilvános föllépései lehetnek nemzeti és történelmi színezetűek, de azok nem vezethetnek a nemzet egységéhez.

29. Az ipari objektumok helyreállítása és építése során ügyelni kell arra, hogy az ipari hulladék azon folyókba legyen irányítva, melyek ivóvíztartalékként szolgálhatnak.

31. A magántulajdonban lévő termelővállalatok és az iparosok csak olyan alapanyagot és berendezéseket kaphassanak, amelyek meggátolják a jó minőségű áruk előállítását. Ezen termékek árai magasabbak legyenek, mint az állami vállalatok hasonló termékei.

33. Ügyelni kell minden gyártási tervre a bányáiparban, valamint a megfelelő instrukciókkal megjelölt vállalatokban. Meggátolni a belföldi piac ellátását. In: Kapu. I. m. 6. p.

35. Az alap-, illetve szakiskolákból, de különösen a közép- és főiskolákból el kell távolítani azokat a tanítókat, akik köztektintélynek, és népszerűségnek örvendenek. Helyüket kinevezett emberekkel kell feltölteni. Megszüntetni a tantárgyak közötti különbségeket, korlátozni a forrásmunkák kiadását és a középiskolákban, beszüntetni a latin és ógörög nyelv, az általános filozófia, a logika és a genetika oktatását. A történelem oktatásá-

36. Ösztönözni kell olyan állami művészeti és sportrendezvények megrendezését, amelyek a bennszülöttek harcát ünneplik (a (az oroszokat kivéve, különösen a német) megszállókkal szemben, s melyek a szocializmusért vívott harcot hirdetik).

38. Ha létrejön egy olyan jellegű szervezet, amelyik ugyan támogatná az országunkkal való szövetséget, de ugyanakkor szorgalmazná a hivatalos vezetés gazdasági tevékenységének ellenőrzését, azonnal be kell indítani ellene a nacionalizmus és sovinizmus vadjával egy rágalomhadjáratot. Ezt a következőképpen kell csinálni: emlék helyeink megszegényítése, temetőink megromlálása, nemzetünk és kultúránk befekettítését hirdető és a velünk kötött egyezmények értelmét kétségbe vonó rölapok kiadása. A propagandamunkába be kell vonni a bennszülötteket és kihasználni a velünk szemben létező gyűlöletet.

40. Odafigyelni arra, hogy a politikai ellenzék képviselőit lecsukják. Megdolgozni azokat az ellenzékieket, akik a bennszülött lakosság tekintélyét élvezik. Az ún. véletlen események során, mielőtt még betörnének a köztudatba, likvidálni vagy köztörvényes kihágás vádjával bezámi őket.

101

42. Azokat a párt által kinevezett vezetőket, akik tevékenységükkel károkat okoztak, vagy az alkalmazottak elégedetlenségét idézték elő, ne állítsák bíróság elé. Drasztikus esetekben vissza kell hívni őket funkciójukból, más hasonló vagy magasabb szintű pozíciókba helyezni őket. Végző esetben vezető állásba kell tenni őket és a későbbi változások idejére kádertartalékként számolni velük.

43. Nyilvánosságra kell hozni azokat a vezető pozícióban dolgozó személyeknek pereit (elsősorban a hadügyben, minisztériumokban, főbb hivatalokban, iskolaügyben dolgozókról van szó) akiket népellenes, szocializmusellenes és az iparosítást ellenző tevékenységgel vádolnak. Ez a dolgozó tömegek figyelmét felkelti.

44. A munkahelyeken gondoskodni kell különböző funkciókban dolgozó emberek leváltásáról és a legkisebb szakértelemmel rendelkező iskolázatlan munkásokkal helyettesíteni őket.

45. Meg kell szervezni, hogy a főiskolára a legalacsonyabb társadalmi rétegekből származók kerüljenek be elsősorban, akiknek nem érdekük, szakértelmük növelése, csupán a diploma megszerzése.

Fordította:
Lékó István és
Badin Ádám

Rezümé

Szózat

Vörösmarty Mihály

Hazádnak rendületlenül
Légy híve oh magyar;
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Melly ápol s eltakar,
A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell!

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

1910. évi

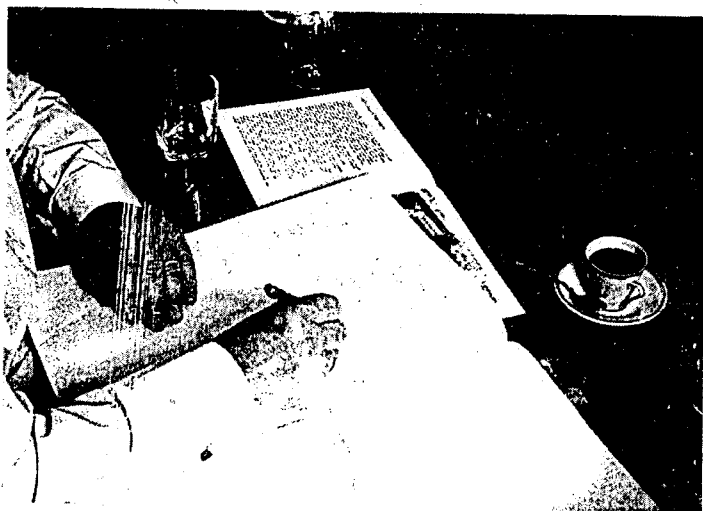
1910. évi

II.

Pártállam, pártgyház

a.) Jobb az Úrban bízni, mint a főemberekben reménykedni.
Zsolt. 118/9

b.) Verba volant, scripta manent = a szavak elröppennek,
az írás megmarad

I. dekáda:
első tízes évcsoport a
pártegyház történetéből

**Egyházpolitikánk mennyiségi-minőségi mutatóinak
statisztikája Hajdú-Biharban a Tiszántúli Református
Egyházkerületben 1944-1960-ig**

A címben megjelölt időszakaszban az 1948-as adat szerint Hajdú-Biharban 449.228 ember élt. A megyében - Debrecen is beleszámítva - 79 község, 4 város és 6 járás volt. A községek lélekszámai változtak: a legkisebbek 800, a legnagyobbak 16.000-20.000 lelkesek. Debrecen megyei jogú város lakossága 119.623 fő volt.

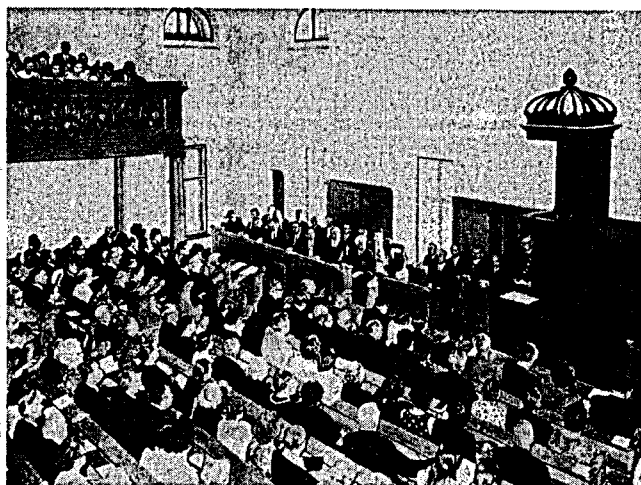
Hajdú-Bihar megye mezőgazdasági jellegű, lakosságának nagy része földműveléssel foglalkozik. A földművelő lakosság 38 %-a tsz-ekben dolgozik, 62 %-a egyénileg gazdálkodik. A megyében 226 tsz és 30 tsz-község van. A városokban és a nagyobb községekben (Balmazújváros, Berettyóújfalú, Téglás, Polgár, Biharkeresztes, Hajdúhadház) több kisebb üzem működött.

Debrecen ipara 1945 óta nagyot fejlődött, s ennek következtében megnövekedett a munkások száma.

A városban 52 általános, 13 középiskola és 3 egyetem volt. Ezen kívül sok értelmiséget foglalkoztató kórház és intézmény működött.

A városoknak és a községeknek nagy határai voltak sok tanyatelepüléssel.⁶⁵

⁶⁵Szombati András egyházügyi főelőadó jelentése a HBM Tanácsnak Hajdú-Bihar megye egyházpolitikai helyzetéről. Kelt Debrecenben, 1959. december 5. Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit. /11/1/1960. sz. 1. p.

Oratórium, a történelmi események színhelye

ITT A HAZÁNK DICSŐ TÖRTÉNELMI EMLÉKEITŐL MEGSZENTELT FALAK KÖZÖTT ALAKULT MEG 1944 DECEMBER 24-ÉN AZ IDEIGLENES NEMZETGYÜLÉS. MINT A FELSZABADÍTÓ SZOVJETÚNIÓ SEGÍTSÉGÉVEL VISSZANYERT NEMZETI ÖNÁLLÓSÁGUNK ÉS SZABADSÁGUNK MEGTESTESÍTŐJE MUNKÁJÁVAL ÚJ KORSZAKOT NYITOTT TÖRTÉNELMÜNKBEN: NÉPÜNK ÚJJÁSZÜLETÉSÉNEK ÉS FELVIRÁGOZÁSÁNAK DICSŐSÉGES KORSZAKÁT; SZABAD ÉS FÜGGETLEN NEMZETI LÉTÜNK KEZDETÉNEK 10. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL ÖRÖK EMLÉKEZETÜL ÁLLÍTOTTA A TÁBLÁT A MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉS.

1954. december 21.

E FALAK KÖZÖTT TARTOTTA A MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉS KÉPVISELŐHÁZA ÜLÉSEIT 1849. JAN. 9-TŐL 1849. MÁJ. 31-IG
E FALAK HALLOTTÁK ALKOTMÁNYUNK LÁNGLELKŰ HARCOSAIT
DICSŐSÉGES EMLÉKÜKRE EMELTE A FŐISKOLA IFJÚSÁGA
1907. ÁPR. 28-ÁN

A 3. emlékezés megalkotása a 2. tábla hátlapjára történt a régi szöveg új dátummal: „Itt, a hazánk dicső történelmi emlékeitől megszentelt falak között alakult meg 1944. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés, nemzeti függetlenségünk és szabadságunk megtestesítője, mely új korszakot nyitott történelmünkben.”

A 45. évforduló alkalmából állította a táblát a Magyar Köztársaság Országgyűlése 1989. dec. 21-én

A kollektívizmus építésének előrehaladása, a dolgozók tudatának fejlődése meglazította és tovább lazítja azokat a gyökereket, amelyek a dolgozókat az egyházakhoz köti. Az egyházak befolyása lassan csökken.

A református vallás a megye minden területén, a római katolikus a polgári, a püspökladányi és a debreceni; a görög katolikus a debreceni és a derecskei járásban a legelterjedtebb. Görögkeletiek biharkeresztesi és a berettyóújfalui járásban vannak. Elenyésző számú gyülekezete van az evangélikusoknak, az unitáriusoknak és a pravoszlávoknak. A baptista egyháznak és 12 szektának sok kis létszámú gyülekezete van.

A megyében egy református püspökség, egy teológiai akadémia, 3 református, 5 római katolikus, 3 görög katolikus esperesi kerület, egy református és egy római katolikus gimnázium, református nagykönyvtár, múzeum, tápintézet, 8 diakóniai otthon, egy római katolikus diákotthon, és egy római katolikus rendház működik.

Összesen 21 felekezet 334 gyülekezettel és 203 szórvánnyal végez egyházi szolgálatot. Az egyházak által foglalkoztatott személyek száma 513, ebből lelkészi képesítésű 230. Az egyházaknak és a szektáknak 156 templomuk és 80 imaházuk van. A Művelődési Osztály 61 általános iskolai (osztályt) tantermet adott át az egyházaknak istentiszteletek tartására.⁶⁶

A szektáknak összesen 167 gyülekezetük (a baptistákat is bele számítva) 52 imaházuk és kb. 7500-8000 gyülekezeti tagjuk volt.

A haladó, a passzív és a reakciós papok is sokféle módszert alkalmaztak a tömegek megtartásáért. Az állam felé mutatott lojális magatartásuk honoráriumaként az egyház befolyását igyekeznek kiszélesíteni, vagy magukat előnyökhöz, jobb gyülekezetbe juttatni. Néhány haladó lelkésztől eltekintve, amely az egyház érdekeit érinti (hitoktatás, kongrua, építkezés stb.) egységesek és védik egymást. Politikailag is töreksenek közelebb kerülni az állami és társadalmi szervekhez és vezetőikhez. Többet akarnak segíteni s ennek eltűlése azzal a veszéllyel jár,

⁶⁶Szombati András: Kimutatás Hajdú-Bihar megye gyülekezeteiről, szórványairól, templomairól, imaházairól. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1559. Agit /11/16960. sz. 71. p.

hogy jobban elvegyülnek közöttük s így nagyobb teret kapnak ideológiai befolyásuk érvényesítésére. Az egyházügyi főelőadó hangsúlyozza, hogy „nem szabad megengedni a politikai együttműködés eltúlzását”.⁶⁷

A papi békemozgalom helyzete megszilárdult. A Hazafias Népfőnt által szervezett előadások elérték céljukat. A papság kb. 70 %-át hívják meg a gyűlésekre, és a meghívottak kivétel nélkül meg is jelennek. A bizottság köré a római katolikus papság 30-33 %-a tömörül, de a 13 kulcspozícióban csak 5 haladó lelkész van.⁶⁸

A református lelkipásztorok 40 %-át lehet haladónak nevezni, akik az egyházkormányzat álláspontját elfogadják és tovább adják. Nagy jelentőségű tény, hogy a püspök és közvetlen munkatársai haladó lelkészek, akik a reakciós és betánista megnyilvánulást nem tűrik el s azokat meg is torolják. Ezt az állásfoglalást különböző konferenciákon, lelkész-összejöveteleken tanítják, s a megye lelkészeinek 50-55 %-a egyetért ezzel a vezetési módszerrel.

A püspök minden olyan személyi kérdésben eljár, amit tőle az AEH kér. Bartha püspök szolgálatba lépésétől eddig 22 lelkészt juttatott jobb körülmények közé, 18 lelkész pedig büntetésből gyenge egyházközségbe került. A protestáns lelkészek részére szervezett politikai előadás iránt élénk az érdeklődés, de az elvi egység nem alakult ki.

A szekták prédikátorai között egyetlenegy sem volt, aki a békemozgalom érdekében dolgozott volna.⁶⁹

Az AEH szerint a reakciós papok⁷⁰ elutasítják az egyházaknak a szocializmusban és a békemozgalomban való részvételét, bírálják az állami intézkedéseket. Ahol a lelkész így foglal állást a politikai kérdésekben, ott a hívek vonakodnak, sőt mereven elzárkóznak a tsz-be való belépéstől. A reakciós papok - felekezetre való tekintet nélkül - egységesek, megvédik egymást. Arányszámuk az összlétszámhoz viszonyít-

⁶⁷Szombati András: A papok politikai magatartása. In: Párt Megyei Osztály (PMO) 0010/39/1959. Agit /11/1/1960. 3. P.

⁶⁸Szombati András: A papi békemozgalom. Uo.: 4. p.

⁶⁹Szombati András: A papi békemozgalom. Uo.: 5. P.

⁷⁰Szombati András: Kimutatás a megye területén lévő reakciós papokról. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit 11/1/1960. 3. sz. melléklet. 77. p.

va a következő: református 10-12 %, római katolikus 15-18 %, görög katolikus 20-22 %. A reformátusoknál 18 kulcspozícióból kettő van reakciók kezében, a római katolikusoknál 9-ből 4, a görög katolikusoknál 4-ből egy.⁷¹

Az egyházpolitikai reakcióhoz sorolható a betánia-mozgalom. A betánisták álláspontja a nemzetközi és a belpolitikai helyzettel kapcsolatban a „váradalmi”, kivárási álláspont, vagyis fennmaradni mindaddig - még ha nehéz körülmények között is - amíg egy esetleges politikai fordulat a hatalom átvételére mozgósítja őket. A hatósági szervek félrevezetésére székhelyüket Debrecenből Kisgyőrbe helyezték át. (Borsod m.) Ide futnak össze a betánia helyzetével és tevékenységével foglalkozó összes tájékoztatások, amelyeket az egyes kerületek és városok betánista vezető és a hozzájuk tartozó aktív személyek készítenek. Illegális alkalmakat szerveznek házaknál. A mozgalom szervezeti felépítése sejtrendszerű. A sejtek között városi, megyei és országos viszonylatban összekötők állanak. A mozgalomnak a Tiszántúlon nagy vonzerejű hívó tagjai: Berényi József, Horváth Zoltán, dr. Sipos István, Fejszcs Endre, Szabó Andor, Költő Gyula, Fehér Ákos református lelkészek. Világi vezetők: Juhász Attila építész-mérnök, dr. Szabó Lajos ny. tanácsos, Erdei Imre asztalos, Mátyás István az Alföldi nyomda tisztviseltje, dr. Tarczali Árpád ny. közjegyző, Gellén Imre körmíves, Eszenyi János ápoló, Gombos István földmíves, Járó István italipari dolgozó.⁷²

A papság legnagyobb hányadát a passzív lelkészek alkotják, akik a haladó és a reakciós ígérhetők között ingadoznak attól függően, hogy melyik csoport tud rájuk nagyobb hatást gyakorolni, ezért nem helyes sem a passzív, sem a semleges szó jellemzésükre. A reformátusok 48-50%-a, római katolikusok 50-55%-a, a görög katolikusok 60-65%-a ingadozó. Keresik a lehetőséget, ahol bebizonyíthatják állásfoglalásukat. Szeretnék tudni, mi lesz a sorsuk: megkapják-e a kongruát?

⁷¹Szombati András: Kimutatás a kulcspozíciókról. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit /11/1/1960. sz. 4. sz. melléklet 79. p.

⁷²Szombati András: A betánista mozgalom. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit 11/1/1960. 3. sz. melléklet 77-78. p.

A Református Teológiai Akadémián 7 professzor és 8 segédszemélyzet tanít 74 teológust. Az utóbbi évek megszilárdították a marxista politikai állásfoglalású professzorok helyzetét. „A hét professzor közül teljesen megbízható – az ÁEH szerint – dr. Varga Zsigmond dékán, dr. Pákozdi László Márton prodekan, dr. Módos László és Jánosy Imre professzor. Ide lehet számítani dr. Tóth Endre egyháztörténészt is. Dr. Török István visszavonult és óvatos magatartást tanúsít. A segédszemélyzet közül Szabó László Ambrus püspöki titkár teljesen megbízható. Dr. Kocsis Elemér és Medgyesi István ingadozó.

A Teológia Akadémia hallgatóinak száma 74; ebből munkás származású 7, paraszt 24, értelmiségi 4, alkalmazott 10, egyéb 27 s ebből 17 lelkész-család gyermeke.

A hallgatók összetétele vegyes. Ez is, de főleg a teológián meglevő két professzori csoport közötti harc nyomot hagy a hallgatókban, akik ugyancsak két részre szakadtak. A nagyobbik csoport a haladó professzorokhoz állt, a kisebb rész pedig Török István szemináriumához csatlakozott.⁷³

A teológiai felvételeket a párt és az AEH irányította. 11 olyan jelentkezőt nem vettek fel, akik származásuknál, politikai magatartásuknál fogva arra nem ítéltettek alkalmasnak. Október és november hónapban még 4 hallgató hagyta el a teológiát. „A hivatalos vélemények szerint még így is sok a papi utánpótlás, mert az egyház területe egyre szűkül, csökkennek az istentiszteleti és más szolgálati alkalmak. Nincs szükség évente 15-16 segédlelkész kibocsátására, mert kevesebb lelkész megy nyugdíjba, mint amennyien kikerülnek a teológiáról.”⁷⁴

A Teológia Akadémia munkáját állami szervek nem ellenőrizték, az egyház részéről is csak egy-egy ünnepélyes alkalmon jelent meg Bartha Tibor püspök.⁷⁵

⁷³Szombati András: Kimutatás a megyében lévő gyülekezetekről, szórványokról, templomokról. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit 11/1/1960. 1. sz. melléklet. 71. p.

⁷⁴Szombati András: A Református Teológiai Akadémia működési helyzete. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit 11/1/1960. 10. p.

⁷⁵Uo.: 11. p.

A Református Gimnázium működéséről kialakított kép sem megnyugtató. Az AEH összesítő elemzésében megállapította, hogy a tanári kar létszáma 23 s 47-50 % haladó, 5 jóindulatú, 7 pedig reakciós beállítottságú. A tanárok között két ellentétes csoport alakult ki. Az egyik a haladók köre, akik nem lelkészi képesítésűek, világnézetiileg a pedagógusoktól elvárható marxista szinten oktatnak. Közéjük tartozik az iskola igazgatója, Pösze Lajos is. A másik elkülönülést a lelkészi képesítésűek alkotják, akik megkérdőjelezzik a református gimnázium felekezeti jellegét, ugyanis az állami tankönyveket kötelesek tanítani, s egyetlen tanuló sem jelentkezik innen a lelkészi pályára.

A tanulók létszáma 322, ebből munkás 8, dolgozó paraszt 72, értelmiségi 35, alkalmazott 59, egyéb 118, osztályidegen 32, lelkészi családból származik 82. A statisztikai adatokból kitűnik, hogy az ifjúság származását tekintve nagyon vegyes, negatív összetételű. A kollégiumban 179 fiú és 47 leány lakik. A fiataloknak nincs az iskolán belül összefogó, irányító szerve, csupán tízen vannak KISZ-tagok, néhányan a honvédelmi Sportszövetségben edzenek. Az önképzőkör havonként egyszer előadást és vitát tart irodalmi témából. Az intézetet kizárólag tanulmányi szempontból a városi tanács művelődésügyi osztályának kellene ellenőrizni, azonban 1955 ősze óta nem tartottak általános brigádlátogatást.⁷⁶

Az ÁEH összegezeként az egyházak tömegbefolyásolásával kapcsolatban megállapítja, hogy a dolgozók leválasztása az egyházaktól lassú folyamatban történik. 1956-ban megnövekedett a templomba járók és a hittanra beírt tanuló száma. A vallásos ideológiának talaja van. A Hajdú-Bihar vármegye lakosságának kb. 75-80 %-a eljár a templomba, mert az egyházat jónak, hasznosnak tartják, ezért alkalmilag anyagilag is támogatják.⁷⁷

A tsz-ek fejlesztése idején 8 lelkész lépett be a „közösbe”, nyilván azért is, hogy híveiktől ne szakadjanak el. Általában szinte minden lelkész

⁷⁶Szombati András: A Református Gimnázium oktatási munkája. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit 11/1/1960. 12. p.

⁷⁷Szombati András: Az egyházak tömegbefolyása. Uo. 14. p.

törekszik arra, hogy a helyi szervek meg legyenek elégedve a működésével. Igyekeznek bekapcsolódni a békemozgalomba, aktivizálódnak a városok, a községek problémáinak megoldásában. Törekednek beépülni a Hazafias Népfrontba, sportkörökbe, a települések kulturális életébe.⁷⁸ Több községi rosszul értelmezi a lelkészekkel kapcsolatos együttműködést, eljárnak az egyházak gyűléseire és ott felkészületlenül, meggon-
dolatlanul felszólalnak.

Az egyházak anyagi jövedelme csökkenést mutat. A lelkészek az államsegély mellett az egyházközösségektől is kapnak havonként meghatározott összeget, javadalmi földet. Jelentős számú lelkész sertéshízlalással is foglalkozik. Többen külföldi segélyekben részesülnek.

Szombati András egyházügyi főelőadó az ÁEH feladatait az MSZMP PB határozataira alapozva a következőket jelölte meg:⁷⁹

1./ Az egyházi reakciót a kulcspozíciókból, az anyagilag jövedelmező helyekről fokozatosan ki kell szorítani. Helyükre megbízható, haladó lelkészeket kell kinevezetni. Dr. Török István teológiai professzort gyűlekezetbe kell helyezni. Almási Márton, Gábor András, Gargya Géza, Király Kálmán, Ambrus Tibor, Csernus Mihály, Árkosi István, Szuvák József lelkészeket; Koppányi Mária, Kovács Margit és Horvát Károly tanárokat nyugdíjaztatni kell. Dr. Virág Jánost fel kell menteni a Svetits Intézet hittanári állásából.

2./ Az áthelyezések számát a minimálisra kell csökkenteni. Egyházi érdekből áthelyezések ne történjenek. Csakis egyházpolitikai érdekek fűződhet az áthelyezéshez.

3./ Az alsóbb párt és állami szerveket az egyházpolitika helyzetéről, a párthatározatokról, egy-egy intézkedés szükségességéről tájékoztatni kell.

4./ Az egyházak egységre való törekvéseit meg kell akadályozni.

⁷⁸Szombati András: kimutatás azokról a lelkészekről, akik a Hazafias Népfrontban és Békebizottságokban megyei, városi, járási és községi szinten tevékenykednek. Uo. 5.sz. melléklet. 81. p.

⁷⁹Szombati András: Az ÁEH egyházpolitikai feladatai. In: Párt Megyei Osztály /PMO/ 0010/39/1959. Agit /11/1/1960. 23-24. p.

Nem szabad őket együtt gyűlésekre, megbeszélésekre egybehívni.

5./ A Hazafias Népfrontokba, sportkörökbe, tsz-ekbe és más szervezetbe beépült lelkészeket fokozatosan ki kell szorítani funkcióikból, vigyázva a közhangulatra. Csak a leghaladóbb, legmegbízhatóbb lelkészek maradjanak tisztségükben.

6./ A nem megengedhető módszerrel dolgozó lelkészeket (filmvetítés, cukorosztogatás, szentkép ajándékozás, kirándulás szervezés) felelősségre kell vonni. Elsősorban a hitoktatási hozzájárulást, másodszorban az államsegélyt kell tőlük elvenni.

7./ A konfirmáció oktatási rendje legyen azonos az előző évekével. Az előkészület megkezdését 8 nappal előbb jelentsék be a községi tanácsok vb. Elnökeihez.

Az egyházak gazdasági ügyeit állami ellenőrzésbe kell venni. Ugyanebben a rendeletben ki lehet mondani, hogy egyházi adót fizetni nem szabad, a megajánlott összeget csak a lelkészi hivatalban fizethetik be. Házingatlant eladni az illetékes egyházügyi főelőadó hozzájárulása nélkül ne lehessen. Gyűjtést csak a rendőrség engedélyével szervezhesenek.

9./ Minden kulcspozícióba csakis demokratikus lelkész legyen kinevezhető. Egyes papok ellen foganatosított állami szankció - pl. államsegély megvonás - nem sok eredményre vezet, mert a püspökök más módon tudnak nekik segítséget nyújtani.

10./ Nyilvántartásba kellene venni azokat a prédikátorokat, akik istentiszteleti szolgálatokat végeznek. Az engedélyeket imaházhoz kellene kötni, úgy elérhető lenne, hogy istentiszteleteket magánházaiknál nem tarthatnának. Minden prédikátort el kellene látni arcképes igazolvánnyal, amelyet három havonként a rendőrség vagy az egyházügyi főelőadó érvényesítene.

11./ A gyűlekezet kereteit meghaladó összejövetelekre (konferenciák, csendesnapok, evangélizációk) az egyházügyi főelőadótól kérjenek engedélyt és csak az engedély megadása után szervezhessek azokat.

12./ A külföldről küldött csomagoknak az országba való behozatalát meg kell szüntetni.

13./ A megyei és városi művelődésügyi állandó bizottságoktól a lelkészeket hívják vissza.

14./ Debrecenben, Hajdúböszörményben, Hajdúszoboszlón, Hajdúsámsonban és egy-két nagyobb községben biztosítsanak házasságkötő termet, amit kizárólag erre a célra használnának.

15./ A párt és a tanács helyi vezetői csak a felsőbb párt és tanácsai szerv vezetőinek engedélyével vehessenek részt egyházi ünnepélyeken és alkalmakon.

16./ A felekezeti iskolákat a művelődési osztályok ne csak tanulmányi, hanem politikai szempontból is vizsgálják meg. Az ilyen ellenőrzésekbe vonják be az egyházügyi főelőadót is.

2.

Diktátum megegyezési keretben

A két munkáspárt egyesülési kongresszusának utolsó napján – 1948. június 14-én – az egyházi intuíciók figyelmen kívül hagyásával írták alá az iskolák államosítását tartalmazó megállapodást. Ebből születtek az állam és az egyház viszonyát meghatározó sarkalatos törvények és rendeletek, amelyekből még a kortárs lelkészek közül is többnyire csak az első kettőt tudják megemlíteni, ők is – sajnálatosan – csupán cím szerint, de sem §-aiban, sem artikulusaiban nem ismerik, ezért szükséges és hasznos idéznünk.

I.

Az 1948. évi XXXIII. törvénycikk a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbevétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában.

1. §.

/1/ A jelen törvény hatálybalépésekor fennálló nem állami iskolák és a velük összefüggő tanulóotthonok, továbbá a kisdóvodák fenntartását – a kizárólag egyházi célokat szolgáló tanintézetek /hittudományi főiskola, diakónus és diakónisszaképző stb./ kivételével – az állam veszi át.

/2/. A kormány a vallás – és közoktatásügyi miniszternek, ha pedig az iskolára, illetőleg a kisdóvodára nézve más az illetékes miniszter, ennek a miniszternek a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben tett előterjesztésére az /1/ bekezdés rendelkezése alól kivételt tehet.

2. §.

/1/ Azoknak a kisdóvodáknak, iskoláknak és tanuló otthonoknak tanárait, tanítóit, óvónőit, amelyeknek fenntartását az 1. §. alapján az állam vesz át, az illetékes miniszter a jelen törvény hatálybalé-

Dr. Révész Imre püspök a debreceni

Nemzeti Bizottság elnöke

pését követő hónap első napjától kezdődő hatállyal állami alkalmazottakká minősíti át. Az átminősített alkalmazott az állam szolgálatában az általa eddig élvezett fizetési fokozatba kerül s állását minden vonatkozásban úgy kell tekinteni, mintha korábbi állásában beszámítható szolgálati idejét is az állami szolgálatban töltötte volna el.

/2/ Azoknak a kiseduvodáknak, iskoláknak és tanulótthonoknak, amelyeknek fenntartását az 1. §. alapján az állam veszi át, a jelen §. /1/ bekezdése alá nem tartozó állandó jellegű alkalmazottaira a jelen §. /1/ bekezdésének rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell, a nem állandó jellegű alkalmazottak átvétele vagy elbocsátása tekintetében az illetékes miniszter esetenként határoz.

3. §.

/1/ Azoknak a kiseduvodáknak, iskoláknak és tanulótthonoknak, amelyeknek fenntartását az 1. §. rendelkezése alapján az állam veszi át, épülete, berendezése, felszerelése és a kiseduvoda, az iskola fenntartását szolgáló egyéb vagyona (tanítói föld, lakás stb.), mint közművelődési célvagyon, az állam tulajdonába megy át.

/2/ Az /1/ bekezdés rendelkezése alól a kormány a vallás- és közoktatásügyi miniszter elterjesztésére minisztertanácsi határozattal kivételt tehet.

4. §.

A kormány rendelettel állapítja meg, hogy kiseduvodát, illetőleg iskolát addig fenntartó vagy fenntartásához eddig hozzájárult város, nagy- vagy kisközség, avagy vállalat az általa eddig viselt fenntartási terheket a jövőben milyen mértékben köteles viselni, megállapítja továbbá azt is, hogy az állam által fenntartott kiseduvodák, iskolák dologi terhéből a város, illetőleg a nagy- vagy kisközség a jövőben mennyit visel.

5. §.

Kiseduvodát vagy iskolát a jelen törvény hatálybalépése után csak a tárgya szerint illetékes miniszternek a vallás- és közoktatásügyi

miniszterrel egyetértésben tett előterjesztésre hozott minisztertanácsi határozata alapján lehet létesíteni és fenntartani.

6. §.
- /1/ A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba, végrehajtásáról az illetékes miniszterek gondoskodnak, ha az illetékes miniszter nem vallás- és közoktatásügyi miniszter, akkor a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve jár el.
- /2/ A jelen törvény hatálybalépésével a nem állami kisdédóvodákra, iskolákra, tanulóotthonokra vonatkozó és a jelen törvény rendelkezéseitől eltérő rendelkezések hatályukat veszítik. Az Országos Törvénytárban kihirdetett 1948. június 16-án.⁸⁰

II.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 8000/1948. VKM sz. rendelete a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában rendelkező 1948. XXXIII. tc. végrehajtásáról.

Ez a rendelet kihirdetése napján lépett hatályba, de rendelkezéseit az 1948. évi június hó 16. napjáig visszamenőleg kellett alkalmazni. Budapest, 1948. évi június hó 26-án. megjelent a Magyar Közlöny 1948. évi június 27-i számában.⁸¹

III. Egyezmény

A magyar köztársaság kormánya és a magyarországi református egyház zsinati tanács részéről kiküldött bizottság az állam és az egyház közötti viszony kérdéseinek mindkét részről óhajtott békességes és helyes rendezése céljából az alábbi megállapodást kötötte:

⁸⁰Az állam és az egyház viszonyának okmányai. In: Református Egyház. 1949. I. évf. 2. sz. 9. p.

⁸¹Az állam és az egyház viszonyának okmányai. In: Református Egyház. 1949. I. évf. 2. sz. 9-12. p.

1./ A magyar köztársaságban az egyház helyzetének új rendezése céljából a magyar köztársaság kormánya és a magyarországi református egyház állandó közös bizottságot küld ki az új vallásügyi törvények – köztük elsősorban a gyermekek vallására vonatkozó törvény – javaslatának kidolgozására, az új országos vallásügyi törvényeknek megfelelő módosításokat, az egyházi törvényeken az egyházi törvényhozás végre fogja hajtani.

2./ A magyar köztársaság kormánya ez alkalommal is kifejezi, hogy elismeri, minden lehetséges és szükséges eszközzel biztosítja a vallásgyakorlat teljes szabadságát. A magyar református egyház pedig ez alkalommal is megállapítja, hogy a magyar köztársaság törvényhozása és kormánya a szabad vallásgyakorlatot mindeztidáig is biztosította, védelemben részesítette, sőt azt az 1948. évi XXXIII. Tc. megalkotásával jelentősen kiszélesítette, az egyház személyi és dologi kiadásaihoz adott segélyezéssel pedig lehetővé tette az egyházi élet eddigi kereteinek fenntartását.

3./ A magyar köztársaság kormánya a fennálló jogszabályoknak megfelelően az egyházi élet szabad működése körébe tartozandónak tekinti az istentiszteletek tartását templomban, más erre alkalmas középületben, családi otthonokban és szabad téren, bibliaórák tartását templomban, iskolákban, családi otthonokban, gyülekezeti házakban, az egyházi lapokban és önálló sajtótermékekben folytatott missziót, a biblia- és iratterjesztést, gyülekezeti és országos egyházi konferenciák, evangélizáló összejövetelek tartását, a kötelező iskolai vallásoktatást és a szeretetmunka végzését. Evégből megengedi, hogy az egyház mindenütt, ahol szüksége mutatkozik, az állami iskolák tantermeit és egyéb erre alkalmas helységeit is a tanítás szabályszerű idején kívül, az iskolai hatósággal való megegyezés szerint és az átengedés folytán esetleg felmerült károk megtérítési kötelezettsége mellett istentiszteletek, vasárnapi iskola, bibliaórák, énekkari és egyéb vallásos és egyházi összejövetelek és gyűlések céljára díjmentesen használhassa mindaddig, amíg az egyházközsegek e célra szolgáló más épületekről gondoskodni nem tudnak.

A magyar köztársaság kormánya az egyházi élet szabad működése körébe tartozónak tekintti, továbbá az egyház önkormányzati (iurisdictio) tevékenységét, azokban a keretekben és módon, amelyekben és amiként azt a tevékenységet a mindenkor államfő jóváhagyással ellátott egyházi törvények szabályozzák.

4./ A magyar köztársaság kormánya tudomásul veszi, tiszteletben tartja és tiszteletben tartatja a magyarországi református egyháznak ama kötelezettségét, amely híveinek jócselekedetekre buzdítása, különösen a szegények, elhagyatottak, árvák, aggók gondozására Krisztus parancsa és az egyház hitvallásai szerint reáharul. Ezért szeretetintézmények fenntartásainak, fejlesztésének és szeretetadományok gyűjtésének jogát biztosítja a fennálló törvényes rendelkezések keretében.

5./ A magyar köztársaság kormánya a református egyháznak a „szabad egyház szabad államban” elv megvalósításáról vallott törekvéseit tudomásul veszi.

Arra az átmeneti időre, mialatt a református egyház anyagi tekintetben megerősödhetik, a magyar köztársaság kormánya kinyilvánítja készségét: egyházi államsegély folyósítására az alábbiak szerint:

a./ A személyi államsegély eddigi, a köztisztviselői fizetésekhez viszonyított mértékét a magyar köztársaság 1948. évi június hó 30-tól december hó 31-ig és onnantól kezdve öt éven át biztosítja. A személyi járandóságoknak ez az összege 25 %-kal csökken 1954. január 1-jével, a fennmaradó 75 %-nyi összeg folyósítását biztosítja a kormányzat 1958. december 31-ig. 1959. január 1-től 1963. december 31-ig a jelenlegi államsegély 50 %-át kell folyósítani. 1964. január 1-től pedig 1968. december 31-ig a jelenlegi államsegély 25 %-át 1968. december 31-ével minden államsegély megszűnik.

b./ Rendkívüli kiadásokra szolgáló segélyként a kormányzat személyi jellegű államsegély ezutáni évenkénti összegének ugyancsak évenként 10 %-át biztosítja.

c./ A magyar köztársaság kormánya az 1946. augusztus 1-jé és 1948.

július 31-e közötti dologi segélyként a református egyház épületeinek helyreállítására, felszerelésére, építésére folytatott államsegélyeknek egy évre elosztott összegét továbbra is folyósítja, kizárólag egyházi épületek helyreállítására, templomok, gyülekezeti házak, lelkeszi-lakások építése, újjáépítése és karbantartása, valamint felszerelése céljára. A dologi jellegű államsegély is az előbbi kulcs szerint 5 évenként csökken és 1968. december 31-ével teljesen megszűnik.

d./ Az esetleg egyéb címen eddig is folyósított államsegélyeket a fenti alapelvek szerint degresszív arányban kell folyósítani.

e./ Az Országos Református Lelkeszi nyugdíjintézet tagjainak, ezek özvegyeinek és árváinak ellátására ugyancsak a köztisztviselők illetményének mértéke szerint, valamint az 1953. december 31-ig nyugellátásban részesítettek nyugellátását az állam viselni fogja.

6./ A Magyar Református Egyház Istentiszteleti Rendtartásában a Szentírás világos parancsának megfelelően gondoskodik könyörgésekről a magyar köztársaságért, az államfőért, a kormányért, az egész magyar nép jólétéért és békességeért, továbbá állami ünnepeken Isten igéjével és az egyház hitvallásával megegyező istentiszteletek tartásáról. Egyben megállapítja, hogy a megjelenés előtt álló Új Énekeskönyv tartalmaz ilyen alkalmakkor használható énekeket.

7./ A magyar köztársaság kormányának azt az elhatározását, hogy a nem állami jellegű iskolákat és a velük szervesen összefüggő internátusokat törvényhozási úton államosítja, a magyarországi református egyház tudomásul veszi. A református iskolák államosításának végrehajtása tekintetében az alábbi megállapodás lesz irányadó:

a./ A kormány az átvett iskolák és a velük szervesen összefüggő internátusok mindegyikénél szolgáló tanítói és az eddigi egyéb személyzet valamennyi tagját a szolgálati idejének megfelelően 1948. évi július hó 1. napjával kezdődő hatállyal állami szolgálatba átv teszi.

b./ Az állam által átvett iskola, valamint a vele szervesen összefüggő internátus épülete és az illetményföld az állam tulajdonába megy át, az 1948. évi május hó 15. napjáig keletkezett, bekebelezett vagy más módon kétségtelenül bizonyított terheivel együtt. Az ekörüli vitás kérdésekben az 1. pont szerint alakított bizottság meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszter dönt.

c./ A kormányzat hozzájárul ahhoz, hogy a tanító személyzetnek kántori funkcióit ellátó tagjai a megállapodást követő két évig az eddigi feltételek mellett kántori munkakörüket továbbra is ellássák. A kántortanítói javadalomnak a kántori feladatokért járó földilletménye az egyház tulajdonában marad.

d./ Az államosítás nem érinti a kizárólag egyházi célú, sem közoktatás jellegű tanintézeteket, így a teológiai főiskolákat, lelkészképző intézeteket, diakonus- és diakonisszaképző intézeteket, misszionáriusképző és bármiféle más egyházi munkásokat képző intézeteket.

A debreceni teológiai fakultás és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium között az eddigi jogviszony változatlan marad.

e./ A magyar köztársaság kormánya részben a református egyháznak a magyar közoktatás terén szerzett érdemei megbecsüléseként, részben pedig az újabb lelkésznevezések előképzésének biztosítására, hozzájárul ahhoz, hogy a legerősebb történelmi hagyományokkal rendelkező református kollégiumok közül az alábbiak az eddiginél nem nagyobb keretben továbbra is egyházi iskolák maradjanak:

- a debreceni református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, liceum és tanítóképző intézet, valamint a Dóczi leánynevelő intézet leánygimnáziuma és tanítóképző intézete,
- a pápai református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium,
- a budapesti IX. kerületi Lónyai utcai református gimnázium és

mint ennek szerves része a Baár Madas leánygimnázium.

Az elkövetkező évek során az eddigi keret eseti bővítéséről az 1. pont szerint alakított állandó bizottság hivatott a kormánynak javaslatot tenni.

A felsorolt kollégiumok fenntartását az államsegélyes időszakban a magyar köztársaság kormánya ugyanúgy biztosítja, mint a jelen megállapodás 5/a pontjában biztosított személyi államsegélyeket, az államsegélyes időszak végeztével pedig fenntartásuk teljes egészében az egyházat terheli.

f./ A magyar köztársaság kormánya elismeri és biztosítja a magyar református egyháznak azt a jogát, hogy az állami jellege iskolákban a kötelező vallástanítás továbbra is szabadon történjék. A vallásoktatás kérdését különös tekintettel a szabadegyházak híveire, valamint a felekezetenkívüliekre, az új vallásügyi törvényben újból kell rendezni.

g./ A megszűnő iskoláknál (polgári iskolák, tanító- és tanítóképző intézetek) működő tanerőket az állam átveszi és a többi átvett tanerőkkel azonos módon sorozza be státusba

és megfelelően osztja be szolgálatra.

h./ A kecskeméti jogakadémia esetleges megszűnése esetén az ott jelenleg működő tanárok jelenlegi helyzetüknek megfelelő elhelyezéséről az állam gondoskodik.

A magyar köztársaság kormánya gondoskodik arról, hogy azokban az iskolákban, ahol nem magyar anyanyelvű (román, szerb, ruszin, szlovák, német) ifjúság tanul, a tanítási nyelv a szülők kívánságára a tanulók anyanyelve legyen. Ezzel egyidejűleg a viszonyosság elve alapján ugyanilyen szabály megállapítását igyekszik kieszközölni a magyar köztársaság kormánya a szomszéd államban élő magyar anyanyelvű tanulói ifjúság számára.

8./ Az egyház a közoktatási ügyre vonatkozó törvényét az új állami törvénynek megfelelően átalakítja.

9./ A még fennmaradó függő kérdések rendezésére vonatkozó javaslatok tárgyalása és elkészítése az 1. pont szerint alakított közös bizottság hatáskörébe tartozik.

Budapest, 1948. évi október hó 7-én. A magyar köztársaság nevében Ortutay Gyula s.k. vallás- és közoktatásügyi miniszter. A magyarországi református egyház zsinata nevében: dr. Révész Imre s.k. ref. püspök a zsinat lelkesíti elnöke, dr. Balogh Jenő s.k. a zsinat világi elnöke. Megjelent a Magyar Közlöny Hivatalos lapjának 1948. október 9-i 227. számában.⁸²

IV. Végrehajtási utasítás

Az egyes hitfelekezetekkel kötött egyezmények végrehajtása a tanügyigazgatásban.

64293. III. sz.⁸³

⁸²Az állam és az egyház viszonyának okmányai. In: Református Egyház. 1949. I. évf. 2. sz. 12-13. p.

⁸³Uo.: 13-14. p.

3.

Az Állami Egyházügyi Hivatal szervezete és feladata

Az állam és az egyház viszonyával kapcsolatos ügyeket 1945-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium intézte. A Minisztériumot az 1951. évi törvény átszervezte, az egyházakkal és a vallásfelekezetekkel foglalkozó feladatok végzésére létrehozta az Állami Egyházügyi Hivalt, amely szervezetében és munkájában a Szovjetunió Minisztertanácsa útmutatása másolatának „szószerinti” nyomdokaiban járt. A magyar tanácsok egyházpolitikai feladatainak segítése céljából az ÁEH kérésére tájékoztatásul 1978-ban kapták meg a témával foglalkozó szovjet „broszúra” magyar fordítását.⁸⁴

A szerző V. A. Kuroedov – a Szovjetunió Minisztertanácsa Vallásügyi Tanácsának elnöke, – „A szovjet állam és az egyház”⁸⁵ tanulmányának bevezetésében rámutat, hogy az egyházak helyzete a Szovjetunióban a társadalom tömegeinek érdeklődésére számot tartó kérdés. A feszültség csökkentésének ellenzői azt igyekeznek bebizonyítani, hogy a vallásgyakorlással kapcsolatban a szovjet törvényhozás korlátozza a lelkiismereti szabadságot, az egyház és a hívők jogait, és a szovjet állam erőszakkal irtja ki a vallást. A Szovjetunió ellenségeinek rágalma-zó kijelentései ellenére a valóság az, hogy a hívőket a Szovjetunióban semmilyen módon nem nyomják el és nem üldözik. Természetesen a dolgozók kommunista nevelésének alapvető része az ateista nevelés, de ezt a párt propaganda és a felvilágosítás eszközeivel, a meggyőző és türelmes magyarázat módszerével valósítja meg, amely kizárja a hívők érzelmeinek megsértését. A szovjet törvényhozás nemcsak nem akadályozza az egyházakat és a hívőket vallásos szükségleteik kielégítésében, hanem szigorú, akár büntetőjogi felelősségre vonást is kilátásba

⁸⁴Cseke Béla: Az ÁEH tájékoztatása a tanácsok egyházpolitikai munkájának segítése céljából. HBML XXIII. 24, 25. d. 82/1/1978. 1. p. Kelt Debrecen, 1978. május 19.

⁸⁵V. A. Kuroedov: (A Szovjetunió Minisztertanácsa Vallásügyi Tanácsának elnöke) A szovjet állam és az egyház. Rövidített fordítás. Moszkva, 1976. 1. p.

helyez azok számára, akik a törvényt megszegve a hívők jogaira törnek. Kuroedov hangsúlyozza, hogy a szocialista demokrácia, az igazi lelkiismereti szabadság nem jelenti a társadalmi felelősség, valamint a szocialista együttélés normáinak és szabályainak megtartása alóli felmentést.⁸⁶

A Szovjetunióban a lelkiismereti szabadság az állampolgárok demokratikus jogainak és szabadságának elidegeníthetetlen részét képezi. A lelkiismereti szabadság marxista-leninista értelmezésének alapelemei a következők:⁸⁷

- 1./ jog bármely vallás követésére,
- 2./ jog arra, hogy semmilyen vallást ne kövessen az állampolgár,
- 3./ mindenkinek joga van vallásellenes propaganda folytatására,
- 4./ az állampolgárok jogegyenlősége független vallási hova- illetve hova nem tartozásuktól,
- 5./ minden vallás egyenlősége a törvény előtt,
- 6./ semmiféle kényszer a vallásossággal vagy a vallástalansággal kapcsolatban,
- 7./ az állam be nem avatkozása az egyház belügyeibe (hitszolgálati, kánonikus),
- 8./ az egyház be nem avatkozása az állam ügyeibe.

Mindezen elemek állandó megvalósulása alkotja a valódi lelkiismereti szabadságot.

A lelkiismereti szabadság marxista-leninista értelmezése gyökeresen különbözik a burzsoá értelmezéstől. Az antagonisztikus társadalom uralkodó osztályai érdekelték abban, hogy megőrizték a vallást, mint a tömegek feletti megerősítésének eszközét. A lelkiismereti szabadság megvalósításáért folytatott harc története arról tanúskodik, hogy a vallási türelemnél, a szabad vallásválasztásnál a burzsoázia nem megy tovább.

⁸⁶V. A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I.m. 2. p. Uo.: 2. p.

⁸⁷Uo.: 4. p.

A cári Oroszországban az államegyház rendszere működött. Az állami hatalom nyíltan beavatkozott a vallási szervezetek működésébe és a vallási intézmények belügyeibe. A különböző felekezetek az állam előtt nem voltak egyenlők. A pravoszlávon kívül minden más vallás csak megtűrt vallás, amelyek a belügyminisztérium alá tartoztak. A pravoszláv egyház vezetőit a Sinodus választotta meg, amelynek élén a cár által kinevezett főügyész állt. A megtűrt vallások szervezetét és vezetőinek ténykedését a cári gyarmati politika céljaira használták fel.⁸⁸

Az oktatás és az egyház valódi szétválasztása azt jelenti, hogy az egyház semmilyen módon nem avatkozhat bele az ifjúság nevelésébe, és tilos a gyermekek kényszerítése, erőszakkal a valláshoz fordítása.

Mindenki teljesen szabadon követheti bármelyik neki tetsző vallást, vagy módjában áll egyik vallást sem követni, illetve ateistának lenni. Mindenféle jog megkülönböztetés megengedhetetlen a különféle vallású állampolgárok között. Az állampolgárok ilyen vagy olyan vallásosságának bármiféle megjegyzését a hivatalos dokumentumokban törölni kell.⁸⁹

Az államnak az egyház számára semmilyen támogatást nem kell nyújtania, az egyházi és vallásos szervezeteknek teljesen szabadokká kell válniuk.

A vallásgyakorlással kapcsolatos szovjet törvényhozás biztosítja a Szovjetunió minden polgára részére a valláshoz való teljes szabadságot; hisz vagy nem hisz Istenben, vagy nincs vallásos meggyőződése, akadálytalanul változtathat vallást, vagy tartozhat egy vallási szervezetbe. A Szovjetunióban senkit sem kényszerítenek, hogy hívő vagy ateista legyen, vallási szertartásokon részt vegyen vagy ne vegyen részt. Mindez az állampolgár lelkiismeretének és meggyőződésének ügye, kétségbenvonhatatlan joga. Ezzel együtt minden szovjet állampolgárnak joga van arra, hogy ne higgyen, tagadjon minden vallást, tudományos ateista propagandát folytasson. A dolgozók ateista nevelése része minden szovjet ember kommunista világnézete kialakításának.

⁸⁸V. A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I.m. Uo.: 3. p.

⁸⁹V. A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I.m. Uo.: 5. p.

Pimen – Moszkva és egész Oroszország patriárkája szerint – „a vallásszabadságot biztosítja az alaptörvény: a Szovjetunió Alkotmánya. Minden vallási szervezet – így az orosz pravoszláv egyház is – egyenjögű az állammal, mindegyiknek önálló irányítása van.”⁹⁰

A Szovjetunióban a népesség-statisztikában nem veszik figyelembe a vallásosságot. A szovjet törvényhozás szigorú felelősségre vonást alkalmaz a lakosság hívő rétegei – köztük az egyháziak – állampolgári jogainak megsértéséért. Minden vallás hívei – a lelkészek is – a szovjet állam teljes jogú polgárai s aktívan részt vesznek az ország politikai, gazdasági és társadalmi életében.

Az egyház anyagilag a hívők önkéntes adományaira támaszkodik, adót nem szed. A szovjet törvények biztosítják, hogy a 18. életévüket betöltött állampolgárok vallási szükségleteiket közösségben elégítsék ki. Attól függően, hogy hányan vannak, csoportba tömörülhetnek. Mind a vallási közösség, mind a hívők csoportja csak akkor kezdhet tevékenykedni, ha az államhatalmi szerveknél meghatározott rend szerint nyilvántartásba vették a közösséget. A nyilvántartás ténye azt jelenti, hogy e vallási szervezet kötelezettséget vállal a törvények megtartására és ugyanakkor a lelkiismereti szabadságot védő törvények védelmébe kerül. Tehát a vallási szervezetek megalakításának alapelve az önkéntesség. Mindenki csak saját akaratából léphet be vallási szervezetbe, vagy léphet ki onnan.⁹¹

A lelkiismereti szabadság következetes megvalósítása érdekében a Szovjetunió kormánya Vallásügyi Tanácsot hozott létre, amely a Szovjetunió Minisztertanácsa alá tartozik. Funkciói közé tartozik: a Szovjetunió törvényei, a Legfelsőbb Tanács Elnökségének utasításai, a Szovjetunió Minisztertanácsa vallással kapcsolatos határozatait és rendeleteit helyes értelmezésének és teljesítésnek biztosítása az ország egész területén; a vallásokkal kapcsolatos törvényhozás tapasztalatainak tanulmányozása és általánosítása; a Szovjetunió Minisztertanácsa vallással kapcsolatos határozatait és rendeleteit tervezeteinek kidolgozása és a

⁹⁰ Uo.: 11. p.

⁹¹ V. A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I. m. Uo.: 13. p.

Minisztertanács elé terjesztése; együttműködés a vallási szervezetekkel a nemzetközi kapcsolatok megvalósításában; a békéért és a népek közötti barátság megszilárdításáért folytatott harcukban.

A Szovjetunió Minisztertanácsának vallásügyi Tanácsa kapcsolatot tart a Szovjetunió kormánya és a vallási szervezetek között, amelyeket a kormánynak kell megoldani. A tényleges ellenőrzés megvalósítása érdekében a Vallásügyi Tanácsnak jogerős határozatot hozni imaépületek vagy imaházak megalapításáról vagy megszüntetéséről; ellenőrizni, hogy a vallási szervezetek megtartsák a rájuk vonatkozó törvényeket és megtenni a szükséges utasításokat a törvények megszegése esetén; javasolni a törvények megszegésében vétkes személyek fegyelmi, adminisztratív vagy büntetőjogi felelősségre vonását.

Az Egyházügyi Tanácsnak megbízottai vannak a szövetségi és az autonóm köztársaságokban, a kerületekben. A Vallásügyi Tanács megbízottai ellenőrzik területükön a vallással kapcsolatos törvények helyes értelmezését és megtartását. A megbízottak kötelességeik teljesítésében szorosan együttműködnek a megfelelő köztársasági, kerületi és területi hatalmi szervekkel. A helyi tanácsok végrehajtó bizottságai a vallással kapcsolatos törvények megtartása ellenőrzésének támogatására társadalmi segítő bizottságokat szerveznek.

A segítő bizottságoknak jogukban áll a tanácsok végrehajtó bizottságainak megbízása alapján ellenőrizni, hogy a helyi vallási szervezetek és lelkészek megtartják-e a vallásgyakorlással kapcsolatos törvényeket, valamint a helyi tanácsok szervei és felelős személyek helyesen alkalmazzák és hajtják-e végre a törvényeket. Javaslatokat készítenek és terjesztenek a tanács végrehajtó bizottságához arról, hogyan szüntetik meg a feltárt törvénszegéseket és vonják felelősségre a vétkes személyeket.⁹²

Kuroedov – már többször idézett – „A szovjet állam és az egyház” című magyarra fordított tanulmánya alapján a megyei egyházügyi tanácsos elkészítette az ÁEK elnöki utasítást is figyelembe véve a HBM

⁹² V. A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I. m. Uo.: 18. p.

⁹³ HBM Egyházügyi szakigazgatási ügyrendje. HBML XXIII. 24. 25. d. ÁEH 358/1978. I. p.

egyházügyi szakigazgatási ügyrendjét, melynek fő alkotói:⁹³

- 1./ Az egyház ügyi szakigazgatási szerv a megyei tanács Végrehajtó-bizottságának szakigazgatási szerveként működik. Ennek megfelelően közvetlenül a Végrehajtóbizottságnak van alárendelve. A szakigazgatási szerv vezetőjét a Végrehajtóbizottság nevezi ki. Felette a fegyelmi jogkört a Végrehajtóbizottság gyakorolja.
- 2./ Az egyházügyi szakigazgatási szerv teendőit a megyei egyházügyi tanácsos osztályvezetői beosztásban látja el.⁹⁴
- 3./ Az egyházügyi szakigazgatás állami irányítását a Megyei Tanács VB látja el.
- 4./ A hivatal elnöke felügyeleti jogát – szakmai ágazati irányítás jogkörében – az egyházszakigazgatás sajátos jellege folytán az Utasításban foglaltaknak megfelelően érvényesíti. Ugyanakkor a VB szükség szerint felkéri a hivatal elnökét az állami egyházpolitika érvényesülésének általános megvizsgálására.

Az egyházügyi szakigazgatási szerv hatáskörébe tartozik:

- 1./ A párt és a kormány által meghatározott egyházpolitikai elvek gyakorlati megvalósítása a megye területén lévő egyházaknál és vallásfelekezeteknél.
- 2./ Az egyházakra és vallásfelekezetekre vonatkozó jogszabályok végrehajtása.
- 3./ Az egyházakkal és vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtásában való aktív közreműködés.
- 4./ A lelkiismereti szabadsággal és a vallás szabad gyakorlásának biztosításával összefüggő kérdések intézése, az egyházi funkciók zavartalan menetének biztosítása.

Az egyházügyi szakigazgatási szerv működése:

- 1./ Az egyházügyi tanácsos tevékenységét munkaterv alapján végzi. A munkatervet a Hivatal és a Megyei Tanács VB irányelvei alapján készíti el.

⁹⁴Az egyházügyi szakigazgatási szerv teendői. HBML. XXIII. 24. 25. d 2-4. p

2./ A megyei tanács elnökének meghívása alapján részt vesz a területi üléseken és szükség esetén tájékoztatást ad az ügykörét érintő kérdésekben.

3./ Részt vesz a tanácsi osztályvezetők értekezletein és az ügykörét érintő kérdésekben felvilágosítást ad.

4./ Munkájáról szükség szerint és félévenként beszámol a hivatalnak és a tanácselnöknek.

5./ Az egyházügyi tanácsos – feladatainak ellátása közben – szoros kapcsolatot tart a VB többi szakigazgatási szervével és az érdekelt szakigazgatási szervek állásfoglalását szükség szerint kikéri, a városi tanácsok elnökeivel, a Járási Hivatalok elnökeivel, más állami és társadalmi szervekkel – különösen a Népfront Bizottságokkal –, amely szervek támogatása szükséges az egyházpolitikai célok és feladatok sikeres megvalósításához.

6./ Az egyházügyi szakigazgatási szerv az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1967. évi IV. /4/ törvényben előírtak alapján első fokon jár el.

7./ Az egyházügyi tanácsos köteles a lakosság panaszait, bejelentéseit, javaslatait megvizsgálni, azokat a közérdeknek megfelelően intézni.

8./ A felfogadás rendjének megállapítása a speciális jelleg figyelembevételével történik. Fogadónap minden hétfőn van.

9./ Az adminisztrációs munka végzését félnapos beosztásban egy adminisztrátor segíti.

10./ Az egyházügyi tanácsos szakmai továbbképzése a Hivatal irányításával történik.

Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai bizottságának határozata a vallásos világnézet elleni eszmei harcról, a vallásos tömegek közötti felvilágosító és nevelőmunka feladatairól 1958. július 22.

Az MSZMP KB 1958. július 22-én megállapította a vallásos világnézet elleni harcban végzendő felvilágosító és nevelő tevékenység irányelvének fő alkotóit a következőkben összefoglalva:⁹⁵

1./ Az MSZMP KB feltárta, hogy a szocializmus építése, eredményei, társadalmi, a politikai és a gazdasági viszonyok változása következtében megváltoztak a vallásos világnézet gyökerei. A tudományok gyors előrehaladása, a kultúrforradalom eredményei, a marxizmus-leninizmus oktatása, a társadalom és a természettudományos propaganda, a párt tömegnevelő és felvilágosító munkája jelentős szerepet játszottak népünk öntudatának növelésében. Komoly lépést tettünk előre a tudatlanság megszüntetésében, s ezzel meggyengült a vallásos világnézet ismeretelméleti alapja.

2./ A jelentős fejlődés ellenére a vallásos ideológiának mély gyökerei vannak elsősorban a társadalom elmaradottabb rétegeiben; a falusi lakosság és a városi kispolgárság között, az elmaradottabb munkásrétegek, asszonyok és fiatalok, valamint az értelmiség között. Egy-egy pártagnál is fellelhető a vallásos ideológia hatása. Bizonyos társadalmi csoportok, elsősorban a volt uralkodó osztályok deklaszált elemei reakciós politikai beállítottságból, tüntetésként vesznek részt vallásos szertartásokon.

3./ Számos tényező gátolja a vallásos ideológia elleni eszmei harc és a világnézeti tömegnevelő munka kibontakoztatását:

⁹⁵Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a vallásos világnézet elleni eszmei harcról, a vallásos tömegek közötti felvilágosító és nevelőmunka feladatairól. 1958. július 22. HBML XIII. 24. 50. d. Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. Külön kötegek. 1. p.

a. A világnézeti harc és a nevelő munka gyengesége, az ellenséges ideológiák elleni harc elhanyagolása és lebecsülése, a vallás kérdését liberálisan kezelő jobboldali opportunisták felfogása és a baloldali szekták türelmetlensége elterjedése zűrzavart teremtett a párton belül: általános, hogy összekeverik a vallásos világnézet elleni harcot a klerikális reakció elleni harccal.

b. Az új világhelyzetet figyelembevéve, az egyházak nemzetközi méretekben, rendszeresen kidolgozzák taktikájukat a kommunista és munkásmozgalom ellen. A magyarországi egyházak is – elsősorban a katolikus egyház – a számukra kedvezően kínálgató lehetőségeket felhasználva kidolgozták taktikájukat a vallásos világnézet elmélyítésére. (Növelik hitéleti tevékenységüket, megkísérlik a vallás és a marxizmus-leninizmus eszméi között lévő antagonisztikus ellentét leplezését, ködösíteni. Nem lehet igazán kulturált ember az – mondják – aki nem vallásos; a vallás erkölcs pozitív szerepét hangsúlyozva azt állítják, hogy vallás nélkül nincs erkölcs, erkölcsi nevelést igazán csak a vallás ad.)

4./ Vallásos világnézetben az összes egyházak és vallási szekták által terjesztett idealista nézetek összességét értjük, amelyek a természet és a természet jelenségeit fantasztikus, emberfeletti és misztikus tulajdonságokkal ruházzák fel.⁹⁶

a. A vallásos világnézet és a marxizmus-leninizmus között kibékihithetetlen ellentét van. A vallásos ideológia elleni harcot a szocialisták a marxizmus-leninizmus fegyvereivel vívják mindaddig, amíg a vallásos világnézet az emberek tudatából el nem tűnik.

b. A hívő állampolgárok vallásos meggyőződése és a szocializmus építésének feladatai közötti ellentmondás egyik formája húzódik meg. Ez az ellentmondás nem antagonisztikus jellegű. Ez az ellentmondás a szocializmus építése politikai, gazdasági és kulturális feladatainak megoldása közben, türelmes eszmei és politikai neveléssel fokozatosan feloldódik és teljesen megszűnik.

⁹⁶MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 2. p.

5./ A klerikális reakció vallási köntösbe bújt politikai reakció, ezért az ellene folyó harc politikai harc.

a./ A klerikális reakció a hívő embereket vallásos nézetükkel igyekezik reakciós politikai befolyás alá vonni. A szocialista társadalmi rendszer és a klerikális reakció közötti ellentét a dolgozó és a reakciós osztályok között levő osztályellentét kibékíthetetlen, antagonisztikus jellegű. Ezért a klerikális reakció elleni harcot ugyanolyan politikai eszközökkel, módszerekkel kell vívni, mint a szocialista állam bármely más politikai ellensége ellen.

b./ Nem szabad összekeverni a vallás, mint Világnézet elleni harc eszközeit, módszereit a klerikális reakció elleni harc módszereivel. Amíg a vallásos világnézet leküzdésében a felvilágosító és nevelő munka eszközeit kell alkalmazni, addig a klerikális reakció ellen a politikai és adminisztratív harc minden eszközét igénybe kell venni.

c./ Amikor hangsúlyt kap, hogy a vallás és a klerikális reakció elleni harcot nem szabad összekeverni, ez nem jelenti azt, hogy a klerikalizmus teljesen elválasztható a vallástól. Ellenkezőleg, a vallásos világnézet és a klerikális reakció szorosan összefüggnek. A klerikalizmus vallási köntösben, a vallás leple alatt jelentkezik, ugyanakkor határozott különbséget kell tenni az általuk folytatott módszereiben.

d./ A klerikális reakció elleni harcba a becsületes, vallásos embereket, sőt egyházi személyeket is be lehet, sőt be kell vonni.

6./ A párt állásfoglalása az egyházakkal kapcsolatban a következő: a szocializmus építésének korszakában az egyházak még hosszú ideig fennmaradnak, ezért megsemmisítve a klerikális reakció ellenforradalmi kísérleteit, az egyházakkal pozitív együttműködésre törekszik. Ennek az együttműködésnek a tartalmát a szocializmus építésének követelményei határozzák meg. A szocializmust építő állam együttműködése az egyházzal ugyan átmeneti jellegű, de hosszú ideig tart, egy egész történelmi korszakot ölel fel.

5.

A vallásos világnézet elleni harc és a vallásos tömegek közötti felvilágosító, nevelőmunka irányelvei

A párt a vallással kapcsolatos tevékenységét mindenkor az általános politikai harc, az osztályharc érdekeinek rendeli alá.

A vallás elleni világnézeti harc az általános osztályharc része. Nem az a fő kérdés, hogy ki vallásos, ki ateista, mivel ebben az esetben a harc fő frontja a kapitalizmus és a szocializmus közötti ellentétről a vallásos és a nem vallásos dolgozók ellentétére tevődne át. A fő kérdés az, hogy a munkások, a dolgozó parasztok és az értelmiség testvéri összefogással építsék a szocializmust, amelynek győzelme a vallás társadalmi alapjait megszünteti. Az emberek nem a hitelveik, hanem osztályhelyzetük, politikai állásfoglalásuk és cselekedeteik alapján ítéltetnek meg. A vallással kapcsolatos ideológiai feladatokat mindig ebből a szempontból kell meghatározni.

2./ A vallás reakciós világnézet, mert a haladás ellenségeinek egyik eszközei fegyvere. Gyökerei az osztálytársadalom és a tudatlanság. A szocializmus győzelme megszünteti a vallásos ideológiák társadalmi bázisát. A tudományos előrehaladás a természet- és a társadalomtudományok, valamint a gondolkodás területéről fokozatosan kiszorítja a vallás misztikus, tudománytalan tanításait, s ezáltal megszünteti a vallás szellemi alapjait, a tudatlanságot. Ez azonban hosszadalmas, évtizedekig tartó folyamat, szívós, kitartó munkát és türelmes módszereket követel.

3./ A proletárdiktatúra állomásának egyik fő feladata az egész nép szocialista átnevelése, ebbe beletárolódik a vallásos világfelfogás elleni türelmes eszmei harc. Ugyanakkor az összes állampolgári jogok gyakorlása tekintetében az állam a vallást magánügynek tekinti.

a./ A tudományok, a tudományos materialista világnézet terjesztése minden állami iskola, az összes egyetemek és főiskolák, minden állami kulturális-felvilágosító intézet feladata. Az állam a tudományos világnézet terjesztésében segítséget nyújt a társadalmi

szervezetek és intézmények részére is, biztosítva mindezek előtt a tudományos materialista világnézet teljesítésének teljes szabadságát.

b./ A vallásos világnézet elleni eszmei harc nem sértheti a hívők vallásos érzületét és nem korlátozhatja a vallásgyakorlás szabadságát. Az államot a lojális viszony célkitűzése vezérli az egyházakkal szemben, amelyeknek anyagi segítséget nyújt egyházi funkcióik elvégzéséhez. Az egyházak egyházi tevékenységének szabadsága ugyanakkor nem korlátozhatja a tudományos materialista világnézet terjesztésének szabadságát.⁹⁷

4./ A vallás a párt és tagjai számára nem lehet magánügy.

a./ A párt világnézeti harcot vív a burzsoá ideológia ellen, így a vallásos eszmék ellen is. A vallásos világnézet elleni eszmei harc a párt világnézetének, a dialektikus materializmusnak a harca az ideológia ellen. Ebben a harcban nem lehet kompromisszum. E harc törvényes, hogy a régi, elavult idealista világnézet teljesen megsemmisüljön. E harc megvívásához a párt minden tagjának együttes erőfeszítésére van szüksége. Ezt az eszmei harcot különböző fokokon valamennyi pártagnak folytatnia kell, gyakran önmaguk gondolkodásában meglévő téves eszmék ellen.

Az olyan párttagokkal, akik még vallásosak, még nem szakítottak teljesen a vallásos téveszmékkal, meg kell értetni, hogy a vallás a párttagok számára azért sem magánügy, mert a vallásos szemléletükkel idegen, ellenséges nézeteket hoznak be a pártba. Ellenséges nézeteknek a pártban semmi helyük nincs. Az ilyen nézetek megbontják a párt egységét és súlyos veszélyt jelentenek a munkásszertartás hatalmára.⁹⁸

b./ A vallásos párttagok többsége küzd a saját tudatában meglévő vallásos eszmék maradványai ellen. E harcban segítségre, türelmes nevelő munkára van szükség. A meggyőzés és a nevelés eszközeivel oda kell hatni, hogy a párttagok ne vegyenek részt vallási

szertartásokon és családjukat is ilyen szellemben neveljék. Körmeneteken a vallásos párttagok sem vehetnek részt. – Vannak párttagok, akik a vallásos szertartásokon való részvételüket azzal indokolják, hogy ezt a közvélemény nyomására és a tömegekkel való kapcsolat erősítése érdekében teszik. A párt természetesen figyelembe veszi a közvéleményt, azonban nem kerülhet a szellemi elnyomástól, a vallásos öntudatlanságtól terhes közvélemény uszulyába.

c./ Az egyházi-vallási szertartásokon való részvétel a pártfunkcionáriusok, a pártapparátus függetlenített munkatársai és vezetőségi tagjai számára megengedhetetlen. E szertartásokon való részvételnél meg kell különböztetni az aktív és a passzív részvételt. Az olyan funkcionáriust, aki saját elhatározásából gyermekét megkeresztelteti; hittanra járattja, béráltatja, egyházi esküvőt rendez, templomba jár vagy körmeneteken vesz részt, pártfegyelmivel felelősségre kell vonni, pártfunkciót nem tölthet be. Azonban számtalan eset adódik, amikor a pártfunkcionáriusoknak nem saját elhatározásukból, hanem ugyan, de a körülmények kényszerítő hatására részt kell venniük bizonyos egyházi szertartásokon: pl. temetésen, vagy meghívják keresztelőre, esküvőre. Az ilyen elkerülhetetlen kötelezettségek meg kell előfordulnak és ezt egészen másképpen kell megítélni.

A temetéssel kapcsolatban fokozatosan el kell érni, hogy párttagok elhalálozásakor temetést rendezzenek. Törekedni kell olyan hivatalos állami temetési szertartások meghonosítására, amelyek alkalmasak az egyházi szertartás fokozatos kiszorítására.

d./ A párt nem engedheti meg, hogy soraiban vallásos nézeteket terjesszenek. Az a párttag, aki figyelmeztetés ellenére a párton belül vagy a párton kívül vallásos nézeteket terjeszt, nem alkalmas arra, hogy marxista-leninista párt tagja legyen, ezért a pártból ki kell zárni. Pártfunkciót vallásos ember nem tölthet be. A különböző vallási szektákhoz tartozó emberek nem lehetnek a párt tagjai.

e./ A tömegek közötti felvilágosító munka sikerének legfőbb feltétele a párttagság marxista-leninista világnézeti és politikai nevelé-

⁹⁷MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 4. p.

⁹⁸MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 5. p.

se. Nem lehet eredményes felvilágosító és nevelő munkát végezni a vallásos pártönkízüliek között, ha a párttagok egy részének vallásssága zavarja a dolgozók tisztánlátását. A legfontosabb, hogy a párttagság tisztában legyen a vallás lényegével. A vallás tömegek közötti világnézeti nevelő munka csak akkor eredményes, ha harcol mindenféle jobboldali opportunistá és baloldali szektás nézet és gyakorlat, valamint mindenféle megbékélés ellen.

Világosan kell látni, hogy a vallásos hívők jelentős része akarja a szocializmust. A vallásos emberek nem azonosak a szocializmus ellenségeivel. Lehet valaki egy személyben vallásos hívő, a Magyar Népköztársasághoz híű állampolgár és a szocializmus építésének aktív részese is.⁹⁹

f./ A fegyveres erők pártönkízüli tisztjeinél, pedagógusoknál, vezető állami funkciót betöltő pártönkízüliek között erősíteni kell a marxizmus-leninizmus propagandáját. Meggyőzéssel, neveléssel el kell érni, hogy e kategóriába tartozók fokozatosan elhagyják vallásos meggyőződésüket.

5./ A társadalom különböző rétegeinek nevelésében alkalmazni kell a közvetlen és közvetett eszközöket és módszereket.

a./ Az elmaradottabb munkásrétegek, dolgozó parasztok, nők és az ifjúság körében a világnézetileg jól megalapozott természet- és társadalomtudományos propaganda közvetett lehetőségeit kell felhasználni. A természettudományos propagandában a vallás tudományellenes tételeinek hatékony cáfolására ismertetni kell a modern tudomány legújabb eredményeit a fizikában, a csillagászatban, a biológiában stb. A társadalomtudományok propagandájában fel kell használni a felvilágosodás klasszikus ateista hagyományainak hazai és külföldi örökségét.

b./ A pártön belül s a fejlettebb munkások számára közvetlenül kell a vallás és a kereszténység eredetéről, a klerikális reakció szerepéről, a vallás tudományellenességéről előadásokat tartani. Ezt falun is lehet alkalmazni.

⁹⁹MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 6. p.

c./ A tudományos káderek, általában az értelmiség ideológiai képzésénél elsősorban a szaktudományok területén kell meggyőzni őket a dialektikus és történelmi materializmus tanításainak igazságairól.¹⁰⁰

6./ A klerikális reakció elleni politikai felvilágosító munka irányelvei:

a./ A pártszervezetek, állam és társadalmi propaganda szervek rendszeresen ismertessék a klerikális reakciónak a magyar történelemben játszott haladásellenes szerepét. Támaszkodni kell a haladó magyar gondolkodók, írók, tudósok antiklerikális örökségére. Az agitációban és a propagandában fokozni kell az ilyen tartalmú helyi anyagok feldolgozását.

b./ Az egyházi reakció minden eszközzel igyekszik megbontani az egyházon belüli haladó mozgalmat. Jelentős aktivitást fejt ki elsősorban az ifjúság és a nők között. Maximálisan támaszkodik az egyházak nemzetközi kapcsolataiban rejlő lehetőségekre. A klerikális reakció elleni harc a párt- és az állami szervek közös feladata.

c./ Az antiklerikális propaganda és agitáció csak abban az esetben lesz eredményes, ha rendszeresen leleplezi az egyházi reakció nemzetközi szerepét, tevékenységét, amelyet hazánk, a Magyar Népköztársaság ellen folytat. Az ország közvéleményét tájékoztatni kell az ellenforradalmi, politikai akciókról, amelyekkel a klerikális reakció igyekezett gátolni az ország helyzetének konszolidálását.

Fel kell tártani a klerikális reakció, az egyházak és az imperialista monopóliumok érkakazonosságát.¹⁰¹

¹⁰⁰MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 7. p.

¹⁰¹MSZMP KB 1958. július 22. Uo.: 8. p.

A Debreceni Forradalmi Ifjúsági Szövetség (DEFISZ) szervezkedése

A Református Gimnázium tanulói 1966 szeptemberében az 1956-os forradalom és szabadságharc tizedik évfordulójának életre keltési szándékával titkos beszélgetésekben mérlegelték a lehetséges tennivalókat. Októberben már elhagyták az óvatosságot és nyíltan is vitatták a szándékukat, ami a rendőrség fülébe is eljutott. A hivatalos szervek megkezdték a tanulók kihallgatását és megállapították, hogy „Kádár Sándor és Koroknai András II. c. osztályos tanulók a tanteremben társaik előtt beszéltek október 23-áról. Egyikőjük azt is megjegyezte, hogy „jó lenne valamilyen balhét csinálni”. Ezen kívül rémhíreket is terjesztettek. A rendőrség figyelemztetésben részesítette a két tanulót. A gimnázium igazgatósága pedig a rendtartás paragrafusai szerint járt el és az intézetből mindkét tanulót kizárta.¹⁰²

Ugyanekkor felszínre került Förster Gábor IV. osztályos tanuló és társainak „összeesküvése” is. A szervezkedés tagjai 1963-ban nyertek felvételt a református gimnázium I. osztályába és valamennyien egy tanuló szobában és egyazon hálószobában kaptak elhelyezést a Kollégiumban.

1963 őszén az I. a. osztály tanulói a debreceni Vörösmarty Terme-lőszövetkezetben végeztek őszi betakarítási munkát. A munkahelyre menetben a Sámsoni út aszfaltjára és az út menti kerékvető kövek szalagjára krétával horogkereszteket rajzolt Förster.

Az állandó együttlét különösen Förstert és Kiss Sándort hozta közelebb egymáshoz. Baráti kapcsolat alakult ki közöttük és feltárták egymás előtt a társadalmi és a tőkés rendszerről a véleményüket. Beszélgetéseikből kiderült, hogy álláspontjaik azonosak. Úgy vélték, hogy „nekik is, szüleiknek is jobb dolguk lehetne, ha a régi állami és társadalmi

¹⁰²Kenderesi János egyháziügyi tanácsos: A Református Gimnáziumban tartott vizsgálatok megállapításairól szóló jelentés. Felterjesztve ÁEH-nak Budapestre. Kelt Debrecen, 1966. dec. 16. 339/1966. sz. 1. p. HBML XXIII. 24. ÁEH iratai 9. d.

rendszer állana fenn. E beszélgetések révén jutottak arra az elhatározásra, hogy egy szervezetet hoznak létre, amelynek célja a fennálló államrend megdöntése.”¹⁰³

1964 október első napjaiban Debreceni Forradalmi Ifjúsági Szövetség – „DEFISZ” – névvel ellenforradalmi szervezetet alapítottak, amelynek közösen dolgozták ki a programjait és szervezeti szabályait. A programpontok magukban foglalták a szervezet célját, valamint a cél elérésének módját. A cél: tömegfelkelésekkel megdönteni az államrendet, a tömegfelkelést pedig rendszeres és nagyobb méretű izgatással kell előkészíteni.

Megállapodtak abban, hogy a vezető Förster Gábor, helyettese pedig Kiss Sándor lesz.

A szövetség erősítése érdekében főleg tanuló társaik köréből új tagok beszervezését határozták el, valamint azt is fontolgatták, hogy a fegyveres felkeléshez fegyvereket fognak szerezni. Ezt elképzeléseik szerint rendőrök, munkásörök leütésével, esetleg a pártbizottság épületébe való behatolással tervezték megvalósítani.

Rendszeresen tartottak megbeszéléseket az internátus lakószobáiban. Elhatározták, hogy saját lakóhelyükön is tevékenykednek és csoportokat hoznak létre.

Förster és Kiss több ellenséges szövegű rölapot készített, némelyiket horogkereszttel is ellátták. A rölapokat részint a Tanácsköztársaság útján a postaládákba helyezték, részben a Kollégium ablakából kiszórták.

Förster Gábor Hörcsik Lajost, Ernyei Lászlót és Harsányi Ödönt; Kiss Sándor pedig Szabó Lajost és Szabó Zoltánt – tanuló társukat – szervezte be, közölvén velük célkitűzéseiket és a cél megvalósításának elképzelt eszközeit. A beavatottak egy, egyetértésüket esküvessel erősítették meg, s erről „esküokmány”-t kaptak, amelynek pecsétnyomóját radírgumiból vésték ki és a DEFISZ aláírással látták el.¹⁰⁴

¹⁰³A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága: Vádirat. B. f.. V. 349/1967/25. sz. Ad 40/1967. 1. p.

¹⁰⁴Kenderesi János: A Református Gimnáziumban tartott vizsgálatok megállapításairól szóló jelentés. I. m. 1. p.

Előkerült Kiss Sándor naplója, amely a szervezkedés tervét és a végzett munkákat tartalmazza. A feljegyzések bőségesen tartalmaznak szovjet kormány és pártellenes kijelentéseket.

Röpcédulákat először 1964. október 23-án készítettek és terjesztettek 10-15 darabot. A kézírású röpcédulák tartalma a következő: „Polgártársak! Vegyétek példának nyugatot! Le az elavult rendszerrel! Ki az oroszokkal! Fegyverrel küzdjétek a szabadságért! Polgártársak! Halál a kommunistákra! Éljen a haladó kapitalista rendszer! DEFISZ Vezetősége”¹⁰⁵

Hasonló tartalmú röpcédulák terjesztésére még 1964 decemberében és 1965 márciusában került sor. Ekkor Kiss Sándor egyedül is irt röplapokat ezzel a zárómonddal: „Nem felejtettük el 1956 halottait!”¹⁰⁶

Förster Gábor és Kiss Sándor tervezték a Megyei Pártbizottság épületének megtámadását azzal a céllal, hogy 1964. október 23-án már legyen fegyverük. Az október 23-át követő napokban Förster-Kiss és Horányi Ödön megbeszélték, hogy egyik éjjelen kiszöknek a Kollégiumból, kimennek a Nagyerdőbe, leütnek egy rendőrt és elveszik a fegyverét. Fel is öltöztek, el is indultak, de Szabó István felügyelő tanár szobája előtt világosságot láttak, részben ezért, másrészt mert a kijárathoz kulcsuk sem volt, szándékukról lemondtak. Néhány nap múltán Horányi Ödön bement Szabó István tanárhoz és feltárta előtte Förster és Kiss szervezkedése terveit. A tanár azonnal magához hívta a két vezetőt és kérte őket, hogy hagyják abba „ellenforradalmi”-tevékenységüket, mert nagy baj származhat belőle, két-három ember egyébként sem képes a fennálló államrendszert megdönteni. „Hülyeség amit csináltok!” mondotta a fiúknak Szabó István, de a figyelmeztetésen kívül más intézkedést nem is tartott szükségesnek.¹⁰⁷

Ezek után Försterék csak 1965 márciusában szánták el magukat újabb röpcédula terjesztésére, de a fegyverszerzésre vonatkozó tervüket nem újították meg.

¹⁰⁵ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága: Vádirat. I. m. 4. p.

¹⁰⁶ Uo.: 4. p.

¹⁰⁷ A Magyar Képköztársaság Legfelsőbb Bírósága B. f. V. 349/1967/25. sz. 4. p. HBMLXXIII. 24. 9. d. Állami Egyházügyi Hivatal iratai.

1965 júniusában Kiss Sándor az osztályvizsgákon megbukott, Förster Gábort pedig a szülei elvitték Budapestre, így a kettejük közötti kapcsolatot csak levelezéssel tartották fenn.

1966 szeptemberében Budapesten találkoztak s ekkor Förster arra kérte Kisst, ha Debrecenben a forradalom 10. évfordulóján készül valamilyen megmozdulás, úgy arról őt tájékoztassa. Azt is megbeszélték, hogy „akciót”¹⁰⁸ csinálnak és sikertelenség esetén Nyugatra szöknek. Október elején Sopron környékén széjjel is nézett Kiss és mérlegelte, hogyan lehetne a határon áttutni. Írt egy izgató tartalmú verset „A vádló halottak” címmel és úgy tervezte, hogy azt október 23-ára sokszorosítja és terjeszti.

A forradalom évfordulójával kapcsolatban titokban sutogott hírek miatt a rendőrség a Kollégium ifjúsága körében szervezkedési nyomokra bukkant és Kádár Sándor, valamint Koroknay András II. c. osztályos tanulókat rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítette és hozzájárult az iskolából való eltávolításukhoz. Ezután a rendőrség politikai osztálya „izgatás gyanúja”¹⁰⁹ miatt őrizetbe vette, majd előzetes letartóztatásba helyezte Kiss Sándort, aki az őszi javítóvizsgán újra megbukott, így a 3. a. osztályba került ismétlőnek. Kihallgatták még Konkoly-Thege Gábor és Kovács Gyula 3. c. osztályos, valamint Erney László, Horányi Ödön, Hörcsik Lajos IV. a. osztályos tanulókat, végül jellemzést kért Szabó Lajos, Szabó Zoltán, Naményi Tibor 1964-ben kimaradt tanulókról és Förster Gáborról, aki az előző tanév végén a szentendrei ferences gimnáziumba iratkozott át. A rendőrség kihallgatta Szabó István igazgató helyett is, aki a negyedik osztályos tanulók osztályfőnöke is volt, s ellene feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt emeltek vádat.

Pösze Lajos igazgató feljegyzésében megemlíti, hogy tájékoztatása csupán hallomáson alapul, mivel semmiféle hivatalos értesítés még nem érkezett hozzá. Az ügyvel kapcsolatban állandó hangulatváltozás

¹⁰⁸ Kenderesi János: A Református Gimnáziumban tartott vizsgálatok megállapításáról szóló jelentés. I. m. 2. p.

¹⁰⁹ Pösze Lajos: Feljegyzés a Református Gimnáziumban szervezkedés és izgatás ügyében kihallgatott tanulók dolgáról. I. m. 346/1966. sz. 1. p.

tapasztalható az iskolában: a tanulók hirtelen nagyon tisztelettudók és engedelmesek lettek, a tanárok is szokatlanul készségesek és figyelmesek. Az ügy elhúzódása miatt azonban lassan optimista hangulat kezd úrrá lenni. A tanulók bizakodók. A tantestület kisebb része az eseménynek nem tulajdonít különösebb jelentőséget, mások komolyan veszik és az iskola sorsáért aggódnak. Ismét mások úgy gondolják, hogy ez annyira kompromittáló ügy, hogy az államnak sem érdeke nagy nyilvánosságot csinálni belőle, tehát el fogják tussolni.

Az igazgató véleménye szerint a tanulók szervezkedési lehetősége első sorban az internátusi ellenőrzés és felügyelet lazaságára utal, az iskolában pedig a világnézeti nevelés hiányosságaira mutat; a tananyagban rejlő eszmei hatásokat a szocialista hazafiságra nevelés szempontjából jobban ki kell használni, el kell mélyíteni. A pedagógusnak a tanítási órán és azon kívül is mindig határozott álláspontot kell képviselnie a világnézeti kérdésekben, különben a negatív hatásokkal fertőzött tanulók válnak az ifjúság soraiban hangadókká. Kijelenti: „sajnos, a mi kiöregedett és kényelmes testületünkben nincs elég lendület, átütőerő, amely a fiatalságot magával tudná ragadni”.¹¹⁰

A hónapokig elhúzódó rendőri kihallgatások egymásnak ellentmondó mendemondákra adtak alapot a Kollégiumon belül és kívül egyaránt. Csak 1967. január 24-26. napjain került sor a bírósági tárgyalásra.

Hét tanuló ült a vádlottak padján: Förster Gábor, Kiss Sándor, Szabó Zoltán, Szabó Lajos, Hörcsik Lajos, Erneyi László, Horányi Ödön. Valamennyien Szabó István tanár osztályában kezdték el tanulmányukat.

A vád ellenük: összesküvés, nyilvánosság előtt való izgatás, illetve abban való részvétel, fegyverszerzésre való törekvés, szervezet létrehozása és kibővítése, az államhatalom megdöntésére való törekvés a kapitalizmus visszaállításának szándékával.

¹¹⁰Pósze Lajos: Feljegyzés a Református Gimnáziumban szervezkedés és izgatás ügyében kihallgatott tanulók dolgaról. I. m. 346/1966. sz. 2. p.

A tárgyalás a hivatalból jelenlévőkön kívül 1 pedagógus szakértő, 1 pszichológus és a 7 tanuló gondviselőjének jelenlétében folyt nyilvánosan a 18 éven felüliek részére is engedélyezetten.

Először Förster Gábort hallgatják ki. Ő bűnösnek vallja magát, tettét elismeri, vállalja. Szülei jó körülmények között élnek s gyermeküknek havonként 1200 Ft-ot küldtek kollégiumi díjra és zsebpénzre. Tanulmányi eredménye gyenge volt. Osztályfőnöke, Szabó István kérésére a tantestület úgy döntött, hogy ne bukják osztályismétlésre s így átmehetett Szentendrére a bencés gimnáziumba. Lusta volt tanulni, inkább a II. világháborús könyveket olvasta. Az SS, a német tisztek érdekelték és az akkori magyar politikusok. Beiratkozott a városi és a megyei könyvtárba. Az onnan kikölcsönzött könyvekből ismerte meg Hitler tábornokait, azok rangját, kitüntetéseit. Feljegyzéseket, rajzokat készített róluk. Ismeri a fajelméletet és helyesli azt. Ezzel az a nézete alakult ki, hogy a négerék menjenek haza Afrikába. A bírónak arra a megjegyzésére, hogy „milliók nem lehetnek egyesek miatt nyomorban”, Förster nem tudott válaszolni. Egyébként a bíró kérdései, válasz-kiegészítései felérték egy jól felépített történelmi oktatással.¹¹¹

A kollégiumban Szabó Zoltánnal, Szabó Lajossal és Erneyi Lászlóval került egy szobába Förster. Politikai témákból már az első évben voltak feljegyzései. Barátságot kötött Kiss Sándorral: barátságuk alapja nézeteik azonossága volt. Céljuk: egy csoport létrehozása a rendszer megváltoztatására. Ketten szövetséget kötöttek s igyekeztek másokat is beszervezni. A társak megbízhatóságát megfigyelték. A vagyonos családból való származás is jó pont volt.

Esküszöveget írtak. Förster volt a „Führer”, helyettese Kiss Sándor a „Szerzetes”.

A beszervezés sorrendje: Horányi Ödön, Erneyi László. Eleinte mindkettő húzódozott, nem merte vállalni a kockázatot. Hörcsik Lajos lelkesen csatlakozott. Kiss Sándor a két Szabót nyerte meg a szervezet céljainak.

¹¹¹Feljegyzés az összesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-25-i tárgyalásáról. HBML Megyei Egyháziügyi Hivatal iratai XXIII. 24. 9. d. Ad 340/1967. sz. 1. p.

Hetente egyszer-kétszer, néha minden este tartottak megbeszéléseket takarodó után. Sokszor azt sem várták meg, míg a többiek elaluznak, így tudhattak mások is a szervezkedésről. 1964 szeptember vége felé szövegezték meg az esküt. Igazolványt is készítettek. Kiss Sándor naplót vezetett, ez sajnos, elveszett. A polcon tartották ugyan, de nem akadt tanár, aki ott körülnézett volna. A naplóba csak a lényeges dolgokat vezették be időnként. Így a tagnyilvántartást és az esküszöveget, amelynek szövege a következő volt: „Utolsó csepp vérig harcolni, kitartani, a Führer parancsát teljesíteni”.¹¹² Aki az esküt letette, az igazolványt kapott piros-fehér-zöld Kossuth címerrel, amely az esküszövegén kívül tartalmazta a célkitűzéseket is, valamint kötelességgé tette a röpcédula terjesztést, a szervezet szélesítését. A beszervezés módszere volt először kétheti megfigyelés, azután egymás ellenőrzése.

1864. október 23-a előtt egy héttel a kollégium 11-es szobájában nappal Förster és Kiss 10-15 röpcédulát készített a következő szöveggel: „Halál a kommunistákra! Éljen Nagy Imre! Halál az oroszokra! Harcoljunk az új rendszerért!”¹¹³ Kimentek a Nagyerdőre és a házak postaládáiba dobtak 6 röplapot, kettőt pedig a kollégium ablakából dobtak ki az utcára, amelynek egyikét a Pártbizottság Fűvészkert utcai épületét őrző Stumpf őrmester vette fel és másnap átadta parancsnokának. 1965. március 15-ére is készített röplapokat Förster és Kiss, de a többiek akkor már erre nem voltak hajlandók.

1964 decemberében tervezték a Pártbizottság fűvészkerti épületének megtámadását. Kijártak a Déri térre és terepszemlét tartottak, hogy lehet a párházat megközelíteni, hány munkásőr védi. Kiss Sándor úgy észlelte, hogy fegyvereket szállítottak oda, és a párház pincéjében helyezték el. Céljuk fegyverszerzés lett volna. Kissnek saját készítésű gumibotja volt.

Ugyancsak 1964-ben foglalkoztak azzal a tervvel is, hogy a Nagyerdőn, a külsőségen leütnek egy rendőrt és elveszik a fegyverét. Úgy

¹¹²Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 1. p.

¹¹³U.o.: I. m. 2. p.

gondolták, hogy a fegyverszerzésnél a két Szabó figyelne. Horányi, Kiss, Förster felöltöztek jó melegén és lefekvés után kimennek a terv megvalósítására, de Szabó István felügyelő tanár szobájában világosság volt és ettől meghátráltak. Egy tanuló társuknak, Naményinek a bejárati ajtóhoz volt kulcsa, így olyan időben is kijártak, amikor szilencium, tanuló foglalkozás volt, az apparitorok, a kapuőrök is kiengedték őket. De most más kulcs kellett volna, mert ott volt Nagy Géza tanár lakása és nem akartak feltűnést kelteni.

Másnap Horányi az osztályfőnökének, Szabó Istvánnak feltárta a szervezkedést. A tájékoztatás indokai már úgy kerültek elő a tárgyaláson, hogy Horányi azokat gyávaságból mondta el, mert félt a kidobott röpcédulák következményeitől. Szabó István egyébként magához hívta a szervezkedőket, és szigorúan rájuk parancsolt, hogy „tegyenek le az olyan bolondságokról, melyekkel ketten akarják megdönteni a rendszert.”¹¹⁴

A szervezkedők elhanyagolták tanulmányaikat és következményként Kiss Sándornak az 1964-65-os tanévet meg kellett ismételnie, Förstert pedig szülei Szentendrén iratták be a ferencesek gimnáziumába.

1966 szeptemberében Kiss levelet írt Försternek, amelyben értesítette, hogy osztályával tanulmányi kirándulásra megy Budapestre és Sopronba s szeretne találkozni vele. Szeptember 22-én az Ifjúsági Parkban találkoztak. Társaságukban volt még Gombos Anikó pesti leány. Megbeszélték, hogy mindhárman disszidálnak, mert Sopron környékén tud olyan alagútról, amelyen átjuthatnak Ausztriába.¹¹⁵ Megállapodtak abban is, hogy Kiss értesíti Förstert, ha Debrecenben készül „valami”, s akkor utazzék le a „Führer” hozzájuk.

¹¹⁴Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 3. p.

¹¹⁵Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 3. p.

Bundás indulatok a tárgyalóteremben

A beidézetek kihallgatása – 1967. január 24-26 – atmoszférájának érzékelésére idézem a bíró és Szabó István tanár dialógusát:

– A bíró – a továbbiakban „B” előjáróban figyelmeztette a beidézeteket, hogy magukra nézve terhelő vallomást nem kötelesek tenni. Szabó kijelenti, hogy hajlandó a bírói kérdésekre felelni, de nem kíván vallomást tenni.

B.(Bíró) A maga osztályába jártak ezek a tanulók? Szabó: Igen.

B. Melyik osztály az? A IV.a.? Szabó: Igen.

B. az I. osztálytól maga volt ennek az osztálynak főnöke: Szabó: Igen.

B. Mikor iratkoztak be ezek a tanulók a maguk iskolájába? Szabó: 1963-ban.

B. Jellembeli megállapításokat kér a tanulókról? Szabó: Egészen általános jellemzést ad.

B. Milyen a politikai érdeklődésük? Szabó: Negatív megnyilatkozást nem tapasztaltam körükben ezelőtt.

B. De hiszem rendszeresen hallgatták a Szabad Európa rádió adásait! Mégsem tapasztalt semmit? Hogyan hallgatták ezek a vádlottak a Szabad Európát, mikor a társalgóban mások is voltak? Még súlyosabb a helyzet, hogy amikor ezek a tanulók I.-II. osztályosok voltak, akkor a Szabad Európát hallgatták a III.-IV. osztályosok is. „Úgy látom, – emeli fel hangját a bíró – baj van a Kollégiumban a szellem körül! Hát persze, bátran hallgathatták, nem kellett nekik titkolózni! Ki és mit tárt fel magának 1964-ben?”¹¹⁶ Szabó: Előtte csak a rendőr lefegyverzési tervzet és a szökési kísérlet ismeretes. Beszéltem Kissel, Horányival és Försterrel, akik elmondták, egy rendszerellenes papírlapot „ejtettek ki”

¹¹⁶Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I.m.9.p.

az ablakon. Igyekezett meggyőzni a tanulókat tervük veszélyeiről. Tudomása szerint azután nem történt semmi különös.

B. Amiket maga megtudott, még nem képeztek fegyelmi eljárás tárgyát? Nem ismerte fel, hogy itt az állam biztonságát érintő dolgok történnek: Szándék maradt.

B. Maga szerint – úgy látom – fegyelmi lehet, ha a Miatyánkot tízszer nem mondja el a tanuló, de ez nem! Úgy néz ki, hogy az ilyen törekvésnek melegágya a Kollégium: Származási alapra összetartanak, szervezkednek! Miért nem fordult Ön a hatósághoz? Szabó: meggyőzéssel, pedagógiai ráhatással akartam őket az ilyen cselekedetektől visszatartani. Úgy gondoltam, ez nevelési probléma – annál is inkább – mert ez csak az első eset volt.

B.: Láthatja, mennyire sikerült a pedagógiája! Mondja! A helyes irányú nevelést szolgálja az olyan könyv propagálása, min a „Feltámadás Makucskán”? Szerencsés volt-e az olyan idézés, amelyben ilyen idézet szerepel: „vörös patkányok”? Miért nem nevelte inkább helyes politikai felfogásra a tanulóit? Egy gyermek elmondta, hogy ezt a Szabó Dezső könyvet adták a kezébe és megállapította, hogy az író sovíniszta volt. Szabó: Nem tudok erről az esetről.

B.: Arról sem tud, hogy a diákok voltak-e társadalmi munkán? Tudott-e a horogkereszt rajzolásokról? Szabó: Nem tudtam. Nevelők voltak velük, de valószínűleg valaki olyan

rajzolhatta őket, aki lemaradt a csoporttól, nem fért fel a buszra.

B.: Hát ezt a kísérő tanár vagy a diákok nem jelentették? Maguknál ilyesmit nem szoktak jelenteni? Hol vannak elhelyezve a diákok személyes ingóságai a Kollégiumban? Csak úgy szabadon hevernek? Évekig elheverhetnek olyan dolgok a polcokon, amiket maguknak észre kellett volna venni! „Nem jó fényt vet nevelési módszertükre az ilyesmi! A múltban próbált volna valaki a kollégiumban kommunista iratokat rejtegetni! Maguk felől az ellenséges érzületű iratok kézről-kézre járhatnak?”¹¹⁷

¹¹⁷Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 10. p.

Ülnök: Ön nem észlelte a rossz irányban kibontakozó képességeket és azokat csak úgy lekicsinyelte? Mivel magyarázza ezt? Szabó: Én csak egy beosztott vagyok. Felőlem alakoskodhatnak és megtéveszthetik a nevelőiket.

Ülnök: Ön szerint a politikai érzés egy gyermeknél mikor kezd kialakulni? És nevelték-e őket helyes irányba? Szabó: Ebben a korban a tanulók kamaszok és ez a kor válságos.

B.: Kapnak-e a gyermekek világnézeti nevelést? Szabó: Igen! az osztályfőnöki órákon és a szaktárgyakon belül is.

A bírósági asztalnál ülő pedagógus szakértő ismerteti a vádlott tanulók tanulmányi eredményeit, amelynek átlaga 2,6-3,5 között mozog. Egyenként jellemzi őket, vázolja családi helyzetüket s azután felveti a felelősség kérdését. „A szülő vagy az iskola, vagy mindkettő felelős-e? Mindkettőt elmarasztalja. Kiemelten hangsúlyozza, hogy az állam sokat áldoz az ifjúság taníttatására, nevelésére, de ezek a fiúk azt vissza nem fordítják, kezét emeltek az állam ellen. Szerinte Förster nem áll azon a szellemi fokon, amely őt erre a vezetői szerepre alkalmassá tehetne volna. Kiss Sándor emlékezőképessége hiányos, Szabó Zoltán átlag képességű, de jó felfogású. Erneyei kapkodó, sok benne a felületesség, melankóliára hajló. Hörcsik Lajos kolerikus, kiváló képességű, Horányi Ödön vallásos beállítottságú. A tanári kart súlyos mulasztás, felelőtlenység terheli. Elmarasztalást kér.”¹¹⁸

Az ügyész vádbeszédében hangsúlyozza, hogy a párthatározat értelmében a származási megkülönböztetést eltörölték, így egyenlő eséllyel vették fel a gyerekeket az iskolába, de a vádlottak ezzel visszaéltek. Jó anyagi körülményeik ellenére is gyenge tanulók... Tudatosan, jól megfontoltan, tervszerűen készítették elő szervezkedésüket. Úgy léptek be a szervezetbe, hogy annak célkitűzéseit ismerték.

Az ügyész elmarasztaló ítéletet kért. Felsorolta a BTK §-ait, és megállapította, hogy befejezett bűncselekménnyről van szó, és csak a

¹¹⁸Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 11. p.

Kollégiumból eltávozottaknál nem folytatódott. Mivel az ilyen cselekmények elszaporodtak a megye területén, az ügyész kéri ezt súlyosbító körülményként figyelembe venni.

Végül újból felveti a felelősség kérdését. Ki a felelős a bírák előtt álló tanulók tettéért? „Vajon a Kollégium kifejtette-e azt a nevelést, ami ettől visszatartotta volna őket. Nem kívánja senki, hogy ott ateistákat neveljenek, de azt igen, hogy ne váljanak a rendszer ellenségeivé. Az iskola nevelése elégtelen volt. Ez komoly figyelmeztetést jelent az iskolai nevelésre. Hiányzott náluk a hazuról hozott helyes irányítás is. A Kollégium ellenőrzése ne legyen laza, egészséges légkört kell ott teremteni!”¹¹⁹

Mivel az I. fokú bíróság ítéletét a védők megfellebbezték és enyhítést, valamint a cselekmény minősítésének megváltoztatását kérték, így csak a Legfelsőbb Bíróság ítéletére annak kihirdetése után térünk vissza.

A gimnázium és a kollégium vezetősége azonnal megkezdte a rend megszilárdítását az oktatásban, a nevelésben, a bentlakásban. A megyei főügyészégi határozat után azokat a tanulókat, akiket nem részesítettek ügyészégi-felügyeletben, ügyük befejezéséig Pösze Lajos igazgató az iskola látogatástól felfüggesztette, így a letartóztatásban lévő Kiss Sándort, továbbá Erneyei Lászlót, Horányi Ödönt és Hörcsik Lajost. A tanárok többsége nem helyeselte ezt az intézkedést, az volt a véleményük, hogy a tanulók ügyében az iskolán belül enyhén kell eljárni, mert a hatóság a terhelteket úgyis fel fogja menteni. A november 18-án rendőrhatalósági felügyeletben részesült Kádár Sándor a művelődésügyi miniszterhez fordult büntetésének enyhítéséért, mert a tanterületi határozat szerint tanulmányait csak az osztály megismétlésével folytathatja. E határozatot a művelődési osztály és a püspök is jóváhagyta.

Szabó István esetére az igazgató semmi utasítást sem kapott, ő pedig úgy intézkedik, mint akit felmentettek.

A püspök decemberi iskolalátogatásakor utalt arra, hogy belsőleg

¹¹⁹Feljegyzés az összeesküvéssel vádolt református gimnáziumi tanulók 1967. január 24-26-i tárgyalásáról. I. m. 13. p.

vonják le az eset tanulságait. Január 6-án a félévi értekezleten foglalkoztak a vádolt tanulók ügyével. A tantestület nagy hallgatással fogadta az előterjesztést. Egyedül Nagy Géza találva érezte magát, részben kétségbe vonta, hogy ebben az ügyben felelősség terhelné a tantestületet, részben mentegetőzött. „Szabó István ahelyett, hogy a maga személyével foglalkozott volna, a nevelési problémákat és a felelősséget az osztályfőnökre igyekezett hárítani. Ezzel egy régi és az intézményben megoldatlan ügyet vetett fel, hogy tudniillik a tanárok tanítanak, nevelnek, felelősök az osztályfőnökök; az internátusi felügyelőtanárok pedig csak felügyelnek. Kétségtelenül az osztályfőnökök segíthetik az internátusi nevelést, de át nem vehetik. Az internátusban az ifjúsági önkormányzat fejlesztésével lehetne fokozni a bentlakók között az összetartozás és az egymás iránti felelősség érzését. A leányinternátus ebből a szempontból kedvezőbb helyzetben van, mert az élén nem pedagógus áll, aki teljes munkaidővel csak az internátusban dolgozik. Az iskolán kívül az internátusban is szükség van a nevelésre, erre az internátusi szabályzat is utal.”¹²⁰

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Budapest az 1967. év május 9-én tartott nyilvános fellebbezési tárgyalás alapján meghozta és 1967. május 16. napján kihirdette a következő ítéletet:

„Összeesküvés és egyéb büntett miatt fk./fiatalkorú/ Förster Gábor és társai ellen indított bűnügyben a debreceni Megyei Bíróság Fk. 1501/1966/11. sz. ítéletét annyiban változtatja meg, hogy az elsőfokú ítéletnek fk. Horányi Ödön VII. rendű vádlottra vonatkozó részét hatályon kívül helyezi és a vádlottal szemben összeesküvésben való részvétel miatt folyamatba tett büntető eljárást büntethetőséget megszüntető körülmény miatt megszünteti.

Az ítéletnek fk. Erneyi László VI. rendű vádlottra vonatkozó részét akként változtatja meg, hogy nevezett vádlottat feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt bírói megrovásban részesíti.

¹²⁰Pösze Lajos: Feljegyzés a tanulók felfüggesztéséről. Kelt Debrecen, 1967. január 9. HBML XXIII. 24. 9. d. ÁEH iratai. Ad 346/1966. 1. p.

Fk. Förster Gábor I. rendű vádlott szabadságvesztésének mértékét 1 (egy) év és 3 (három) hónapra, a közügyektől eltiltás tartamát 2 (kettő) évre,

fk. Kiss Sándor II. rendű vádlott szabadságvesztésének mértékét a mellékbüntetés érintése nélkül 1 (egy) évre,

fk. Szabó Zoltán III. rendű, fk. Szabó Lajos IV. redű és fk. Hörcsik Lajos V. rendű vádlottak szabadságvesztésének mértékét 6 (hat) hónapra leszállítja.

Fk. Szabó Zoltán, fk. Szabó Lajos és fk. Hörcsik Lajos szabadságvesztésének végrehajtását 3 (három) évi próbaidőre felfüggeszti.

Fk. Förster Gábor I. rendű vádlott szabadságvesztését börtönben, fk. Kiss Sándor II. rendű vádlott szabadságvesztését büntetés-végrehajtási munkahelyen kell végrehajtani és azokba be kell számítani az első bírói ítélet meghozatala után előzetes letartóztatásban töltött időt is.

Utólagos végrehajtás elrendelés esetén fk. Szabó Zoltán, fk. Szabó Lajos és fk. Hörcsik Lajos szabadságvesztését büntetés-végrehajtási munkahelyen, amennyiben nevezett vádlottak a büntetés végrehajtásának megkezdésekor 20. életévüket betöltötték, szigorított büntetés-végrehajtási munkahelyen kell végrehajtani.

Fk. Szabó Lajos és fk. Szabó Zoltán szabadságvesztésébe be kell számítani az 1966. évi november hó 8. napjától 1967. évi január hó 26. napjáig előzetes letartóztatásban töltött időt.

Fk. Horányi Ödön VII. rendű vádlottal kapcsolatban felmerült 100 (egyszáz) Ft bűnügyi költség az államot terheli.¹²¹

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Rendes Bíróságának elnöksége fegyelmi eljárást rendelt el Szabó István gimnáziumi tanár, igazgató helyettes, internátusi felügyelő ellen, mivel a szervezkedő diákokat elgondolt tevékenységük helytelenségére és bekövetkező súlyos következményeire figyelmeztette, de annak megakadályozására semmit nem tett. Szabó István ezzel a magatartásával fegyelmi vétséget követett el, mert hivatali állásából folyó kötelességét megszegte és az

¹²¹A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Budapest az 1967. év május 9-én tartott nyilvános fellebbezési tárgyalás alapján meghozott és 1967. május 16. napján kihirdetett ítélete, V. 349/1967/25. sz. 1-2. p. HBML XXIII. 24. 9. d. Állami Egyházügyi Hivatal iratai.

állításához szükséges bizalmat is megingatta, ezért a bíróság feddésre ítélte. A büntetés kiszabásánál a bíróság figyelembe vette, hogy Szabó István fegyelmi büntetést még nem kapott, tanári pályáján jó magatartást tanúsított és eredményes munkát végzett.¹²²

Dr. Bartha Tibor püspök Karakas Lászlónak, a Megyei Pártbizottság első titkárának küldött levelében a DEFISZ-re vonatkozó nézeteit így összegezte:

„Tisztelt Elsőtitkár Úr! Engedje meg, hogy visszatérjek a Református Gimnáziumban felmerült üggyhez, (Förster Gábor és társainak ügye.)

Ismételten köszönöm tájékoztatásait és jóakarató tanácsait, amelyeket megfogadva munkatársaimmal együtt beható vizsgálat és elemzés tárgyává tettük a Gimnázium és a Diákinternátus nevelő munkáját. A nevelő testület ebben az ügyben két értekezletet tartott, amelyen magam is részt vettem és örömmel állapítottam meg, hogy a testület tagjai határozottan elítélték a tanuló ifjúság néhány tagjának ellenforradalmi szervezkedését, attól elhatárolták magukat. Ugyanakkor arra törekedtek, hogy az eset tanulságait levonva, nevelő munkájukat - a felismert mulasztásokat is konkrétan számbavéve - megjavítsák. E célból a nevelőtestület egy kiegészítő munkatervet fogadott el, amelynek központi gondolata és törekvése iskolánkban a hazafias nevelés elmélyítése. Ennek a tervnek egy példányát Elsőtitkár Úr tájékoztatására levelemhez csatolom.

Ismételten megköszönöm, hogy az üggyel – engemet is segítő módon – foglalkozni szíves volt.

Abban a reménységben, hogy majd e terv eredményes végrehajtásáról is beszámolhatok - tisztelettel köszöntöm.

Kelt Debrecen, 1967. március 21.¹²³

¹²²Szabó István gimnáziumi tanár fegyelmi ügye. HBML Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. XXIII. 24. 10. d. 19/1968. sz.

¹²³Dr. Bartha Tibor püspök levele Karakas Lászlónak, a Pártbizottság elsőtitkárának a Förster-ügyről. MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottság Archivuma Egyházügyi iratok. Ag. 26/2/67. sz.

A rendőrség a következő években a kollégiumi ifjúság magatartásáról a tanárok és a diákok időnkénti gyakoribb meghallgatása alapján tájékozódott. Így maradt reánk Éliás rendőr őrnagy feljegyzése a kollégiumban lakó internisták és a Déri téri huligánok verekedésekre torkoló összecsapásairól.

A református gimnázium kollégistái áthagyományozott szokásuk szerint az ebéd és vacsora utáni szabad órában a Kollégium előtti Bocskai emlékkertbe, vagy a Déri múzeumtérre mentek felfrissülésre és az ott sétáló középiskolás „leánypalánták” szemlélésére.

1968. április 22-én egy ismeretlen huligán társaság tagjai eltanácsolták a „kolistákat” a Déri térről. Szóváltásra került sor közöttük, amit kisebb tettlegesség követett. Az ökölharcban szenvedő alanyok voltak: Nagy Gáspár 3.a, Mikola István 3.a és Boros Péter 4.c. gimnazisták. Rajtuk kívül még 25-30 diák lehetett a Déri téren, köztük valószínűleg a Móricz Zsigmond Kollégium növendékei közül is többen voltak ott. A fiúk a Kollégiumba visszatérve értékelték a történeteket és továbbra is szoros kapcsolatban maradtak a földszinten lakó Móricz-kollégistákkal.

Április 23-án a rendőrség erős ellenőrzést tartott a Déri téren: délen egy gyanús egyént őrizetbe is vettek. Amikor vitték, az ott ülő református gimnazista Bokody István megjegyezte: „ez zavart el engem tegnap innen!” Bokodynak e nap délutánján vívó-órája volt a Fűvészkert utcai általános iskola tornatermében. Órakezdés előtt néhány perccel korábban kiment a Kollégiumból és leült egy padra az emlékkertben. Hirtelen körülfogta hat fiatal és felszólították, kövesse őket, szeretnének elbeszélgetni vele. A Múzeum mögött aztán alaposan megverték.

Április 24-én készült orvosi látogatás szerint sérülései 10 napon túl gyógyulnak.

Bokody esete délután hat óra tájban történt. Szerencsére vissza tudott bicegni a Kollégiumba, s a tanulószobában azonnal megbeszéltek a tennivalókat. Este hét óra tájban - a vacsora után 150 fős diáksereg vonult a Déri térre, de ezt a csoportosulást a rendőrség szétszórta. Az események tovább parázslottak az ifjúság között, s a következő na-

pon az ebéd utáni szünetben újra kivonultak a Déri térre, s a rendőrség ismét feloszlatta ezt a csoportosulást is.

Ezen események után a rendőrség két tagja felkereste a Kollégium főigazgatóját és kérte, hogy a közrend érdekében az ifjúság csoportosulását akadályozza meg és e cél érdekében részesítse a tanulókat megfelelő oktatásban.

A főigazgató gyorsan intézkedett: „1./ általános kijárási tilalmat rendelt el a tanulók részére, 2./ az iskolába jövet és menet is csak tanári felügyelettel történhet”.¹²⁴

Éliás rendőr őrnagy felkereste Nagy Géza internátusi felügyelő tanárt és érdeklődött a „történetek felől”. Elemzésük zárótételeként hangsúlyozta, hogy „a rendőrségnek a huligánokkal és nem a kollégiumi ifjúsággal van dolga, de az ifjúság megóvásáért, illetve távoltartásáért a nevelőknek kell viselniük a nevelési kötelezettséget”.¹²⁵

Nagy Géza egyetértett Éliás őrnaggal és az ügygel foglalkozó tanári értekezleten rámutatott, hogy „a kérdést az esemény összetettségében mint nevelési problémát kell kezelni, nem elég csupán tiltó rendszabályokat foganatosítani. Pl. a tanulók vacsora utáni esti rövid pihenőjének megvonása helyes, mert az ifjúságot az esti órákban feltétlenül együtt kell tartani, de az ebéd utáni kimenő megvonása /félnégy óráig/ vagy a tanulók tanárokkal való kísértetése az iskolába és visszamenet: merev intézkedés. Nehezen is valósítható meg, mert a tanulók egy részének 5, a másiknak 6 tanítási órája van, azonkívül gyakorlati foglalkozásra is járnak a növendékek.”¹²⁶

A kor nevelési problémái a leányinternátusban is terjedtek és felszínre kerültek. Ezt mutatja Dávidházi Gáborné leányinternátusi vezető Pösze Lajos igazgatónak adott szóbeli jelentése 1968. január 25-én, mely szerint Ivanics Katalin V.b. osztályos tanulót a mentők a belklinikára vitték öngyilkossági kísérlet gyanújával. Állítólag 47 szem Valeri-

¹²⁴Feljegyzés a kollégiumi ifjúság 1968. április 22-23-24-i magatartásáról. Éliás rendőr őrnagy feljegyzése. Kelt Debrecenben, 1968. április 24-én 101/1968. sz. 1-p. HBML Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. XXIII. 24. 10. d.

¹²⁵Uo.: 1. p.

¹²⁶Uo.: 2 p.

ánát vett be. Tették indokául más-más helyen más-más okra hivatkozott, így elkeseredésére, mert más szobába tették át, mert cigarettázásért megbüntették. Dávidháziné a cigarettázást kivizsgálta és négy II.b. osztályos tanuló magatartásával kapcsolatban terhelő adatok kerültek napvilágra.¹²⁷

Pösze Lajos igazgató a szülőket január 29-ére beszélgetésre hívta meg. Elébtük tárt a kialakult helyzetet, majd meghallgatta a jelenlévők véleményét. Felvetette a közösség, az internátus változtatásának lehetőségét a jobb szülői ellenőrzés érdekében. Hangsúlyozta, hogy a tanári testület a leányokat nem tekinti betegeknek, csupán a viselkedésük ellen van kifogásuk. A szülőknek gyermekeik érdekében felhozott egyéni szempontjaira tekintettel hozzájárult, hogy a tanulók továbbra is a leányinternátusban maradhassanak, de biztonsági intézkedésül a négy tanulót más-más hálószobába helyezik.

A leánytanulók között az eset megrettentést és bizonytalanságot eredményezett. Ebben szerepet játszott a leányinternátus vezetője és az osztályfőnök közötti személyes ellentét is.¹²⁸

A Kollégium internátusában évről-évre megismétlődtek az idősebb évfolyamok sokszor vaskos, az érzékenyek számára nem ritkán gúnyolódásra is alkalmat adó tréfálkozások, amelyek fegyelmezetlenségbe is átsaptak. Ez történt 1971. október 20-án este 8 óra tájban is, amikor Bóna Zoltán I. c. osztályú tanuló csomagjából a szobaközösség köztulajdonná nyilvánított almákkal bombázták egymást, majd fejeltek a még kemény gyümölcsökkel, végül pedig az ablakpárkányra helyezett almákat a függöny húzógombjával célzották. Néhány alma az utcára esett, ahonnan hamarosan összegyűlt jókedvű ifjúság vidám kurjongatással biztatta a csatázókat. Hamarosan két rendőr a helyszínre sietett, bejött a Kollégiumba és Tóvölgyi Aladár I.b. és Kállay Zsolt I.c. osztályos tanulókat mindjárt el is vitte kihallgatásra a helyzet tisztázására. A tanulók elismerték, hogy a tanév elején oktatásban részesültek arról, hogy

¹²⁷Pösze Lajos: Jelentés a január 25-i leányinternátusi esettel kapcsolatban. 18/1969. sz. HBML Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. XXIII. 24. 11. d.

¹²⁸Pösze Lajos: Jelentés a január 25-i leányinternátusi esettel kapcsolatban. Ad 18/1969. sz. HBML Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. XXIII. 24. 11. d.

az ablakon kikiabálni, semmit kidobálni nem szabad. Az internátusvezető tanár kérte a tanulók példás megbüntetését. A tantestület úgy határozott, hogy a tanulók igazgatói megrovást kapnak, magatartási osztályzatuk félévkor 3 legyen, ezenkívül Tóvölgyi Andrásnak október 31-i hatállyal az internátust el kell hagynia. Az esetet igazgatói hirdetményben közzétették az ifjúsággal a büntetéssel együtt és a hirdetést felolvasó tanárok nyomtatékosan rámutattak az ilyen tanulói viselkedés társadalmi veszélyességére és a Kollégium jóhírének csorbítására.¹²⁹

¹²⁹Feljegyzés a fiúinternátus tanulóinak 1971. október 20-i fegyelmezetlenkedéséről. Ref. Koll. Gimn. 432/1971. sz. HBML XXIII. 24. 13. d. Megyei Egyháziügyi Hivatal iratai. 232/1971. sz.

A Társadalomtudományi Tanszék megszervezése a debreceni Református Teológiai Akadémián

A budapesti és a debreceni Teológiai Akadémiák tanári karai 1959. május 11-13. napjain Budapesten tartott konferenciájukon vetették fel először, hogy a lelkészek és a teológusok meglehetősen tájékozatlanok a társadalomtudományi kérdésekben. Nem ismerik kellően azokat az objektív szükségszerűségeket, amelyek a szocialista társadalom építésének folyamán halmozódnak fel. A lelkészek nevelése érdekében szükségesnek ítélték, hogy akadémiájukon teret kapjon a társadalmi kérdések és feladatok ismertetése. Már ezen a tanácskozáson bejelentették, hogy a tanszék rendszerezéséhez a szükséges államsegélyt az ÁEH biztosította. Ebből nyilvánvaló, hogy az ÁEH és Teológiai Akadémiák vezetői erről a kérdésről már előzetesen tárgyaltak és az ÁEH hozzájárult a tanszékek szervezéséhez.

A konferencián célként jelölték meg, hogy a társadalomtudományi tanszék mutassa meg az egyház helyét, feladatát és szolgálatát az épülő szocializmusban. Követelményként hangsúlyozták, hogy a tananyagot egyházi emberek adják elő. Az értekezlet a tanszékek megszervezésére bizottságot alakított, melynek tagjai Budapesten Békefi Benő, dr. Bodonhelyi József, Debrecenben pedig dr. Tóth Endre és dr. Török István professzorok lettek.

A bizottság debreceni tagjai 1959. május 29-én terjesztették a Teológiai Akadémia tanári kara elé a tanszék megszervezéséről való javaslatukat, amelyben megindokolták, hogy „történelmi helyzetünk nemcsak kívánatos, hanem szükségessé is teszi, hogy a leendő lelképásztörök átfogó szociológiai tájékozottsággal rendelkezzenek, hogy gyűlekezeti szolgálatukban a társadalmi valóság tényei és gyorsütemű változásai ne csak kiszakítottan, hanem történeti és elvi összefüggésükben jelenjenek meg.”¹³⁰

¹³⁰Szombati András: A Társadalomtudományi Tanszék megszervezése és működése a debreceni Református Teológiai Akadémián. HBM Tanács VB. Egyháziügyi Főelőadójától. Db. 0071/1960. Agit 11. 1. p.

A társadalomtudományi tanszék megszervezése
a debreceni Református Teológiai Akadémián

Dr. Kónya István

Dr. Jánosy Imre

Lelkészképzésünk nem maradhat el a mögött a társadalmi tudományi tájékozottság mögött, amelyet egyetemünk és főiskolánk minden hallgatónak nyújtunk. A debreceni Teológiai Akadémián Jánosy Imre lelkipásztor lett a tanszék professzora. A tanítást 1959 szeptemberében kezdte meg. Szerinte a társadalomtudományi tanszék tanító munkájának célja „a hallgatókkal a marxizmus-leninizmusnak, mint a legmodernebb társadalomtudománynak az eredményeit tárgyszerűen megismertetni. Ebben a munkában - szerinte! - nem lehet szó a marxizmus-leninizmus bírálatáról, de arról sem, hogy ezeknek az ismereteknek a tanítása összeütköznék a hallgatók vallásos érzületével, hiszen azoknak a tudományos megállapításoknak, törvényszerűségeknek, objektív igazságoknak megismertetéséről van szó, amelyeket a marxizmus az emberi társadalom történetével, az emberi társadalom fejlődésének törvényszerűségeivel, a szocialista társadalom építésének sajátosságaival stb. kapcsolatban felfedezett. A debreceni Teológiai Akadémia Társadalomtudományi Tanszékének tapasztalatai alapján megállapítható, hogy ezeknek a tudományos ismereteknek az elsajátítása semmiképpen nem zavarja meg a hallgatók hitét.¹³¹

A tananyag az I. évfolyamon „Társadalomtudományi alapfogalmak” címmel annak indoklását adja, hogy mi az értelme és jelentősége annak, hogy a leendő lelkipásztorok megismerkedjenek a társadalomtudományok eredményeivel. A II. és a III. évfolyamon végig kell vezetni a hallgatókat az ősközösségtől a tudományos marxizmus szocialista társadalmáig. A IV. és az V. évben váltakozva „A tudományos szocializmus kérdései”, illetve „Alkotmánytan” címmel meg kell ismertetni a szocialista társadalom építésének törvényszerűségeivel, ezen belül a magyar szocialista társadalom sajátosságaival. Végül az V. évfolyamnak részletes elemzéssel kell megismernie Népköztársaságunk Alkotmányát. - A tanszék tanító munkájába épül bele a társadalomtudományi Szeminárium is. A kollokviumokra a hallgatók nemcsak a társadalomtudományi ismereteket, hanem a társadalomtudományi módszereket is megismerik.

¹³¹Szombati András: A Társadalomtudományi Tanszék tanterve. In.: Szombati András: A Társadalomtudományi Tanszék megszervezése és működése a debreceni Református Teológiai Akadémián. HBM Tanács VB. Egyházügyi Főelőadójától. Db. 0071/1960. Agit 11. 2. p.

retekben való tájékozottságukról adtak számot, hanem bizonyítaniok kellett a bel- és külpolitikában való jártasságukat is, valamint lakóhelyük szocialista átalakulásának jövőbe nyúló terveit.

Jánosz Imre professzor szerint - „eltekintve egy-két kivételtől - a hallgatók úgy gondolják és egymás között vitatják is, hogy a tanszéket az ÁEH utasításaira szervezték meg a teológus ifjúság demokratikus szellemben való nevelése érdekében.”¹³²

Szombati András egyházügyi-főtanácsos kifejti, hogy a materializmus és a vallás antagonisztikus ellentétben van egymással. Amennyiben a marxista társadalomtudományt vallásos világnézeti alapon álló egyén /lelkész/ oktatja, a marxizmus meghamisítása történik meg. A marxizmus fellép minden olyan törekvéssel szemben, amely a materializmus és a vallás összeegyeztetését akarja megvalósítani. A magyarországi református egyház a különböző egyházi világnézeti fórumain harcban áll a nyugati egyházakkal, mert többek között a béke, a szocializmus építése, a teológiai koncepció tekintetében haladó álláspontot képvisel. Támogatja azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a szocializmus fejlődése érdekében népünk tesz. E szempontok alapján javasolja, hogy a teológiai akadémiákon szüntessük meg a társadalomtudományi tanszéket. Ha megmarad a tanszék, akkor mutassa meg az egyház helyét, feladatát és szolgálatát a béke megerősítésében, a szocializmus támogatásában.

Kíváncsún lenne a tanszék nevének megváltoztatása is. Ha a teológián a vallásos világnézetet tanítják, az összeegyeztethetetlen a marxizmussal. „A hittudományi professzor minden körülmények között meghamisítja a marxizmust, ezért - az egyházügyi főtanácsos - javasolja a társadalomtudományi tanszék megszüntetését a Teológiai Akadémiákban.”¹³³ Ez a javallat nem kapott pozitív visszhangot és támogatást.

¹³²Jánosz Imre: A teológusok véleménye a társadalomtudományi tanszék céljáról. Uo. 3. p.

¹³³Szombati András: Javaslat a társadalomtudományi tanszék megszüntetéséről. In: A Társadalomtudományi Tanszék megszervezése és működése a debreceni Református Teológiai Akadémián. HBM VB Egyházügyi Főelődőjától. Db. 0071/1960. Agit 11. 4. p.

Az ÁEH bizalmas taktikája 1958-ban

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején az egyház vállalt hősi tetteire válaszul már 1957-ben megkezdte és 1958-ban folytatta az ÁEH bizalmas büntető taktikáját az aktivizálódott lelkészekkel szemben.

Fő célja az volt, hogy erősítse és szilárdítsa, valamint bővítse a „haladó papság” táborát. Ennek érdekében részükre szűk és bizalmas jellegű összejöveteleket szerveztek, ahol a követendő taktikát beszéltek meg. A haladó papok számának növelésére az alkalmas lelkészeket próbafeladatokkal bízták meg és fokozatosan kisebb majd nagyobb feladatok sikeres megoldása után bizalmasabb-munkára is bevonták őket. Különösen a reformátusoknál alakult ki megbízható csoport. A katolikus papság között is volt teljesen pozitív lelkész, azonban ezeknek olyan egyházkormányzati vezetőjük nem volt, aki magatartásában példát mutatott volna, és az állammal a jó viszony kiépítését munkálta volna. Ennélfogva a haladó lelkészek között sincs mindenben egyetértés, ez a körülmény azonban a munkát nem gátolja.

A reakciós lelkészek visszaszorítására és megrendszabályozására elsősorban az egyházon belül a haladó és reakciós lelkészek ellentétét élezi, mégpedig úgy, hogy a reakciót, az ellenséget maguk az egyházak vezetői, tagjai ítélik el. Az egyházkormányzat fegyelmi eljárásokat indított a reakciós lelkészek ellen, amelyeknek eredménye különböző fokú büntetés lett. Az ÁEH adminisztratív eszközökkel (kongrua, hitoktatási engedély megvonás) adott figyelmeztetést.

A haladó lelkészeket segítik problémáik megoldásában, nagyobb események idején őket szerepeltetik, előnyökhöz juttatják, jobb gyülekezethez helyezik, hogy a papság lássa, mi a különbség lelkész és lelkész között. E megoldásnál vigyázni kell arra, hogy az egyházi közvélemény is megnyugvással fogadja ezt az intézkedést.¹³⁴

¹³⁴Szombati András egyházügyi főelődő jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Sz. 0010/1959. Agit 5.3p. Kelt Debrecen, 1959. január 5.

Az ÁEH bizalmas taktikájának elfogadása.
(Cseke Béla ehü tanácsos, Dr. Aranyos Zoltán
zsinati tanácsos, Miklós Imre ÁEH elnök, államtitkár.)

Az ÁEH Hajdú-Bihar megyében és Debrecenben 28 lelkészt és 8 káplánt juttatott jobb gyülekezethez. A megye és Debrecen 32 kulcspozíciójából 21-et az ÁEH javaslata szerint töltöttek be. Azt lehet tapasztalni, hogy a lelkészek zöme szeretné megtalálni a helyét a szocializmus építésében. Itt azonban a szándékok különbözőek. Három áramlat alakult ki:

1./ Vannak, akik becsületesen támogatni akarják népünk építő munkáját és maradni egyházi működésük területén olyan keretben, amilyenben addig is voltak.

2./ Vannak olyanok is, akik a segítség és az igazodás közben azokat a pontokat és alkalmakat keresik, ahol az egyház befolyását, céljait szélesíthetik.

3./ Vannak, akik ezt az igazodást gátolják és úgy vélekednek, hogy a rendszernek addig kell a lelkész, amíg segít, aztán nincs rá szükség. Ezeket a lelkészeket az ÁEH igyekszik aktivizálni és rendszeresen bevonni a békemozgalmi munkába. Ezt a célt szolgálja a Hazafias Népfront mellett működő katolikus békebizottság, a reformátusoknál az egyházkerületi békebizottság. „A szervezésnél vigyáztak arra, hogy ne legyen láthatóvá az ÁEH kezdeményező szerepe, hanem az egyházak vezetői tűnjenek fel kezdeményezőként.”¹³⁵

Általános jelenség, hogy a megye és Debrecen területén az egyházak bővíteni akarták imaházait, tatarozni templomaikat és új templomot építeni. Az ÁEH nem engedélyezte új imaház, új templom építését, de hozzájárult két paróchia átalakításához és 8 templom tatarozásához. Olyan folyamat is megindult, mely szerint azokkal a hívőkkel szemben, akik az elmúlt években elszakadtak az egyháztól, alkalmazni kell az ige szerinti fegyelmézést.

A debreceni egyházmegye január 28-án jelentős lelkészi értekezletet tartott, amelyen a „haladó lelkészek” kihirdették 3 betánista „reakciós lelkész”-re vonatkozó ítéletüket, felszólítva őket Debrecen elhagyására. Berényi József, Kovács József és Szabó Béla lelkipásztorok

¹³⁵Uo.: 4. p.

hitbéli meggyőződésük csorbítatlan megőrzésével távoztak, de az őket testvéri szeretetükkel védő elhívottak élő lelkikörében megmaradtak.¹³⁶

1958. március 27-én volt az év legnagyobb eseménye: dr. Bartha Tibor püspöki beiktatása. Az egyházkerület minden papja, az egyházi és az állami közélet számos vezetője megjelent ezen az alkalmon. Ez a beiktatás azt jelentette, hogy az egyik kulcspozíció az ÁEH kezébe került s ez lehetővé tette a személyi változtatások megindítását. Elsőként Gaál István püspökhelyetessel értették meg, hogy konventi tanácsossá teszik, így Barthával nem küzdhet eredményesen a püspöki hivatalban. Ettől kezdve beszédeivel, tanácsaival Barthát népszerűsítette és konventi működésével sok segítséget adott a Tiszántúli Egyházkerületnek.

Április 9-én volt az egyházkerületi tisztségekre ajánló értekező. „Az ÁEH örvendetiesnek tartja, hogy mindegyik tisztségre a legalkalmasabb lelkészeket jelölték, akik az ellenforradalom idején támadástámadás után kaptak... Így lett egyházkerületi főjegyző Kulcsár Dezső debreceni, missziói előadó Jánosy Imre ugyancsak debreceni lelkész. A tisztségviselők a püspök irányításával megkezdtek a rend helyreállítását. Minden szakelőadó munkatervet dolgozott ki és azt az egyházügyi előadóval megbeszélte, így jutottak érvényre az AEH szempontjai a kerület életében.”¹³⁷

A lelkipásztorok nevelési iskolája volt a Berekfürdön megrendezett tanfolyamok, amelyeken „igen kemény és hasznos kioktatást kaptak. Elítélték az „ellenforradalmat”, az egyházon belüli akkori szervezkedéseket. Politikai nevelő munkát is végeztek. A teológiai magyarázatokat Jánosy Imre és dr. Varga Zsigmond tartotta, a politikai kérdésekkel zömmel Kulcsár Dezső, Rédei József, Telkes György, Tankó István, Vass Albert, Jánosy Imre foglalkozott. Az egyházkerületben az volt a hangulat a megtartott konferenciák után, hogy „ilyen tanító, termékeny konferenciákat nem tartottak az ellenforradalom előtti időben sem, ami-

¹³⁶Szombati András egyházügyi főelőadó jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit. 5. 3. p.

¹³⁷Szombati András: Ajánlás az egyházkerületi tisztségekre. I.m. Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit. 5. 4. p.

kor Péter János volt a püspök.”¹³⁸ Október 17-én több más felekezethez tartozó lelkésszel együtt 14 református lelkészt is elvitt az ÁEH Földes községbe a Rákóczi tsz-be.

A december 1-jén megtartott egyházkerületi esperesi, békebizottsági előadói értekezleten az evangelizációt és a missziót a „haladó lelkészek” elítélték és hangsúlyozták, hogy a lelkész ne más gyülekezetekben szolgáljon, hanem a saját egyházközségében végezzen elfogadható munkát. A református egyházon belül nagy visszahúzó erőnek és az előrehaladást gátló tényezőnek bélyegezték a betánia szerepét. A betánista hívő lelkészekkel szemben úgy védekeztek, hogy hitoktatási engedélyt nem adtak nekik, az államsegélyt pedig megvonatták tőlük. A „kemény kéz támadásával szemben a betánisták nem behódolással védekeztek, hanem székhelyüket Debrecenből és a Nyírségből a Tiszáninnenre helyezték át.”¹³⁹

A békegyűlések tapasztalatait a havonként tartott lelkészköri alkalmakon beszélték meg. Az egyházkerület elnöksége esperesi és békebizottsági értekezletet tartott, ahol részt vettek más egyházkerületek békebizottsági előadók is. Itt Bartha Tibor püspök „Népünk egysége a szocializmus építésében” címmel értekezett. A tennivalók végrehajtására az egész országra szóló tervet dolgoztak ki, amely minden lelkészre kötelező előírás volt. A lelkészek rendszeres politikai képzését és felvilágosítását a berekfürdői tanfolyamok mellett a havonként összehívott egyházmegyei lelkésztestületi gyűléseken rendszeresen megtartották. Kiemelten nagy jelentőségű témák voltak az előadásokon: „Népünk egysége a szocializmus építésében”, „Egyezményünk megkötésének jelentősége”, „Hazánk a nagyüzemi mezőgazdaság útján”.

Bartha Tibor tartotta ugyan a kapcsolatot az ÁEH-val, mégis sok ügyben egyedül maradt a véleményével a három másik egyházkerület vezetőivel és tagjaival szemben. Munkálkodását a Tiszántúlon sem kísérte osztatlan szimpátia és a háttérben lappangó szervezkedés indult

¹³⁸Uo.: 5. p.

¹³⁹Szombati András: Az egyházi „kemény kéz” támadása a betánia ellen. In: Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit. 5. 6. p.

Esze Tamás, Kádár Imre összefogásával, akik nem akarták elfogadni a tiszántúli püspöki diktatúra kiterjesztését az egész országra.¹⁴⁰

A Teológiai Akadémia munkája 1958-ban - Szombati András megállapítása szerint - nem volt megnyugtató. A teológiára történő felvételeket felelőtlenül intézték, „Az intézet osztályidegen fiatalemberek gyűjtőhelye lett, ahol a professzorok egy részétől sem tanultak jót.”¹⁴¹

Az 1957-58-i iskolai évben a teológia ifjúságának politikai összetétele a következő volt: 15-20 pozitív, vagy szimpatizáns, 35-40 fő semleges, 15-20 betánista és ellenség.

Ezen a helyzeten feltétlen változtatást követelt az ÁEH. Az indokolt személyi változtatás azzal kezdődött, hogy dékán lett dr. Varga Zsigmond, prodekan pedig dr. Pákozdy László. Az előadók sorába két „haladó lelkész” kapott a püspöktől, az egyik Szabó László Ambrus püspöki titkár, a másik Jánossy Imre egyházkerületi missziói előadó. Ugyanakkor Medgyesi István titkár, „aki az ellenforradalom idején nem viselkedett kifogástalanul”, más munkakörbe került, helyére Fábián Éva kapott megbízást, aki sok segítséget nyújtott a teológián a „haladó professzoroknak”. E személyi változásokat nagy jelentőségűnek értékeli az egyházi előadó, mert így hosszú idő után ellensúlyozva lettek a maradi és ellenséges magatartású professzorok. A tanuló ifjúság nevelése tekintetében szintén jelentős, mert a „haladó előadók” foglalkoznak többet velük.

Az 1958-59-es tanév felvételi vizsgáit egy bizottság is minősítette, – amelynek elnöke a püspök volt – „s egyetlen reakciós szülő vagy pap gyermeke sem került a hallgatók sorába.”¹⁴²

Az ÁEH összegezeként javasolta a református egyház vezetőinek a következőket:

¹⁴⁰Szombati András: A lelkészek rendszeres politikai képzése és felvilágosítása. In: Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit 5. 7. p.

¹⁴¹Szombati András: A teológus ifjúság politikai összetétele az 1957-58-i tanévben. Uo.: 9. p.

¹⁴²Szombati András: Személyi változtatások a Teológia Akadémián. In: Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit 5. 10. P.

a./ Meg kell alakítani az igazgatási megye református békebizottságát, hogy a református lelkészek is a Hazafias Népfront irányításával végezzék békemozgalmi tevékenységüket. A békebizottságba a leghaladóbb és legtekintélyesebb lelkészeket kell bevonni.

b./ A bihari egyházmegye esperesét, - aki 64 éves -, nyugdíjazni kell érdemei elismerésével, és a megye más területén működő megbízható lelkészt kell a helyére meghívni és megválasztani.

c./ A politikai átnevelés érdekében ugyanolyan módon biztosítani kell a berekfürdői tanfolyamokat. A megkezdett tanítást szélesíteni kell azzal, hogy tsz szakembereket, megyei vezetőket kérjen fel az egyház az alábbi előadások megtartására:

1./ Mezőgazdaságunk szocialista átszervezésének jelentősége.

2./ Az állam és az egyház viszonya.

3./ Nemzetközi kérdések.

4./ Megyénk iparosításának feltételei.

A többi kerületek tanfolyamait ezek mintájára kell megszervezni. Nem helyes, ha 2-3 napra száz-száz fős csoportokban tartják a tanfolyamot. Ehelyett ragaszkodni kell ahhoz, hogy a tanfolyamok 4-5 napig tartsanak és 30-35 fő vegyen részt egy-egy alkalmon. „A legbizalmasabb, a leghaladóbb és legképzettebb lelkészeket kell felkérni és felkészíteni az egyházi vonatkozású előadások megtartására. A haladó papok táborának növelése érdekében tsz és tüzemlátogatásokat kell szervezni. Vigyázni kell arra, hogy a kezdeményező szerep a püspököknek jusson.”¹⁴³

d./ A presbitériumokat, „amelyek még kulák és osztályidegen tagokból állanak”, egyházkormányzati kezdeményezésre át kell szervezni. Így az egyház életéből sok visszahúzó erő lehet kikapcsolni.

e./ Az állam nagy összegű támogatást ad a református egyháznak. Az államsegély további folytatásához feltétlenül szükséges az anyagi ügyek gyökeres átvizsgálása és átszervezése.

¹⁴³Szombati András: Az ÁEH javaslatai a református egyháznak. In: Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit 5. 17. p.

f./ Szükséges, hogy a református egyház a még működő két teológiáját vonja össze egy Debrecenben lelkipásztori képzést folytató Akadémiává, amelyben az új vezetést is megbízható professzorokra lehetne bízni.

g./ „A konvent tele van tömény reakciós egyénekkal”, ezért szükséges az egyetemes konvent irodájának átszervezése és az ott foglalkoztatottak számának lecsökkentése.¹⁴⁴

h./ Tervbe kell venni az egyházkormány reformot. A zsinatot át kell szervezni. Létre kell hozni a zsinati tanácsot, ami megfelelne a konvent 27 tagú tanácsának. Meg kell szavazni a zsinati irodát. E szervezetek megvalósítása indokolt, mert a református egyház adminisztrációja túlméretezett.

i./ Dr. Esze Tamás működését meg kell vizsgálni, mert mint főgondnok a legfelsőbb vezetők előtt jól nyilatkozik, de gyakorlati munkájában az ellenséges társakat, segíti és támogatja.

j./ A reformátusok lapjának szerkesztő bizottságát át kell alakítani: Szabó László Ambrus püspöki titkár és Jánosi Imre egyházkerületi missziói előadó részvétele a bizottság munkájában nagyon előnyös lenne az ÁEH számára is.

k./ A külföldi utazások jó megszervezése és megfelelő személyek kiküldetése érdekében átszervezésre szorul a konvent külügyi bizottsága is. Feltétlenül indokolt, hogy egy-egy kiemelt képességű egyházi személy kiküldetésével egy időben gyengébb képességű, de abszolút megbízható lelkészek is menjenek külföldre. Ilyen utazásra az ÁEH ismételtén csak Szabó László Ambrus és Jánosi Imrét javasolja.

l./ Azok a lelkészek, akik szabadságukat más országban kívánják eltölteni, addig ne kapjanak útlevelet, amíg azt az egyházi főhatóság, az egyházi főelőadó nem javasolja a B.M-nek.

m./ A debreceni Teológiai Akadémiáról dr. Török István professzort át kell helyezni és más megbízatást adni neki. Dr. Kállay Kálmán a nyugdíj korhatáron túl van, nyugdíjba menetele indokolt. E változások

¹⁴⁴Szombati András: Javallat a konvent átszervezésére. Uo.:18. p.

után – amennyiben a teológiai akadémia Budapesten és Debrecenben is megmaradna, úgy professzornak előléphet Szabó László Ambrus és Jánosi Imre.

n./ Be kell vezetni a teológiai felvételeknél is azt a módszert, ami az állami iskolába történő felvételeknél szokás, hogy osztályidegen nem kerülhet az akadémiára. Így elérhető az is, hogy a felvételekre kevés jelentkező lenne.

o./ A tananyagban helyet kell adni olyan tantárgyaknak, amelyek az ifjúság politikai állásfoglalását, népünk életét és a szocializmus ügyét megismertetik. Így érhető el, hogy nem ellenséget engednek ki a teológiákról, másrészt e tantárgyak bevezetése felvilágosíthatja a teológusokat arról, hogy az egyház tere mind jobban szűkül a szocializmus kereite között és a társadalomban nem sok jövő áll a lelkipásztor előtt.

p./ A református, az evangélikus és a római katolikus egyházat fel kell hívni a szekta veszélyre és azt kell elérni, – hangsúlyozza az egyházügyi előadó, – hogy az egyházak egymás ellen harcoljanak, így kevesebb erejük marad „más természetű ügyekre”.¹⁴⁵

¹⁴⁵Szabadi András: Egy mondatos programadás az egyházaknak.

In: Szombati András jelentése a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának. Kelt Debrecen, 1959. január 5. Sz. 0010/1959. Agit 5. 21. p.

II. dekáda

A „megszálló felszabadítás” ünnepköre

Ez a tíz esztendő egybe fogja a szovjet hadseregek első megszállásának – „felszabadításának” – negyedszázados globális, minden területre kiterjesztett megünnepeletetését „összmunkával” megalkotott tervek alapján. A református egyház minden szervezeti egysége kiemelkedően szemfényes programmal járt elől.

A Református Gimnázium tanári testülete nevelő munkájának bevezetőjében hangsúlyozza, hogy az egész tanév folyamán a tananyagban adott lehetőségeket arra használja fel, hogy a tanulóiban tudatosítsa, hogy „a felszabadítás ténye nemzeti újabb kori történelmünk legjelentősebb eseménye; s a magyar hazafiságnak új tartalmat, új értelmet adott a Szovjetunióhoz fűződő barátságunk révén a szocialista társadalmi rend győzelmes építésével és a haladásért küzdő népekhez fűződő kapcsolatainkkal.”¹⁴⁶

Oktatásukban a tanulók értelmi szintjéhez alkalmazva és a végzett tananyaghoz kapcsolva mutatják be a negyedszázadban elért politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális eredményeket és a jövő terveit országos és helyi vonatkozásban. Mindezt a tanmenetekben rögzített aprólékos munkával végzik a tanítási órák keretében. Dr. Rózsai Tivadar vallástanár a hitoktatási órákon az I–II. osztályokban foglalkozik „A hívő ember feladata a felszabadult társadalomban” című témával. A III. osztályban megtárgyalják „Egyházunk életét a felszabadulás után” című anyagrészt. A IV. osztályban elemzik a „szolgáló egyház” című témát.

Debrecen „felszabadulásának” (október 19.) tiszteletére a tanulók önkéntes felajánlással őszi betakarítási munkát végeztek a Vörösmarty tsz.-ben. Teljesítményük 4267,70 mázsa kukorica letörése volt.

Az ifjúság november hónapban tanári vezetéssel megtekintette a

¹⁴⁶Pösze Lajos: A Református Gimnázium munkaterve a „felszabadulás” 25. évfordulójának megünneplésére. HBML XXIII. 24. 12. d. Megyei Egyházügyi Hivatal iratai. 30/1970. sz. 1. p.

Csokonai Színházban Taar Ferenc: Nap a város felett című dokumentumjátékát.

Elhatározták, hogy a „felszabadulás jelentőségének eszméi” fogják áthatni a március 15-i ünnepélyüket és a március 21-i megemlékezéseiket.

A zenés szakkör Berkesi Sándor tanár vezetésével december 13-án kamara-énekversenyt rendezett, amelynek célja a „felszabadulás” utáni 25 év énekes műveinek bemutatása és „megszerettetése” volt.

A történelem szakos tanárok – dr. Balogh Józsefné, Papp Csabáné, dr. Szabó László – évfolyamonként vetélkedőt rendeznek „ki, mit tud a „felszabadulásról?” címmel.

Dr. Balogh Józsefné tanítványaival olyan album elkészítésén dolgozott, amelyek eredeti okmányokkal és az eredetiről készített fénymásolatokkal örökítették meg Debrecen „felszabadulásának” legnevezetesebb mozzanatait az Ideiglenes Kormány megalakulását és debreceni tevékenységét, valamint a kollégiumban lezajlott történelmi eseményeket.

Az irodalmi szakkör dr. Tóth Béla tanár vezetésével ülésén egy-egy a „felszabadulást” tárgyaló jelentősebb irodalmi alkotással foglalkozott.

Az I. osztályok tanulói elhatározták, hogy a téli szünetben odahaza szüleik, nagyszüleik elbeszéléseiből összeállítják, hogy milyen változást hozott szülőföldjük /lakóhelyük, egyházközségük/ életében a „felszabadulás” és az elkészült dolgozatokat díszes albumba foglalják össze.

A honvédelmi nevelés kötelező gyakorlati foglalkozásain kívül 1970 áprilisában az I.-III. osztályok részére Debrecen–Pallag és vissza viszonylatban harci túrát rendeztek a gimnáziumot patronáló Mezőgépgyár MHSZ szervezetének segítségével.

Lenin születése 100. évfordulójának megünneplése a „felszabadulás” 25. évfordulójának alkalmával párhuzamosan és azzal összefonódva folyt. Lenin személyiségével és jelentőségével az osztályfőnöki órákon a magyar és az orosz órákon az olvasmányi anyaghoz kapcsolódva foglalkoztak a szaktanárok. Lenin tudományos munkásságával kapco-

latban a tanulóknak el kellett olvasniuk az „Állam és forradalom” című tanulmányt.¹⁴⁷

Április 4-e hetében a Kollégium egész ifjúsága – középiskolások és teológusok – együtt ünnepelték az Oratóriumban a „felszabadulás” negyedszázados évfordulóját.¹⁴⁸

¹⁴⁷Pösze Lajos: A Református Gimnázium munkaterve a „felszabadulás” 25. évfordulójának megünneplésére. U.o.: 4. p.

¹⁴⁸Jánosy Imre: Munkaterv a „felszabadulás” 25. évfordulójának megünneplésére a Református Teológiai Akadémián. Uo.: 170/1969-70. teol. sz.

A református egyháznak „sok az egy” gimnázium

Szombati András egyházügyi előadó 1961. december 14-én tájékoztatja az ÁEH elnökét, hogy az utóbbi időben egyre intenzívebben vetődik fel mind az egyház, mind az állam részéről az az óhaj, hogy a református gimnázium Debrecenben állami kezelésbe kerüljön át. Az egyház hivatalos vezetői – különösen dr. Bartha Tibor, a református püspök – már két évvel ezelőtt (1959-ben) vetették fel ezt a problémát, mert a református egyház számára ez a gimnázium szükségtelen. E véleményét fenntartja és bármelyik pillanatban kész e kérdésről tárgyalni.¹⁴⁹

A politikailag értékelendő megbeszéléshez Szombati a következő tényeket ismerteti:

A református gimnáziumnak 3 tagozata van, mindegyikben I-IV-ig terjedő osztállyal, azaz összesen 12 osztállyal. E 3 tagozat: reál, helyi tantervű reál és humán. A helyi tantervű reál azért helyi tantervű, mert benne az iskola helyi tanterv alapján egyházzenei /kántori / képzést folytat. A gimnáziumba évről-évre kevesebben iratkoznak be nagyrészt olyan fiatalok, akiket más gimnáziumba vagy technikumba nem vettek fel.

Az 1957-58 isk. évre beiratkozott 340 tanuló

Az 1959-60 isk. évre beiratkozott 326 tanuló

Az 1960-61 isk. évre beiratkozott 305 tanuló

Az 1957-58 isk. év végén a tanulók száma 326 főre apadt

Az 1959-60 isk. év végén a tanulók száma 304 főre apadt

Az 1960-61 isk. év végén a tanulók száma 300 főre apadt

Az I. osztályokba a következő volt a jelentkezés:

Az 1957-58 isk. évre 164 fő

Az 1959-60 isk. évre 125 fő

Az 1960-61 isk. évre 121 fő

Az 1961-62 isk. évre 91 fő

¹⁴⁹Szombati András feljegyzése az ÁEH elnökének. Kelt Debrecen, 1961. december 14. PMO Ag 220/1/61. 1. p.

A 12 osztályos iskola létszámából egy 8 osztályos gimnázium létszámára apadt le, bár a 12 osztályos keret még megvolt.

A tanuló csoportok átlagos létszáma 22-24, sőt van olyan osztály is, amelynek csak 17 a létszáma. Ezzel szemben a debreceni más gimnáziumi tanulók csoportjainak létszáma átlagban 40 fő.

A humán tagozaton főleg lelkész gyermekek tanulnak. Tanulmányi átlaguk közepes-jó, I. o. 3,34, II. o. 3,27, III. o. 3,50, IV. o. 3,35. A reál tagozat tanulmányi eredménye jóval gyengébb, évről-évre romlik. I. o. 2,62, II. o. 2,60, III. o. 2,48, IV. o. 2,47. Az iskola vezetősége felveszi a gyengébb előmenetelű tanulókat is, mert az iskola létszámát stabilizálni igyekszik. A jó tanulók azért nem jelentkeznek, mert az egyházi iskolában nem látják biztosítva egyetemi továbbtanulásuk lehetőségét, vagy a vidékiek nem tudják fizetni a magas internátusi és tápintézeti díjakat. A közepes és gyenge tehetségű tanulók túlsúlyba jutása károsan hat vissza az iskola tanulmányi munkájára, rontja a munkaerőköltséget és hátráltatja a tanári munkát. Az iskola tanulóinak legnagyobb része vidéki, azaz ez a városi iskola a vidéki tanulók iskolájává vált. Felvevő területe főleg Szabolcs, Szatmár, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Békés, de vannak az ország más részeiből is. Az utóbbi években növekedett a Budapestről felvételüket kérők száma. A helybeli tanulók egyházi családok gyermekeiből kerülnek össze. Rendkívül kedvezőtlen a helyzet a tanulók származását tekintve. Összesen 82 lelkészi családból származó gyermek tanul az iskolában.

A tanulók származás szerinti megoszlása:¹⁵⁰

Év	Munkás	Dolg. Paraszt	Értel- miség	Alkal- mazott	Egyéb	X
1957-58 isk. év	18	78	35	52	126	30
1958-59 isk. év	16	77	41	61	136	29
1959-60 isk. év	8	74	36	61	116	31
1960-61 isk. év	7	68	33	61	111	28
1961-62 isk. év	4	17	5	24	35	6

¹⁵⁰A tanulók származás szerinti megoszlása. Uo.: 2. p.

A gimnáziumot az újabb lelkész-nemzedék előképzésének biztosítására hagyták meg. Ennek a feladatnak az iskola nem felel meg. A tanulók közül csak elenyésző számban óhajtanak lelkészi pályára menni. 1957 óta - 5 év alatt - összesen 5 fiatal jelentkezett ebből az iskolából teológiára. Ennek részben az az oka, hogy a lelkészi pálya nem vonzza az ifjakat, legkevésbé a lelkészi családok gyermekeit. Forrása lehet ennek az is, hogy a tanári kar összetétele világnézeti szempontból megoszott. Négy lelkészi képesítésű tanár mellett 17 olyan tanár van, akik közül néhányan materialista világnézeti alapon állanak.¹⁵¹

Az iskolának kettős feladatot kellene megoldani: egyrészt biztosítani a papi utánpótlást, másrészt eleget tenni az érvényben lévő oktatási feladatoknak. A tantestület létszáma 21 az igazgatóval együtt, ezen kívül még 9 óraadó is működik. Az iskola két tanszéke üres, betölteni nem tudják, mivel a fiatal pedagógusokat nem vonzza az egyházi iskola. Az egyházi iskola keretén belül a fiatalok szakmailag kevés fejlődési lehetőséget látnak, mellékjövedelemre nincs kilátásuk. Így a tantestület lassan elöregszik.

A személyi kiadások nagy terhet jelentenek az iskola költségvetésében, annak kétharmad részét képezik. A személyi fizetések 40 %-át az államsegélyből fedezik. Az iskola és a diákonthon költségvetése az 1959. évben 1,667.299 Ft, 1960-ban 1,508.717 Ft volt. Ebből államsegély 426.312 Ft, illetve 420.560 Ft volt. A többi pénz a „Közalap” átutalásaiból származott.

A gimnázium az iskolaépület emeleti helyiségeiben rendezkedett be, a földszinti részt teljes egészében a Péterfia utcai általános iskola bérelte. Az 1961-62. tanév megkezdésekor a gimnázium igazgatója az emeleti részből is még 3 tantermet átadott az általános iskolának.

A gimnázium első emeleti tantermeinek padlózata, futóberendezése, az iskolai bútort, elsősorban a padok sürgős felújításra szorulnak. Felül kellene vizsgálni az udvari szárnyak lapostetőzetét is. Ezeket a problémákat a református egyház saját erejéből megszüntetni képtelen. Az 5

¹⁵¹ A gimnázium kettős feladata. Uo.: 3. p.

plusz I-es oktatási forma bevezetésével sincs minden rendben. A debreceni üzemek nem vállalták a Református Gimnázium patronálását és a tanulók töredék részét vállalták csak mezőgazdasági szakoktatásban részesíteni.

Összegezve: az általános helyzetkép alapján az alábbi okok miatt sürgetik a gimnázium állami kezelésbe vételét:

- 1./ A református egyház vezetői vetik fel az átadás kérdését.
- 2./ Fokozatosan csökken az iskolába való jelentkezés.
- 3./ Az iskola nincs megfelelően kihasználva.
- 4./ A tanulmányi eredmény átlaga egyre romlik.
- 5./ A tanulók származás szerinti megoszlása igen rossz.
- 6./ Az iskola a lelkészi utánpótlást nem biztosítja.
- 7./ Ellentét van a vallásos nevelés és az oktatási feladatok végre hajtása között.
- 8./ A tantestületben az üresen álló katedrákat nem tudják betölteni.
- 9./ Anyagilag huzamosabb ideig nem tudják fenntartani az intézetet.
- 10./ Az épület állagát nem tudják megóvni a romlástól, nem tudják restauráltatni.

„Az egyház vezetői látják a nehézségeket, ezért jutottak olyan elhatározásra, hogy felajánlják a gimnáziumot az államnak.”¹⁵²

Debrecen területén az elmúlt iskolai évre nem tudtak a középiskolába néhány száz fiatal beiskolázni. A városban lévő gimnáziumok tanulócsoportonként általában 40 fővel foglalkoznak. A Csokonai Gimnáziumnak például 35 tanulócsoportja van, vándorosztályt voltak kénytelenek alakítani, sőt még a dísztermükben is két osztályt helyeztek el. Felbecsülhetetlen értéket jelentene Debrecen város jövő évi beiskolázásának, ha a Református Gimnázium állami kezelésbe kerülne, mert a következő iskolai évre 180 fővel lehetne több gyermeket gimnáziumba felvenni, ugyanis a 380 fő helyett 480-at el lehet helyezni a gimnázium épületében.

¹⁵² Az egyház vezetői felajánlják a Református Gimnáziumot az államnak. Uo.: 4. p.

Kérdés, hogy megérett-e a helyzet arra, hogy az egyház átadja a gimnázium objektumát az államnak, továbbá politikailag helyes-e az átvétel megvalósítása? Ha a gimnázium a felsorolt indokok alapján állami kezelésbe kerül, több gyakorlati problémát hoz előtérbe, melyek közül a legfontosabbak a következők:

1./ A lelkészi képzésű tanárok – dr. Horkai László, dr. Tóth Kálmán, dr. Szabó László, Pál Antal – elhelyezéséről, munkalehetőségéről az egyháznak kellene gondoskodnia.

2./ A tantestület több tagja materialista szemléletű pedagógus, akiket alkalmazni kellene az állami gimnáziumokban.

3./ A nyugdíjazás korhatárát 3 tanár érte el – László Géza 63 éves, dr. Koppányi Mária 62 éves, Horváth Károly 65 éves – őket az államosítás előtt nyugdíjaznia kellene az egyháznak.

4./ A kis létszámú osztályokat más állami iskolák fiataljaival kellene feltölteni tanulócsoporthozként 40 főre.

5./ Azokat a diákokat, akik első, második osztályosok és a debreceni beiskolázás körzetén kívül esnek, a területileg illetékes iskolákba kellene irányítani.

6./ A gimnázium vezetését és a tanári kart meg kellene erősíteni. Olyan igazgatóhelyettest kellene kinevezni, aki állami iskola vezetésben már szerzett gyakorlatot. Az iskola igazgatója dr. Pösze Lajos. „Dolgot igen jól látja el, az állami tanterv szerint követeli meg a munkát. Politikailag megbízható, világnézeti felfogása materialista. Őt minden további nélkül meg lehetne hagyni igazgatónak az állami iskolában. Ez a tény megzavarhatná a reakciós köröket!”¹⁵³

¹⁵³ A Református Gimnázium állami kezelésbe vételének terve. Uo.: 5. p.

3.

Az egyházak tevékenysége a mezőgazdaság átszervezésének idején és után

Hajdú-Bihar vármegyében 1961 tavaszán befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Ennek eredményeként a megye szántóterületének 95 %-a a szocialista szektorhoz tartozott. A tsz-ek száma 212. A mezőgazdaság szocialista átszervezésénél a megye főbb adottságai mellett a tömegpolitikai munka szempontjából az egyházak szerepét és tevékenységét is ki kell emelni. A megyében 560-565 lelkész tevékenykedett 22 egyházban, illetve szektában, amelyek közül a vezető szerepet a református egyház játszotta. Debrecenben van a Tiszántúli református Egyházkerület püspöki székhelye, itt működik a Református Teológiai Akadémia, a református és a katolikus gimnázium, és egy apácarend 60 taggal.

Az átszervezés idején az egyházak fő feladata az volt, hogy ne akadályozzák az átszervezést. Az egyházak, elsősorban a református egyház széleskörű előkészítő munkát végzett a termelőszövetkezeti mozgalom segítésére. Elméleti-teológiai cikksorozatot írtak vezető teológusok az országos sajtóban, amelyet a lelképásztorok is figyelemmel kísértek és bibliai alapokon foglaltak állást. „Arra buzdították a lelképásztorokat, hogy a kollektivizálásban úgy vegyenek részt, hogy „segítő szolgálatot”, „tanácsadó szolgálatot”, „eligazító szolgálatot” lássanak el. A református egyház felső vezetésében megnyerték Bartha Tibor püspököt az átszervezés ügyének, de az alsópapság körében nem volt egyértelmű az állásfoglalás. Voltak olyan papok, akik ezt taktikai jellegű magatartásnak tekintették, voltak olyanok, akik meggyőződésükkel tették és voltak olyanok is, akik passzívan visszahúzódtak ettől a feladattól, sőt egyes esetekben a felsőbb egyházi irányítással ellentétben tevőlegesen is ellene dolgoztak a kollektivizálásnak.”¹⁵⁴

Az állam és a pártszervek gyakori beszélgetésekkel úgy igyekez-

¹⁵⁴ Ambrus István: Az egyházak tevékenysége Hajdú-Bihar megyében a mezőgazdaság átszervezésének idején és után. Kelt Debrecen, 1962. május 31. Sz. 0076/1962. 1. p.

Coggen Cantenbury érsek látogatása a Hortobágyon

tek irányítani a mezőgazdaság szocialista átalakításában részt venni szándékozó lelkészeket, hogy azok a maguk módján segítenek; arra törekedjenek, hogyha hozzájuk fordulnak a parasztemberek tanácsért, akkor adjanak nekik megnyugtató eligazítást.

Azokkal a lelkészekkel szemben, akik akadályozták a tsz mozgalm fejlődését és a meggyőző, felvilágosító beszélgetések sem használtak, az ÁEH kezdeményezésére adminisztratív intézkedéseket fogantattak (államsegély, hitoktatási engedély megvonása, áthelyezés). Különösen sok nehézséget okoztak a szekták. Nem voltak hajlandók belépni a tsz-be, vagy ha beléptek, álláspontjaikat úgy fogalmazták meg, hogy nem tanúsítanak nyílt ellenállást a társadalmi és a gazdasági kérdésekben, de nem lelkesednek. Voltak túlbuzgó lelkészek is, akik maguk is beléptek a tsz-be. Ezeknek az egyházi kormányzat által azt tanácsolták, hogy maguk kérjék törlésüket. Voltak azonban a tsz-ben megmaradtak is, mert mint kiváló gyümölcsstermelőknek és méhészeti szakembereknek nagy hasznát látta a közösség. Voltak túlbuzgó lelkészek is, akik néhol károsan hatottak a falu lakosságára.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Ambrus István HBM Tanács VB elnök feljegyzése. Az egyházak tevékenysége Hajdú-Bihar megyében a mezőgazdaság átszervezésének idején és után. Kelt Debrecen, 1962. május 31. Sz. 0076/1962-3. p.

Losonczy Pál az elnöki tanács elnöke és a diplomáciai testület látogatása a Kollégiumban 1981. június 4-én

A mezőgazdaság átszervezése után a politikai bizottságok a tsz-ek politikai és gazdasági megszilárdítására törekedtek. A papságot addigi munkája alapján zömmel a Hazafias Népfrontba irányították és számukra politikai előadásokat szerveztek, ami azért nagy jelentőségű, mert így a lelkészek az egyházon kívül is kaptak sokirányú tájékoztatást. A párt szövetségi politikája új helyzetet teremtett a papok tevékenységében, melynek eredménye, hogy a tanács választott szerveiben a papság 4-6 %-a (összesen 12 fő), a Hazafias Népfrontban és a Békebizottságban 8,1 % (összesen 64 fő) végez munkát.¹⁵⁶

A püspökök és az esperesek gyakran meglátogatják a gyülekezeteket. Ezeknek a püspöki látogatásoknak nagy reprezentatív jelentősége van. Az egyházak gyakran szerepeltetnek vendég szónokokat. A reformátusoknál teológiai professzorok és a kántus is gyakran szolgál.

¹⁵⁶ Ambrus István: Az egyházak tevékenysége Hajdú-Bihar megyében a mezőgazdaság átszervezése idején és után. Kelt Debrecen, 1962. május 31. Sz. 0076/1962. 6. p.

A hívek megnyerésére az alábbi módszereket alkalmazzák:

- 1./ Családlátogatás,
- 2./ Rendszeresen vagy esetenként szeretetvendég tartása.
- 3./ Vallásos esték, templomi ünnepségek tartása.
- 4./ Munkaórák, különösen nő hívek számára (kötés, horgolás, tarhonya, csigatészta készítés, eladás).
- 5./ Házi istentiszteletek.
- 6./ A katolikus és a görög katolikus lelkészek minden évben rendszeresen végeznek házszentelést. Ezt a szokást néhány református lelkész is átvette.
- 7./ A hívek ügyes-bajos dolgait intézik a lelkészek. (Kérvényt, beadványt írnak, fényképeket készítenek.)
- 8./ Az egyházközségben végzendő tatarozási munkák élére állnak a lelkészek és személyes példamutatásukkal buzdítják a híveket a munkában.
- 9./ A hitélet fokozása érdekében lelki pressziót is alkalmaznak (nem tarthat egyházi esküvőt, aki nem konfirmált, nem konfirmálhat, aki nem járt hittanra, stb.).
- 10./ Az ifjúság számára a legváltozatosabb alkalmakat szervezik, így akarják őket megnyerni és megtartani az egyháznak (gyermek-istentisztelet, gyermekóra, bibliaórák, kirándulások, énekarok szervezése stb.).¹⁵⁷

A hívek és a fiatalok megnyerése és megtartása érdekében felhasznált módszerek ellenére a hitélet csökken. Ezt mutatja a hittanra jelentkezők számának fogyása 1957-től kezdve:

1957 év	1958 év	1959 év	1960 év	1961 év
35,72%	31,23%	26,06%	19,56%	12,98%

¹⁵⁷Ambrus István: Az egyházak tevékenysége Hajdú-Bihar megyében a mezőgazdaság átszervezésének idején és után. Kelt Debrecen, 1962. május 31. Sz. 0076/1962. 6. p.

Ez a számsor világosan mutatja, hogyan szorul fokozatosan háttérbe az egyházak befolyása a megye iskolás gyermekei között.¹⁵⁸

A nagy egyházi ünnepek (karácsony, húsvét) vallásos jellege mindinkább átalakul népszokássá (pl. karácsonykor fenyőünnepély és aján-dékozás, húsvétkor locsolás).

A megyében szolgáló papok helyzete anyagilag differenciált. A kisebb gyülekezetekben a lelkész havi jövedelme 800-1000 Ft, a nagyobbakban 5000 forintot is eléri. Az anyagi jövedelem különböző forrásokból ered (államsegély, stóla, háztáji föld). Általában csökkent a hívek áldozatkészsége, ami összefügg a falun végbement gazdasági, társadalmi viszonyok változásával.¹⁵⁹

¹⁵⁸Uo.: 10. p.

¹⁵⁹Ambrus István: Az egyházak tevékenysége Hajdú-Bihar megyében a mezőgazdaság átszervezésének idején és után. Kelt Debrecen, 1962. május 31. Sz. 0076/1962. 11. p.

Az egyetemi templom mint csereingatlan

1972. június 15-én Bognár Rezső a KLTE tanulmányi rektor-helyettese és dr. Papp László főtitkár a Püspöki Hivatalban azzal a kéréssel kereste fel Zsíros Józsefet, az egyházkerület főjegyző esperesét, hogy a Nagyerdei Református Egyházközség temploma épületében a Városi Tanács által lakhatatlannak minősített lakást, - amely üresen állt - az Egyetem bérbe kívánná venni levéltár céljára. 150.000 forintot fordítának beruházásra a lakás levéltár kialakításához, ezért minimum 5 évre szeretnének bérleti szerződést kötni. Zsíros József rámutatott, hogy az egyházközség már 1972-ben szeretne volna megkezdeni az új kultuszhely és lelkészlakás megépítését, azonban az anyagi lehetőségek hiánya miatt még nem indulhatott el.. Az egyetemi templom állami tulajdonba való átadásának időpontja is ismeretlen, de az egyház máris megígéri az egyetem kérésének segítségét.¹⁶⁰

Bartha Tibor püspök a telekkönyvi hatóság bejegyzései alapján közölte az ÁEH főelőadójával az egyház tulajdonjogát. Azt is ismertetve, hogy a templom épületében lévő különböző nagyságú helyiségek száma 20-22. Ezek közül a magassíkszínten lévő templomteret a nagyerdei gyülekezet húsvétól-október végéig használja istentiszteletre. Novembertől húsvétig pedig a templom szuterénjében lévő gyülekezeti teremben tartják az istentiszteleteket. A templomtér alatt lévő kisebb terem a gyűlések és a szeretetvendégségek helye.

A püspök szerint az egyházközség kártalanítására megnyugtatónak látszik a megfelelő kultuszhely és lelkészlakás építése.¹⁶¹

A Debreceni Református Egyházmegye elnöksége értesítette a Nagyerdei Egyházközséget, hogy lehetőség nyílik „a céljának meg nem felelő egyetemi templomnak egy megfelelő ingatlannal való cseréjére.”¹⁶²

¹⁶⁰Zsíros József feljegyzése dr. Bognár Rezsővel és Papp Lászlóval folytatott megbeszéléséről. HBML XXIII. 24. 14. d. 126/1972. sz.

¹⁶¹Bartha Tibor telekkönyvi bejegyzéssel igazolja az egyetemi templom egyházi tulajdonjogát. Ad 749/1972. Püsp. Hiv. sz. HBML XXIII. 24. 14. d.

¹⁶²Éliás József: Beszámoló jelentés az egyetemi templommal kapcsolatos ingatlancsere ügyében. Nagyerdei Ref. Egyházközség 749/1972. sz. HBML XXIII. 24. 14. d. 1. p.

A nagyerdei gyülekezet is vállalta a cserét a következő feltételekkel:

1./ Az egyetemtéri templom és a hozzátartozó telek ellenében kér ellenértékként megfelelő telket és erre államköltséggel építendő gyülekezeti házat, lelkészlakást.

2./ A telek a Hámán Kató utca, a Simonyi út, a Nagyerdei körút és a hajdúböszörményi vasútvonal által bezárt területre essék és területe a gyülekezeti ház számára megfelelő nagyságú legyen, körülkerített udvart is számításba véve.

3./ A csere tárgyát szolgáló telek és gyülekezeti ház telekkönyvi átírását; az ideiglenes, részleges és végleges szállítás költségeit az állami hatóság vállalja.

4./ A presbitérium nem kíván tornyot, de kéri, hogy a gyülekezeti ház stílusából kitűnjék az épület rendeltetése és egyházi jellege.

5./ A gyülekezeti házban legyen egy legalább háromszáz ülőhelyes istentiszteleti terem.¹⁶³

A debreceni nagyerdei református egyházközség presbitériuma 1962. július 24-én tartott gyűlésének 48. sz. határozatában kérte felettes egyházi hatóságait, hogy segítsék a gyülekezetet abban a törekvésében, hogy a túlméretezett és a háborús események következtében súlyosan megrongálódott templomépület helyett, amely területi elhelyezése miatt a gyülekezeti élet normális folytatására nem alkalmas, olyan kultuszhelyet kapjon, amely a gyülekezet tényleges igényének megfelel. A presbitérium kinyilvánította azt a készségét, hogy a templomot, annak telkét is a KLTE használatára felajánlja, az államnak tulajdonjogilag is átadja és ellenértékként megfelelő telket, állami költséggel építendő gyülekezeti házat és lelkészlakást igényel. A templom ügyével kapcsolatban az elvi döntésből fakadó gyakorlati intézkedések megtétele mellett az új istentiszteleti hely felépítése, a jelenlegi templom állami tulajdonba való átadása 1972 őszén esedékessé vált.

A Tiszántúli Egyházkerület Elnöksége megállapította a már elkészített presbitéri határozatok jogérvényes voltát és kimondotta, hogy a továbbiakban az ügy esedékes összefüggéseit az állami hatóságoknál

¹⁶³Uo. A presbitérium határozata. 2. p.

az egyházi hatóságnak kell képviselnie. A zsinat elnöksége és az egyházkerület elnöksége ezt a feladatot a debreceni egyházmegyére ruházta, és felhívta az egyházközséget, hogy az új kultushelyre vonatkozó minden kérésével, javaslatával az egyházmegye espereséhez kell fordulnia.

A Debreceni Nagyerdei Egyházközség presbitériuma a Tiszántúli Egyházkerület e határozatát megfellebbezi a Zsinat elnökségi tanácsánál és kéri a templommal kapcsolatos intézkedés hatálytalanítását, Éliás József lelkész megtévesztő módon a presbitéri gyűlést úgy szervezte meg és a határozatot úgy alakította, hogy abból az derüljön ki, hogy a presbitérium az ő akaratával szemben hozta meg határozatát.

A presbitéri fellebbezést a zsinati elnökség elutasította, csupán panasznak tekintette és megvizsgálásra javasolta. A zsinat által kiküldött bizottság megállapította, „hogy a presbitéri határozatra azért kerülhetett sor, mert az egyházközség presbitériumát saját elnöksége félrevezette.”¹⁶⁴ Éliás József presbitéri gyűlést megelőző igemagyarázatából a presbitérium tagjai azt a következtetést vonták le, hogy a templomnak az állam részére történő átadásával a gyülekezet folyamatos életműködése szakad meg, mert a templomból a gyülekezetnek ki kell költöznie még azelőtt, mielőtt az új kultushely felépülne. Az a körülmény, hogy Éliás József a presbitéri gyűlést megelőző értekezleten a szerinte is felmerült kételyeket meg sem kísérelte tisztázni főhatóságával, bizonyítja rosszhiszeműségét és az egyházi felettes főhatósággal való szembehelyezkedését. Törvénysértőnek bélyegezte minden ok és alap nélkül az állami hatóságokat is.

A Zsinati Bírószág Elnöksége 1972. december 11-én hozott 1/1972. biz. sz. határozatával Éliás József ellen az 1967. évi VI. tc. 51. §-a alapján fegyelmi eljárást rendelt el és felhívta a Tiszántúli Egyházkerület Elnökségét, hogy az ügy lefolytatásával az illetékes Debrecen Egyházmegye Bírósága helyett közérdekből más egyházmegyei bíróságot bízson meg, és tegye megfontolás tárgyává Éliás József lelkészi szol-

gálatától való felfüggesztésének szükségességét is.¹⁶⁵ Az indoklás szerint a vizsgáló bizottság által bizonyítékokon nyugvó megállapított tényállás a következő: „botrányt okozó magatartás, amely mélyen sérti a hivatali állás méltóságát, nem kevésbé az érintett egyházközség életének békéjét is. Ezért megfontolás tárgyává kell tenni az első fokon eljáró bíróság elnökségének azonnali felfüggesztésének szükségességét. (1967. évi VI. tc. 93. §. b. pont.)

A vizsgálati anyag alapján a Zsinati Bírószág Elnöksége megállapította, hogy Éliás József ellen más fegyelmi eljárás is van folyamatban. A célszerűség érdekében kellett a két ügyet egyesíteni és azok együtt tárgyalását elrendelni.

A Tiszántúli Egyházkerület Elnöksége 1972. december 14-én kelt 817/1972. bír. sz. határozatában úgy intézkedett, hogy Éliás József ellen a Zsinati Bírószág Elnöksége által 1/1972. bír. sz. elrendelt fegyelmi ügy lefolytatásával a Nagykunsági Egyházmegye bíróságát bízta meg.¹⁶⁶

A Nagykunsági Egyházmegye Bíróságának Elnöksége 1972. december 12-én hozott 1/1972. bír. sz. határozatával Éliás József lelkészt tisztségéből az 1967. évi VI. tc. 94. §-a 3. bekezdése alapján felfüggesztette és úgy rendelkezett, hogy Éliás József lelkész részére a természetben járó javadalmazáson és családi pótlékon kívül illetményének felét kell folyósítani. A bíróság elnöksége a felfüggesztés időtartamára a lelkészi szolgálatok elvégzésével az 1967. évi III. tc. §. 82. szerint eljárva és annak alapján az 1967. évi VI. tc. 95. §. 2. szerint dr. Jánossy Imre lelkészt, teológiai professzort bízta meg. Közli a határozat, hogy a felfüggesztés a határozat kézbesítésével kezdődik, és a határozat ellen a kézbesítéstől számított 8 napon belül fellebbezésnek van helye a Nagykunsági Egyházmegye Bíróságához. A határozatot az egyházmegyei főjegyző az érintetteknek megküldte és 1972. december 12-én 695/1972. számmal a Zsinati Bírószág Elnökségéhez is felterjesztette.¹⁶⁷

¹⁶⁵Éliás József a Debreceni Nagyerdei Ref. Egyházközség lelkészének fegyelmi ügye. 71/18/1973. sz. alapirat. 2. p. HBML XXIII. 24. 15. d.

¹⁶⁶Uo. : 4. p.

¹⁶⁷Éliás József a Debreceni Nagyerdei Ref. Egyházközség lelkészének fegyelmi ügye. 71/18/1973- sz. alapirat. HBML XXIII. 24. 15. d. 5. p.

¹⁶⁴Éliás József a Debreceni Nagyerdei Református Egyházközség lelkészének fegyelmi ügye. 71/18/1973. sz. alapirat. 3. p. HBML XXIII. 24. 15. d.

A Nagykunsági Egyházmegye Bírósága a felfüggesztés hatálya alatt álló Éliás Józsefet önálló vezető állásból beosztott állásba való áthelyezésre, mint főbüntetésre ítélte és kimondotta, hogy jobb javadalmasú állást és magasabb egyházi tisztséget három évig nem viselhet. Az 1967. évi VI. ET 47. §-ának rendelkezése szerint a Nagyerdei Ref. Egyházközség lelkési szolgálatába többé nem választható meg és oda vissza nem helyezhető.

A bíróság Éliás József állásától való felfüggesztése ellen benyújtott fellebbezését elutasítja és a felfüggesztés hatályát az ítélet jogerőre emelkedéséig meghosszabbítja.¹⁶⁸

Éliás József saját ellentmondásos helyzetét azzal is bonyolította, hogy 1971. december 4-én a Magyarországi Ref. Egyház Zsinatának Elnökségéhez a nagyerdei öregotthon vezetője, Kántor Margit volt diakonissza testvér ellen panaszt emelt. Előadta, hogy Kántor Margit az otthon lakóival szemben durva, goromba magatartást tanúsít, őket félelemben tartja, megvonja tőlük az ételmet, az orvos által előírt gyógyszereket, sőt még attól sem riad vissza, hogy a gondozottakat testi fenyegetésben részesítse. A Zsinat elrendelte a bejelentés megvizsgálását. A széleskörű vizsgálat a panaszban foglalt mulasztásokat az intézet vezetője, illetve dolgozói részéről nem tudta megállapítani, az intézetben példás rendet talált. Viszont megállapította, hogy Éliás József lelki-gondozói szolgálata helyett a mindenkori intézetvezető munkája és magatartása ellen irányuló destruktív kritikáival és alaptalan vádaskodásaival több mint egy évtizeden át a vezetők és az ápoltak között az ellentét szításával zavarta az otthon nyugalma, jó rendjét és veszélyeztette az intézmény működését. Az intézmény ápoltságait, az idős, előrehaladt koruknál fogva beteg embereket az intézet vezetői és dolgozói ellen izgatta. Ennek következtében az otthon lakói körében állandó feszültség uralkodott és ellehetetlenült az intézet vezetőinek felelősségteljes munkája. A vizsgáló bizottság megállapításait a bírói vizsgálat is igaz-

¹⁶⁸Éliás József fellebbezésének elutasítása. A Nagykunsági Ref. Egyházmegye Bírósága 1/1972. bír. sz. 1. p. HBML XXIII. 24. 15. d.

zolta, így azt a bíróság irányadó tényállásként magáévá tette és ítélezése alapjául elfogadta.

A fegyelmi eljárás lefolytatásával megbízott Debreceni Ref. Egyházmegye Bíróságának Elnöksége Éliás József egészségi állapotára tekintettel és azzal a szándékkal, hogy az ügy elintézése ne a fegyelmi eljárás törvényben irt szabályai, hanem a szeretet törvénye szerint nyerjen elintéztést, őt 1972 január 29-én az egyházmegye vezetőttestülete elé idézte. A megbeszélésen az elnökség Éliás József elé tárta a vizsgáló bizottság ténymegállapításait, beismerte vétkeességét, felmentését kérte a szeretetotthonban addig végzett lelkigondozói szolgálata alól és sajnálkozását fejezte ki az 1971. december 4-én irt bejelentésének minden olyan megállapításával kapcsolatban, amely Kántor Margit intézetvezető sérelmére történt. Majd bocsánatkérő levelet irt a Zsinat elnökségének és az ÁEH elnökének, melyben alaptalan vádaskodása miatt sajnálkozását fejezte ki.

A Zsinat Bíróságának Elnöksége tekintettel Éliás József egészségi állapotára, az ügyel kapcsolatban tanúsított megbánására - abban a reményben, - hogy alapvetően változtat magatartásán, a fegyelmi eljárást tovább folytatását és befejezését Éliás József további magatartásától tette függővé, ugyanis a lelkési szolgálat alapvető kötelességeit több mint egy évtizeden át folyamatosan és az egyházi hatóságok türelme, segítő intézkedései ellenére, megsértette. A nagyerdei szeretetotthon egyházi szolgálata tisztségéhez elengedhetetlenül szükséges bizalmat és tekintélyt aláasta. Egyházi szolgálata szóval és írásban hatóságok előtt rágalmozott és ellenük hamis vádakot koholt, ennek következtében a fegyelmi vétségeket terhére meg kellett állapítani.¹⁶⁹

Éliás József a megállapított tények szerint olyan cselekedeteket követett el, amelyekkel rontotta az egyház hitelét, lealacsonyította az egyházi tisztség tekintélyét, ellenszegült az egyházi felsőbb hatóságok törvényes rendeleteinek és határozataival szemben izgatott. Az egyházi tisztségviselőket szóval és írásban is egyházi és világi hatóságok előtt

¹⁶⁹A Debreceni Ref. Egyházmegye Bírósága Vizsgálóbizottságának ténymegállapításai. 1/1972. bír. sz. 3. p. HBML XXIII. 24. 15. d.

rágalmazta és ellenük hamisan vádaskodott. A bíróság megállapítása szerint cselekedeteinek rugója az egyházi felettes hatóságok iránt érzett ellenszenv és abból származó indulata, hogy a nagyerdei öregotthon elleni destruktív törekveseit az egyházi hatóság megakadályozta.

A büntetés kiszabásánál a bíróság megvizsgálta az enyhítő és a súlyosbító körülményeket: Éliás József javára csak igazolt beteg állapotát tudta enyhítő körülményként értékelni. Súlyosbító körülménynek számították a cselekmény elkövetésének folyamatosságát, a tényekkel szembehelyezkedő magatartását, amellyel egyaránt a gyülekezet békéjét, másrészt rágalmazó megállapításaival az állam és az egyház közötti viszonyt is. Az enyhítő és a súlyosbító körülményekre való tekintettel gyülekezetében lelkesítő szolgálata lehetetlenné vált, a bíróság a rendelkező részben meghatározott büntetést tartotta megfelelőnek.¹⁷⁰

A Nagyerdei Református Egyházközség presbitériuma 1973. január 21-én gyűlést tartott, amelyen a gyülekezet helyettes lelkésze fel tárt a presbitérium tagjai előtt a templom ügyének minden részletét, okiratokkal bizonyította a „való tényállást” és Éliás József lelkész eléggé el nem ítélt magatartását. A presbitérium megállapította, hogy az 1972. november 14-i gyűlésen hozott határozata az ügy részleteinek és összefüggéseinek nem kellő ismeretéből született. Kifejezte előbbi határozata miatti sajnálkozását és azt a maga részéről semmisnek tekintve kijelentette, hogy a templom ügyében hozott egyházi főhatósági intézkedéseket megnyugvással tudomásul veszi és a Debreceni Egyházmegye Elnökségével együtt, annak segítségével részt kíván venni az új istentiszteleti helynek az állam által végzendő munkálataiban.

A bizonyítás anyagából megállapítható, hogy az egyházi felettes hatóságok részéről soha nem merült fel annak a lehetősége vagy szükségessége, hogy a debreceni Nagyerdei Egyházközségnek istentiszteleti helyét bárki részére át kellene adni azelőtt, mielőtt a tervbe vett új istentiszteleti hely fel nem épül. Az egyházi felettes hatóság a november 14-én tartott gyűlést megelőző napokban vette tudomásul a presbitéri

¹⁷⁰Éliás József fegyelmi büntetése. A Debreceni Ref. Egyházmegye Bírósága 1/1972. bír. sz. 10. p. HBML XXIII. 24. 15. d.

döntést, mely szerint a templom épületében lévő, istentiszteleti alkalmakra nem használt helyiségeket az egyházközség további öt esztendőre bérletbe adással kívánja hasznosítani.

A templom épületét a KLTE a Városi Tanácstól 1977-ben térítés nélkül átvette azzal a céllal, hogy ott az Egyetemi Könyvtár súlyos helyiség gondjain enyhítsen. A templom használatbavételét dr. Polinszky Károly oktatási miniszter hagyta jóvá. Az átvétel után a templom hasznosítására különböző elképzelések születtek, amelynek alapján elkészült egy programterve, az akkori áron 65 millió Ft költségvonzattal. Ezt az összeget a KLTE főhatósága nem tudta biztosítani, ezért 1981-ben, – amikor a tárca VI. ötéves tervének részletei tisztázódtak, – a KLTE vezetői újabb erőfeszítéseket tettek a felújítás és az átalakítás érdekében, hogy az épületet mielőbb használatba lehessen venni. 1982. januárjában megszületett végleges döntés szerint az épületben a fejlesztésben lévő Számító Központ került elhelyezésre az alagsori részben, míg a többi helyiség az Egyetemi Könyvtár raktározási célját fogja szolgálni.¹⁷¹ Az egyetem 1981-ben megkezdte az állagmegőrző munkákat.

Csikai Gyula rektor hangsúlyozta, hogy az egyetemi templom mielőbbi használatbavétele nemcsak a KLTE fejlesztését szolgálja, hanem „bizonyos nemkívánatos támadásoknak is elejét veheti, mert a Csonkai Színház és a Déri Múzeum a kultuszhely tekintélyes területét raktárnak használja”.¹⁷²

A templom helyiségeinek alapterülete 1840 m², teljes befogadóképessége 12.000 léghőbméter.¹⁷³

A Kossuth Lajos Tudományegyetem gazdasági hivatala 1981-ben elindította a templom állagmegőrző munkálatait, s 1982. januárjában megszületett az épület hasznosításának terve, majd 2002. február 18-án az épület állami tulajdonba vétele.

¹⁷¹Csikai Gyula rektor levele Szöllösi Gyula VB elnökhelyettesnek az egyetemi templom átvételével kapcsolatban. Kelt Debrecen, 1982. május 21-én. HBML XXIII. 24. 33. d. 1. p.

¹⁷²Uo. 2. p.

¹⁷³Szolek András gazd. főig.: Tájékoztató a volt Egyetemi Templom hasznosításáról. 1734-I/1978. gazd. főig. sz. PMO 207/3/1977. 1. p.

A Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetéséről szóló 2000 évi 133. törvény 6 §-a 10. bekezdésének o pontja terhére megvásárolja, majd térítésmentesen a debreceni Egyetem templom épületét a debreceni református egyháznak átadja, illetve a vevőnek (Debreceni Egyetem) a 1131/2001/ XII. 11. sz. Kormányhatározat alapján a szerződés tárgyát képező ingatlant meg kell vásárolnia, majd térítésmentesen az átvevő részére (Tiszántúli Református Egyházkerület) át kell adnia.^{174.a}

A templom szerepel a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi 64. tc. 1. sz. mellékletében, mint kizárólagos állami tulajdonban tartandó műemlék... Az egyetemi templom épületének önálló ingatlan-ná történő alakításához a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a telekalakítási engedélyt megadta 2002. február 6-án, de még a templom épület a 22246. hrsz. ingatlan része.^{174.b} A templom vagyonkezelői jogának vételára 1.000.000.000 azaz egymilliárd Ft. A vagyonkezelői jog átruházása mentes az általános forgalmi adó- és illetékfizetési kötelezettség alól.

A vevő (Tiszántúli Református Egyházkerület) a vételárat a szerződés hatálybelépését követő 30 napon belül az eladó (Debreceni Egyetem) számlájára átutalással fizeti meg.^{174.c}

Az ingatlan átruházásával kapcsolatos költség a vevőt, míg a térítésmentes átadással kapcsolatos költségek az átvevőt terhelik.

E megállapodás megvalósítása folyamatban van!

^{174.a} Megállapodás a Debreceni Egyetem /Dr. Győry Kálmán rektor/ és a Tiszántúli Református Egyházkerület/Bölcskei Gusztáv püspök között. 1. p. Kelt Debrecen, 2002. 05. 25.

^{174.b} Uo.: 2. p.

^{174.c} Uo.: 3. p.

III. dekáda

A szovjet állam és az egyház 1976-1990

1. A szocialista egyházpolitika hivatalos tézisei 1976-ban

Straub István az ÁEH elnökhelyettese 1978. január 10-i keltezésű levelében Cseke Béla megyei egyházügyi titkártól az általa megtartott egyházpolitikai előadásairól beszámolót kért.¹⁷⁵ Cseke válaszában rámutatott a téma iránti nagy érdeklődésre: 1977-ben 15 előadást tartott 677 hallgatónak.¹⁷⁶ Élénken foglalkoztatta a jelenlévőket az „egyezmény” megvalósulásának mértéke, a politikai partnerség, a törvények megtartása. A szektákról és a kisegyházakról a tájékoztatást általában elfogadják, de nem nyilatkoznak felőle.

Az ÁEH szervezetét, felépítését és működési szabályzatát az „egyházpolitikuskok” tükrörfordításban változtatás nélkül vették át a Szovjetuniótól.¹⁷⁷ Elemzését még nem végezték el, ezért Cseke ezt a broszurát a tanácsok egyházpolitikai munkájának segítésére terjesztette. E tömör összefoglalást V. A. Kuroedov, a Szovjetunió Minisztertanácsa Vallásügyi tanácsának elnöke írta „A szovjet állam és az egyház” címmel.

Kuroedov kifejti, hogy az egyházak helyzete a Szovjetunióban a társadalom „széles tömegeinek” érdeklődésére számot tartó kérdés. A feszültség csökkentésének ellenzői arról igyekeznek gondoskodni, hogy csökkentsék a Szovjetunió és a többi szocialista állam tekintélyét a nemzetközi életben. Ebből következően minden „szovjetológus”, hivatásos, elméleti szakértő azt igyekszik bebizonyítani, hogy a vallás gyakorlásával kapcsolatban a szovjet törvényhozás korlátozza a lelkiismereti szabadságot, az egyház és a hívők jogait: hogy a szovjet állam erőszakos eszközökkel irtja ki a vallást. A Szovjetunió ellenségeinek rágalmozó kijelentései ellenére a hívőket a Szovjetunióban semmilyen módon nem nyomják el és nem üldözik.

¹⁷⁵ Straub István ÁEH elnökhelyettes Budapestén, 1978. január 10-én kelt 15003/1978. sz. levele Cseke Bélához. HBML XXIII. 24. 25. d.

¹⁷⁶ Uo.: Cseke Béla 111/1978. sz. beszámolója egyházpolitikai előadásairól 2. p.

¹⁷⁷ V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. Rövidített fordítás. Moszkva, 1976. HBML XXIII. 24. 25. d. 82/1978. sz. 16. p. In: Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1975-1986. Debrecen, 2000. 12. p.

„Természetesen a dolgozók kommunista nevelésének alapvető része az ateista nevelés – hangsúlyozza Kuroedov –, de ezt a párt propaganda és a felvilágosítás eszközeivel, a meggyőző és a türelmes magyarázat módszerével valósítja meg, amely kizárja a hívők érzelmeinek megsértését. A szovjet törvényhozás nem akadályozza az egyházakat és a hívőket vallási szükségleteik kielégítésében, hanem büntetőjogi felelősségrevonást is kilátásba helyez azok számára, akik a törvényt megszegve a hívők jogaira törnek. A szocialista demokrácia, az igazi lelkiismereti szabadság azonban nem jelenti a társadalmi felelősség, valamint a szocialista együttélés normáinak és szabályainak megtartása alóli felmentést.¹⁷⁸

2. A lelkiismereti szabadság elvének megvalósulása a szovjet állam első törvényhozási okmányaiban

A lelkiismereti szabadság az állampolgárok demokratikus jogainak és szabadságának elidegeníthetetlen részét képezi. A lelkiismereti szabadság marxista-leninista értelmezésének alapelemei a következők:

- 1./ jog bármely vallás követésére,
- 2./ jog arra, hogy semmilyen vallást ne kövessen az állampolgár,
- 3./ mindenkinek joga van vallásellenes propaganda folytatására,
- 4./ az állampolgárok jogegyenlősége függetlenül vallási hova nem tartozásuktól,
- 5./ minden vallás egyenlősége a törvény előtt,
- 6./ semmiféle kényszer a vallásossággal vagy vallástalansággal kapcsolatban,
- 7./ az állam be nem avatkozása az egyház belügyeibe,
- 8./ az egyház be nem avatkozása az állam ügyei be.¹⁷⁹

A lelkiismereti szabadság marxista-leninista értelmezése gyökeresen különbözik a burzsoá értelmezéstől. Az antagonisztikus társadalom

uralkodó osztályai érdekeltek abban, hogy megőrizzék a vallást, mint a tömegek feletti uralmuk megerősítésének eszközét. A lelkiismereti szabadság megvalósításáért folytatott harc története arról tanuskodik, hogy a vallási türelemnél, a szabad vallásválasztásnál a burzsoázia nem megy tovább. A cári Oroszországban az államegyház működött. Az állami hatalom nyíltan beavatkozott a vallási szervezetek működésébe és a vallási intézmények belügyeibe. A különböző felekezetek az állam előtt nem voltak egyenlők. A pravoszlávon kívül minden más vallás csak megtűrt volt, melyek a belügyminisztérium alá tartoztak. A pravoszláv egyház vezetőit a Sinodus választotta meg, melynek élén a cár által kinevezett főügyész állt. A „megtűrt” vallások szervezetét és vezetőinek ténykedését a cári gyarmati politika céljaira használták fel.¹⁸⁰

Az egyház és az állam, az oktatás és az egyház valódi szétválasztása azt jelenti, hogy az egyház semmilyen módon nem avatkozhat bele az ifjúság nevelésébe, és tilos a gyermekek kényszerítése, erőszakkal a vallás felé fordítása.¹⁸¹

Mindenki teljesen szabadon követheti bármelyik neki tetsző vallást, vagy módjában áll egyik vallást sem követni, illetve ateistának lenni.

Megengedhetetlen mindenféle jogi megkülönböztetés a különféle vallású állampolgárok között. Törölni kell a hivatalos dokumentumokban az állampolgárok vallására vonatkozó bármiféle bejegyzést.

Az állami egyháznak semmilyen támogatást nem kell nyújtani, semmilyen állami segítyt nem kell adni az egyházi és vallásos szervezeteknek, melyeknek teljesen szabadokká kell válniuk, függetlenné az egyformán gondolkodó állampolgárok szövetségének hatalmától.¹⁸² Vö: 129-131. p.

¹⁷⁸ V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. Rövidített fordítás. Moszkva, 1976. Az egyházak helyzete a Szovjetunióban. 3. p.

¹⁷⁹ V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. Rövidített fordítás. Moszkva, 1976. A lelkiismereti szabadság. 4. p.

¹⁸⁰ Az állam-egyház rendszere. In: V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház.

¹⁸¹ Az oktatás és az egyház. Uo. 5. p.

¹⁸² Az egyház és az állam szétválasztása. Uo.: 6. p.

3. A szovjet törvény és a lelkiismereti szabadság

A vallásgyakorlással kapcsolatos törvényhozás biztosítja a Szovjetunió minden polgára részére a valláshoz való viszonya teljes szabadságát. Senkit sem kényszerítenek arra, hogy hívő vagy ateista legyen, hogy vallási szertartásokon részt vegyen, vagy ne vegyen részt. Ez minden állampolgár lelkiismeretének és meggyőződésének ügye, kétségséghozható joga. Pimen, Moszkva és egész Oroszország patriarchája szerint „a vallásszabadságot biztosítja az alaptörvény, a Szovjetunió Alkotmánya. Minden vallási szervezet – így az orosz pravoszláv egyház is – egyenjogú az állammal, mindegyiknek önálló irányítása van. A szovjet törvényhozás szigorú felelősségre vonást helyez kilátásba a lakosság hívő rétegei – köztük az egyháziak – állampolgári jogainak megsértéséért. Minden vallás hívei – és a lelkészek is – a szovjet állam teljes jogú polgárai, s aktívan vesznek részt az ország politikai, gazdasági és társadalmi életében.”¹⁸³

Az egyház anyagilag a hívők önkéntes adományaira támaszkodik, adót nem szed. A szovjet törvények biztosítják, hogy a 18. életévüket betöltött állampolgárok vallási szükségleteiket közösen elégítsék ki. Attól függően, hogy hányan vannak, csoportba tömörülhetnek. Mind a vallási közösség, mind a hívek csoportja csak akkor kezdhet tevékenykedni, ha az államhatalmi szerveknél meghatározott rend szerint nyilvántartásba vették a közösséget. A nyilvántartás ténye azt jelenti, hogy a vallási szervezet kötelezettséget vállal a törvények megtartására, ugyanakkor a lelkiismereti szabadságot védő törvények védelme alá kerül. Tehát a vallási szervezetek nyilvántartásba vétele egyaránt megfelel a hívők és az állam érdekeinek. A vallási szervezetek megalakításának alapelve az önkéntesség. Mindenki csak saját akaratából léphet be egyházi szervezetbe, vagy léphet ki onnan.¹⁸⁴

A lelkiismereti szabadság következetes megvalósítása érdekében

¹⁸³ A szovjet törvény és a lelkiismereti szabadság. In: V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I. m. 11. p.

¹⁸⁴ Vallási közösségek és hívő csoportosulások szervezési törvényei. In: Uo. 13. p.

a Szovjetunió kormánya Vallásügyi Tanácsot hozott létre, amely a Szovjetunió Minisztertanácsa alá tartozik. Feladata a Szovjetunió törvényei, a Legfelsőbb Tanács Elnökségének utasításai, a Szovjetunió Minisztertanácsa vallással kapcsolatos határozatai és rendeletei helyes értelmezésének és teljesítésének biztosítása az ország egész területén; a vallásokkal kapcsolatos törvényhozás tapasztalatainak tanulmányozása és általánosítása; a Szovjetunió Minisztertanácsa vallással kapcsolatos határozatai és rendeletei tervezeteinek kidolgozása és a Minisztertanács elé terjesztésük; együttműködés a vallási szervezetekkel a nemzetközi kapcsolatok megvalósításában, a békéért és a népek közötti barátság megszilárdításáért folytatott harcukban. A Szovjetunió Minisztertanácsának Vallásügyi Tanácsa a ráruházott feladatoknak megfelelően kivizsgálja és megoldja a hatáskörébe tartozó kérdéseket, melyek a Szovjetunió vallásos szervezeteinek tevékenységével kapcsolatosak. A tényleges ellenőrzés megvalósítása érdekében a Szovjetunió Minisztertanácsa Vallásügyi Tanácsának joga van jogerős határozatot hozni imáépületek vagy imaházak megalapításáról vagy megszüntetéséről; ellenőrizni, hogy a vallási szervezetek megtartsák a rájuk vonatkozó törvényeket és megtenni a szükséges utasításokat a törvények megszegése esetében; javasolni a törvények megszegésében vétkes személyek feigyelmi, adminisztratív vagy büntetőjogi felelősségre vonását.

Az Egyházügyi Tanácsnak megbízottai vannak a szövetségi és autonóm köztársaságokban, a kerületekben és a területeken, akiknek hivatali tevékenysége a Szovjetunió Minisztertanácsának Egyházügyi Tanácsa alá tartozik. A Vallásügyi Tanács megbízottai ellenőrzik területükön a vallással kapcsolatos törvények helyes értelmezését és megtartását.¹⁸⁵

A megbízottak kötelességeik teljesítésében szorosan együttműködnek a megfelelő köztársasági, kerületi és területi hatalmi szervekkel.

A helyi tanácsok végrehajtó bizottságai a vallással kapcsolatos törvények megtartása ellenőrzésének támogatására társadalmi segítőbizott-

¹⁸⁵ Az Egyházügyi Tanácsok feladatai. In: V.A. Kuroedov: A szovjet állam és az egyház. I. m. 16. p.

ságokat hoznak létre, a segítő bizottságoknak jogukban áll – a tanácsok végrehajtó bizottságainak megbízása alapján – ellenőrizni, hogy a helyi vallási szervezetek és lelkészek megtartják-e a vallásgyakorlással kapcsolatos törvényeket, valamint a helyi tanácsi szervek és felelős személyek helyesen alkalmazzák és hajtják-e végre a törvényeket. Javaslatokat készítenek a tanács végrehajtó bizottságának arról, hogyan szüntetik meg a feltárt törvényszegéseket és vonják felelősségre a törvényszegésekben vétkes személyeket.¹⁸⁶

Cseke Béla megyei egyházügyi titkár értékelő beszámolót készített az ÁEH elnöksége részére – mintegy Kuroedov brossurájára válasszként – „A politikai együttműködés helyzete és fejlesztésének kérdései”¹⁸⁷ címmel.

Előjáróban megállapítja, hogy hazánk egyházpolitikai helyzetének alakulása megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket a Politikai Bizottság 1973. és 1978. évi határozata és a Párt XI. Kongresszusa megjelölt. Hazánkban egy történelmi korszak tapasztalatai és eredményei igazolják, hogy a szocialista társadalomban az állam és az egyházak között szükséges és lehetséges a rendezett jó viszony, a politikai együttműködés a társadalmi célkitűzések megvalósítása érdekében.

Cseke hangsúlyozza, hogy egyházpolitikánk – 1958 óta töretlenül, az egyes politikai időszakokat tekintve egyre eredményesebben – teljesítette azokat a feladatokat is, amelyeket a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom vele szemben támasztott. Az egyházpolitika publikált elvei, összefüggései a fejlett szocializmus építésével: a párt, állami, tömegszervezetek és tömegmozgalmi vezetők állásfoglalásai, nyilatkozatai segítették az egész társadalom összefogását, a párt szövetségi politikájának hatékony érvényesülését. Egyházpolitikai helyzetünk teljes mértékben megfelel a fejlett szocializmus építése időarányos feladat rendszerének. Az egyházak hitelveik feladása nélkül megtalálták helyüket a szocialista társadalom viszonyai között.

¹⁸⁶ Az Egyházügyi Tanács megbízottainak kötelességei. I.m. 16.p.

¹⁸⁷ Cseke Béla: A politikai együttműködés helyzete és fejlesztésének kérdései. Kelt Debrecen, 1978. szept. 22. In: HBML XXIII. 24. 25. d. Ad 84/1978. sz. 1. p.

Nézete szerint a hívő emberek megbecsült állampolgárként vesznek részt a társadalomépítő célkitűzések megvalósításában. Az állam teljes mértékben biztosítja a lelkiismereti és vallásszabadságot, az egyházak törvényes működésének lehetőségeit és feltételeit. Az egyházak felső vezetése, a papság és a hívők nagy többségének politikai arculata a párt érdekeinek megfelelően alakult. Az egyházpolitika a párt és az állami vezetés minden szintjén a politikai munka szerves részévé vált. A politikai kapcsolat feladatai a Hazafias Népfront szerveivel különösen, de más társadalmi erőkkel is koordinált, tervszerű. Minden kérdés, amely az egyházakkal és az egyházi személyekkel kapcsolatos, a politikai mérlegelés alapján nyerjen megoldást a társadalmi élet minden területén.

A protestáns egyházak változatlanul a legkövetkezetesebb politikai partnerek. A protestánsok állásfoglalásaira itthon és külföldön is figyelnek. A református egyház zsinatának és újonnan választott püspökeinek állásfoglalásai erősítették más egyházakban is a szocialista társadalom iránti elkötelezettséget, az állam és az egyház viszonyának továbbfejlesztésére irányuló szándékot. A protestáns egyházak vezetői magas szinten képesek a politikai együttműködés továbbfejlesztésére és eredményesen törekednek arra, hogy a lelkészeket és a hívőket is felsorakoztassák maguk köré.¹⁸⁸

A politikai együttműködéssel párhuzamosan jelentkeztek az egyházak belső bomlásának és hitéleti válságának jelei. Lényeges változás, hogy a politikailag progresszív és a reakciós erők közötti harc az állam és az egyház közötti harc szintjéről átkerült az egyházon belülre. Az egyházak törekednek a hitéleti keretek fenntartására, sőt bővítésére is, elsősorban a megállapodások legális keretei között. A hitélet mélyítésére vonatkozó jogos igények kielégítését – kölcsönös érdekek figyelembe vételével – megfelelő szabályozással biztosítani lehet.¹⁸⁹

¹⁸⁸ A protestáns egyházi vezetők állásfoglalásai itthon és külföldön. In: Cseke Béla: A politikai együttműködés helyzete és fejlesztésének kérdései. I.m. HBML XXIII. 24. 25. d. Ad 84/1978. sz. 2. p.

¹⁸⁹ Az egyházak belső bomlásának és hitéleti válságának jelei. Uo.: 3. p.

A politikai együttműködésnek figyelemreméltó eredményei vannak a nemzetközi életben. A magyar egyházi vezetők következetesen kiállnak népünk és a szocialista világrendszer külpolitikája mellett, képviselve a békeharc aktuális kérdéseit az enyhülésért, a neutron-bomba ellen, a társadalmi igazságosság világméretű megvalósulását. Cseke elismeréssel említi, hogy „a különböző nemzetközi és egyházi fórumokon képviselt álláspont tekintélyt és megbecsülést szerzett a magyar egyházi vezetőknek. A különböző egyházi világszervezetek egyre inkább egyenjogú és egyenrangú partnerként tárgyalnak velük és egyre inkább számolnak tevékenységükkel.”¹⁹⁰

Feladatok a politikai együttműködés továbbfejlesztésére:

A politikai együttműködés az egyházak csatlakozását jelenti a társadalomépítés feladataihoz s egyben jelenti az egyházak működésének, a hitélet mélyítésének lehetőségeit is, valamint a bel- és külpolitikai célkitűzések támogatását, továbbá ezekért a lelkiismeretes kiállást a közvetlen környezetben, a gyülekezetben. A vallásos tevékenység csak azokra irányuljon, akik önként kéri spirituális igényeik kielégítését és hitelveik alapján ugyan, de jussanak el a szocialista társadalom őszinte igényléséig, vállalva annak építése feladatait, saját érdekeinek megfelelően. Az egyházak vezetői értik a politikai együttműködés lényegét - hangsúlyozza Cseke, - ezért a protestáns egyházak példamutató szerepének megőrzésére kell törekedni, jobban felhasználva az egyházak vezetőinek tapasztalatait... Nem eléggé nyilvánvaló, hogy az egyházpolitikának a fejlett szocializmus építését kell szolgálnia, nem szakadhat el attól, együtt kell vele fejlődnie tartalmában, változó elemeiben és módszereiben is. A hitmélyítésnek újabb és újabb eszközei és csatornái vannak. Jellemzi a rétegenként differenciált tevékenység, amelynek főbb területei a családra, az ifjúságra, a nőkre irányulnak, pl. a zenei és a kulturális igények kielégítésével, a gyakorlatba visszahozott evangélizálással.¹⁹¹

¹⁹⁰A politikai együttműködés nemzetközi eredményei. I.m. HBML XXIII. 25. 25. d. Ad. 84/1978. sz. 5. p.

¹⁹¹Feladatok a politikai együttműködés fejlesztésére. In: Cseke Béla: A politikai együttműködés helyzete és fejlesztésének kérdései. HBML XXIII. 24. 25. d. Ad 84/1978. sz. 8. p.

A különböző egyházak híveinek és lelkészeinek többsége megnyugvással elfogadja az állam és az egyház viszonyának alakulását, de a református és az evangélikus egyházban, a Szabadegyházak Tanácsa sok közösségében is találhatók olyan lelkészek és gyülekezeti csoportok, amelyek a valóétlettől elzárkózó vallásosságot képviselnek. Általában politikamentességet követelnek maguknak, valójában ellenséges lelkülettel viseltetnek a szocialista társadalommal szemben. Rágalmakat juttatnak ki külföldre turistákkal és levelezéssel. A nyugati egyházaktól kapott rendszeres anyagi támogatás nagymértékben befolyásolja negatív magatartásukat.¹⁹²

A szolgálat teológiáját nem homogén csoport képviseli. Állandóan változik az állásfoglalók köre. Azt azonban világossá kell tenni, hogy a hitéleti keretek nem növelhetők. Figyelmeztet Cseke Béla, hogy - „nem erősödhet az illúzió, hogy a politikai együttműködés világnézeti, hitéleti engedményekre vezethet.”¹⁹³

¹⁹²A való élettől elzárkózó vallásosság. Uo.: 8. p.

¹⁹³Az egyezmény megváltozhatatlan alap. In: Cseke Béla: A politikai együttműködés helyzete és fejlesztésének kérdései. I.m. HBML XXIII. 24. 25. d. Ad 84/1978. sz. 10. p.

Összegező dokumentum

**Az ÁEH elnökének beszámolója az Országgyűlésben
az állam egyházpolitikájáról, a hivatal munkájáról
1987. december 17.**

Miklós Imre: Az Állami Egyháziügyi Hivatal fennállása óta első ízben ad jelentést az Országgyűlésnek 1987. december 17.¹⁹⁴

A magyar társadalmi valóság egyik fontos jellemzője, hogy immár hosszú idő óta megnyugtatóan rendezett az állam, valamint az egyházak és vallásfelekezetek kapcsolata. A párbeszéd, az alkotó együttműködés olyan időszakát éljük, amikor a figyelem a nép javára végzett közös munkára és összefogásra irányul. A jelenlegi kedvező helyzet több évtizedes küzdelmekkel, útkereséssel teli fejlődés eredménye, amely a szembenállástól a szocializmus építésében vállalt felelősségig, a haza javára végzett közös munkáig vezetett.

A felszabadulás után a hatalmi politikai viszonyok demokratikus átalakulása gyökeresen változtatta meg az állam és az egyházak kapcsolatait. A korábbi társadalmi viszonyok között élő egyházak csakúgy, mint a világ történelme során oly sokszor, nehezen tudtak alkalmazkodni az új körülményekhez és viszont; a forradalmi változások közepette formálódó új társadalom is nehezen tudta befogadni a régi társadalmi rend intézményeit.

Meg kellett tehát határozni az egyházak helyét és az állam hozzájuk való viszonyát. Sor került az állam és az egyházak különválasztására, és történelmünk során először létrejöhettek az egyházak és a vallásfelekezetek teljes, valódi egyenjogúsága. A kapcsolatok rendezésében kiemelkedő jelentőségű volt az állam és az egyházak, felekezetek közötti megállapodások létrejötte 1948 és 1950 között.

E megállapodásokban az egyházak és vallásfelekezetek elismerték a Magyar Népköztársaság államrendjét és törvényeit, az állam pedig az Alkotmány szellemében biztosította a vallás szabad gyakorlásának feltételeit.

Az 1950-es évek első felében azonban a megállapodások értelmé-

¹⁹⁴Az Országgyűlés 1987. évi téli ülészeke – december 17-i ülésén – megtárgyalta Miklós Imre az ÁEH elnökének beszámolóját az állam egyházpolitikájáról. 5-13. p. In: Állami Egyháziügyi Hivatal. Tájékoztató. (különkiadás) Budapest 1988. március. HBML XXIII. 24. 50. d. Megyei Egyháziügyi Hivatal iratai. Külön kötegek.

Az ÁEH elnökének beszámolója az Országgyűlésben. 1987. XII.17.

bén kialakuló kapcsolatok fejlődését hátráltatták a politikai élet dogmatikus torzulásai, az egyházakkal szembeni bizalmatlanság, a hívő embereket sértő türelmetlenség, valamint az egyházakon belül fellépő visszahúzó erőknél a népi demokratikus átalakulással szembeni kísérletei. Mindezek következtében bonyolult egyházpolitikai körülmények jöttek létre, amelyeket az 1956-os ellenforradalmi események még tovább nehezítettek.

E sajátos társadalmi megrázkódtatás után a Magyar Szocialista Munkáspárt a társadalom előtt álló feladatok megvalósításához elen-

gedhetetlenül szükséges nemzeti egység érdekében új alapokra helyezte szövetségi politikáját. Abból a felismerésből indult ki, hogy a szocialista társadalom eredményes építésének feltétele a különböző világnézetű emberek összefogása és politikai szövetsége. E politika az állampolgárok számára az egyenjogúság teljes elismerését és mindenfajta megkülönböztetés megszületését jelentette.

Lehetővé vált, hogy a vallásos emberek lelkiismereti konfliktusok nélkül egyenrangú állampolgárként vegyenek részt a szocializmus építésében. Egyre következetesebben érvényesült az a meggyőződés, hogy a honfitársaink megítélésének igaz mércéje a társadalomért végzett alkotó munka, és hogy aki a társadalom felemelkedéséért, boldogulásáért dolgozik – világnézeti meggyőződésének megtartása mellett – a társadalom megbecsült, hasznos tagja. A kormány ezekre a társadalom valószínű viszonyait számbavevő, a szocialista humanizmus eszményeinek megfelelő elvekre építette egyházpolitikáját.

E törekvését fokozatosan szélesedő támogatás övezte. Történelmileg rövid időre volt szükség ahhoz, hogy a marxisták és a hívők között javuljon a megértés, teljesebbé váljon az állam és az egyházak közötti bizalom, kibontakozzon és a társadalmi élet részévé váljon az együttműködés.

Tapasztalataink szerint a kedvezőbb helyzet kialakulásához az egyházakon belül lezajlott mélyreható változások is hozzájárultak. Széles körök teológiai munkával újra értékelték a társadalomhoz való viszonyokat, korszerűsítették az egyházak belső életét szabályozó törvényeket. Elfogadták, hogy a lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlása, valamint az állampolgári jogok és köteleességek nem állíthatók szembe egymással. Meggyőződtek arról, hogy egyházpolitikánk alkotmányos alapokra épül, megvalósítását törvényeink garantálják.

Egyházpolitikai viszonyaink további javulását tette lehetővé a Magyar Népköztársaság és a Vatikán között 1964-ben kötött részleges megállapodás. Ennek keretében a Vatikán többek között tudomásul vette a katolikus püspökök kinevezésének és a papok állampolgári esküjének módját. A megállapodás nyomán a magyarországi katolikus egyház és a Szentszék, valamint kormányunk és a Vatikán közötti kapcsolatok fejlődésnek indultak. A kölcsönös érdekek figyelembevételével lehetőség nyílt a megoldatlan egyházpolitikai kérdések fokozatos rendezésére.

A társadalmi fejlődés következtében az állam és az egyházak között tartalmában és minőségében magasabb színvonalú politikai kapcsolatok jöttek létre és szilárdultak meg. Lehetővé vált, hogy az egyházak értékeikkel hozzájáruljanak a társadalom erkölcsi színvonalának emeléséhez, szellemi életének gazdagításához, tevékenységükkel részt vegyenek a közös érdekeinket szolgáló gazdasági, szociális, kulturális és erkölcsi feladatainak megoldásában. Államunk az egyházakkal ilyen jellegű tevékenységét társadalmilag hasznosnak látja, ítéli, elősegíti és ezt különbözőképpen elismeri.

Hazánkban a lelkiismereti és vallásszabadság zavartalanul érvényesül. A kialakult helyzet összhangban áll a helsinki megállapodások-

kal és jó feltételeket biztosít a továbbfejlődéshez is. A világnézeti hovatartozást, s így a vallásosságot is az állampolgárok magánügyének tekintjük, s ezért a vallásos honfitársaink számát semmilyen hivatalos adatfelvétel alkalmával nem mérjük fel.

A vallásos meggyőződés nem lehet előny vagy hátrány forrása. Az egyházak és a vallásfelekezetek szabadon működnek. Templomaikban, imaházaikban akadálytalanul tartanak istentiszteleteket, elvégzik a hívek által igényelt szertartásokat, egyházi összejöveteleket szerveznek. A vallásos szülők gyermekei hitoktatásban részesülhetnek. Az egyházak lelkészképző intézményeket, a katolikus, a református és az izraelita felekezetek középiskolákat tartanak fenn, különböző intézményeket működtetnek, rendelkeznek a hitélet tevékenységéhez szükséges sajtó és kommunikációs lehetőségekkel. Híveikkel egyházfenntartási hozzájárulást szednek, hazai és külföldi adományokban részesülnek.

Az egyházak és a vallásfelekezetek törvényeik szerint nevezik ki, illetve választják meg tisztségviselőiket. Államunk tiszteletben tartja az egyházak autonómiáját, ugyanakkor közös érdekünk, hogy olyan személyek kerüljenek az egyházak vezető tisztségeibe, akik egyben közös hazánk állami törvényeit megtartják és arra való buzdítást is kötelességüknek tartják. Ezért szükséges egyes egyházi állások betöltéséhez előzetes állami hozzájárulás.

Az egyházak papjai, a világi és egyházi vezetők beiktatásuk alkalmával állampolgári esküt tesznek. Államunk az egyházakat vallásos honfitársaink közösségének tekinti. Ezért ma már természetes, hogy más közösségekhez hasonlóan az egyházak is kifejezésre juttatják nézeteiket az egész népet érintő kérdésekről és tevékenységükkel hozzájárulnak gondjaik megoldásához és társadalmi fejlődésük segítéséhez.

Az egyházak képviselői számára is nyitottak a társadalmi és politikai közéletünk fórumai. Választott tisztségeket viselnek itt az Országgyűlésben és az Elnöki Tanácsban, a helyi és megyei tanácsokban, a Hazafias Népfront országos és helyi szervezeteiben, a békemozgalmában.

Az állami és társadalmi testületek munkájában választóik bizalmából a felekezetek papságának egyötöde vesz részt. Az egyházi sze-

mélyek a közélet tisztségeiben elsősorban a választóikat képviselik, de természetesnek tartják, hogy a tevékenységüket egyházaik érdekeivel összhangban fejtik ki.

Rendszerezsek a társadalmi szervezetek és az egyház vezetőinek konzultációi. Így a Hazafias Népfront országos és megyei vezetői évenként többször találkoznak és véleményt cserélnek az egyházi vezetőkkel. Ugyancsak rendszerezsek a tájékoztató és fórum jellegű országos és megyei papi találkozók, valamint a városi és községi vezetők és az ott dolgozó lelkészek megbeszélései. Az esetek többségében a helyi tisztségviselők és a felekezetek lelkészei között a mindennapok gyakorlatában tartalmas együttműködés bontakozott ki.

A békéért és biztonságért folyó küzdelem kezdettől fogva a politikai együttműködés egyik legfontosabb területe. Az Országos Béketanács keretében működő katolikus papi békebizottság, továbbá Opus Pacis, a püspöki kar békeműve, illetve a protestáns és a kisegyházakat, az izraelita felekezetet képviselő egyházközi békebizottság tevékeny részt vállalnak a hazai és nemzetközi békemozgalom céljainak megvalósításában.

1984 tavaszán – az egyházak történetében először – az egyházi békemozgalmak kezdeményezésére valamennyi egyház és vallásfelekezet képviselője együtt tanácskozott itt az országházban. Az egyházak országos találkozójának témáját és tartalmát tömör és szép szavakkal határozták meg ily módon: Felelősséggel a hazáért és az emberiségért. Kifejtették nézeteiket és közös álláspontot alakítottak ki arról, milyen tettekkel fejezhetik ki, hogy felelősséget éreznek boldogulásáért az emberiség békéjéért.

A hazai egyházak aktív szerepet játszanak a magyar szolidaritási mozgalomban, adományaikat eljuttatják a világ számos térségébe az arra rászorulóknak.

A magyarországi egyházak hitelveik alapján minden hazai és nemzetközi fórumon fellepnek a béke, a leszerelés, a társadalmi igazságosság, a népek közötti bizalom erősítése, a párbeszéd és az együttműködés mellett. Következetes állásfoglalásaikkal, alkotó véleménynyilvánul-

nitásaikkal nagy tekintélyt vívtak ki a maguk és hazánk számára. Kifejezésre jut ez abban, hogy a magyarországi egyházak képviselői számos egyházi világszervezetben fontos vezető tisztséget viselnek.

Az elmúlt időszakban több nemzetközi egyházi szervezet Magyarországon tartotta rendezvényeit. Kiemelkedő fontosságú nemzetközi egyházi esemény volt a Keresztyén Békekonferencia és az Európai Katolikusok Berlini Konferenciájának több tanácskozása, a Lutheránus Világszövetség világülése, az európai katolikus püspöki karok titkárainak konferenciája, a Zsidó Világkongresszus végrehajtó bizottsági ülése. E találkozók eredményei is hozzájárultak országunk életének hiteles megismeréséhez.

Az egyházak szociális tevékenysége is jól kapcsolódik a kormány és a társadalmi mozgalmak szociális gondoskodási rendszeréhez. Az egyházak részt vállálnak az egészségmegőrzés nemzeti programjának megvalósításából, és aktív szerepet játszanak a testi és szellemi fogyatékosok, és a rászoruló idős emberek felkarolásában. Államunk erkölcsi és pénzügyi segítséget nyújt az egyházak szociális intézményeinek fenntartásához, korszerűsítéséhez, gondozási költségeihez, az ápoló személyzet szakmai felkészítéséhez. Támogatja az egyházak törekvéseit az alkoholisták és a veszélyeztetett fiatalok társadalmi beilleszkedését segítő új formák bevezetésében. Ezért is járult hozzá több új egyházi szociális otthon létrehozásához és a katolikus egyház szociális tevékenységét segítő új női szerzetesrend felállításához.

A nemzeti értékkel nyilvánított műemlékek egyharmad része az egyházak tulajdonát képezi. Ezek megőrzése közös érdekünk és feladatunk. Az elmúlt években az állam és az egyházak közös erőfeszítésével sok műemlék-templom és egyházi épület újulhatott meg, jelentősen fejlődött együttműködésünk az egyházak tudományos gyűjteményeinek gyarapításában, a történeti kutatásokban, a honismereti mozgalmak fel lendítésében. Kapcsolataink hasonló módon fejlődnek a településfejlesztés, a környezetvédelem terén is.

A magyarországi egyházak a meglévő nehézségek ellenére is fontos szerepet játszanak a határainkon túl élő magyarsággal való kapcsolatok alakításában és az anyanyelv megőrzésében. A Magyarok Világ-

szövetségével együttműködve rendszeresen küldenek az emigrációban vagy nemzeti kisebbségben élő magyar vallási közösségek számára bibliákat, könyveket, közreműködnek az anyanyelvi táborok és konferenciák szervezésében. Ugyanakkor kellő figyelmet fordítanak arra is, hogy a hazánkban élő hívő nemzetiségi lakosok anyanyelvükön gyakorolhassák vallásukat.

Elmélyült a marxisták és a hívők közötti párbeszéd. Az állam és az egyházak közötti kapcsolatok szintje, az együttműködés minőségi változása lehetővé tette, hogy a párbeszéd elméleti kérdések tudományos tisztázására is kiterjedjen. A hazai marxista és vallási teoretikusok dialógusa először a protestáns egyházak teológusaival bontakozott ki az 1981-es, úgynevezett debreceni találkozón. Magyar kezdeményezésre a párbeszéd nemzetközivé szélesedett. 1984-ben került sor fővárosunkban az első nemzetközi marxista-keresztény dialógusra, majd ennek eredményeire építve 1986 októberében Budapesten ült össze először a marxista és katolikus tudósok nemzetközi tanácskozása. A dialógus fontos eredménye, hogy az abban résztvevő partnerek világnézetüket megőrizve, az ideológiai különbségek ellenére is képesek voltak az emberiség és a társadalom számos nagy kérdésének megvitatására és közös felelősség-vállalásra.

Ismeretes, hogy a közelmúltban súlyos személyi veszteségek érték az egyházakat. Számos vezető posztpon változás következett be, többek között a katolikus, a református, az evangélikus egyház és az izraelita felekezet vezetésében. Olyan nagy tekintélyű, köztisztelőnek és megbecsülésnek örvendő személyiségek távoztak el, mint az elhunyt Lékai László bíboros, Káldy Zoltán elnök-püspök, Salgó László főrabbi. Mindnyájunk őszinte sajnálatára nyugalomba vonult Bartha Tibor püspök. Helyükre új vezetőket választottak meg, illetve neveztek ki. Meggyőződésünk, hogy az egyházi vezetők nemzedékváltása, amely az élet természetes velejárója, változatlan feltételeket jelent az egymás megbecsülésén alapuló közös munkához.

Mindehhez kellő alapot és garanciát ad az új egyházi vezetők személye, az egyházak valós érdekei, valamint az elmúlt három évtized

fejlődése, egyházpolitikánk bevált elvei és gyakorlata.

Az állam és az egyházak, felekezetek közötti jó viszony mellett időről-időre felmerülnek nehézségek, s ezek megoldásával kapcsolatban nézeteltérések, viták is. Mindkét fél részéről azonban közös a szándék, hogy a megoldásra váró kérdésekre a kölcsönös érdekek figyelembevételével találjuk meg a választ.

Tudjuk, hogy egyházpolitikánk megítélésében eltérő vélemények is hallhatók. Az állam és az egyházak közötti kapcsolatok elmélyülésétől egyesek a szocializmus, mások az egyházak jövőjét féltik. E nézetek képviselőivel vitatkoznak és tényekre épülő meggyőző munkával arra törekszünk, hogy jobban megértsék egyházpolitikánk alapelveit.

Foglalkoznak azzal a kérdéssel is, hogy az egyházi vezetőkkel közösen mit tehetünk azért, hogy az egyházaktól és a világtól elforduló, társadalmilag káros, szekta jellegű vallási mozgalmak terjedése csökkenjen.

Egyházpolitikai helyzetünk értékeléséhez hozzátartozik, hogy rámutassunk azokra is, akiknek nem tetszik az, hogy az egyházak megtalálták helyüket a szocializmusban. Vannak, akik azon mesterkednek, hogy a fejlődés irányát megváltoztassák. Miközben a szocialista államot támadják, attól sem riadnak vissza, hogy saját egyházuk vezetőit is lejárássák. Valójában kárt okoznak a magyar nemzetnek, a szocialista társadalmi renddel, szövetségi politikánkkal fordulnak szembe.

A magyarországi egyházak vezetői, az egyházak központjai, köztük a Vatikán is, az állami törvények megtartására buzdítanak. Társadalmunkban helyenként még tapasztalható a vallási türelmetlenség és felbukkan a faji előítélet. Megszüntetésük következetes politikai munkát és ha szükséges, határozott törvényes fellépést is követel tőlünk. E káros jelenségek leküzdése alkotmányos kötelessége az állami és az egyházi vezetőknek, minden hazáját szerető, nemzetünk egységét féltő honfitársunknak.

Az egyházakkal kapcsolatos ügyeket felszabadulásunk első éveiben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium intézte. Az 1951. évi I. törvény átszervezte a minisztériumot és az egyházakkal és vallásfele-

kezetekkel kapcsolatos feladatok intézésére létrehozta az Állami Egyházügyi Hivatalt. A hivatal országos hatáskörű államigazgatási szervként működik, munkáját a kormány irányításával és felügyeletével végzi. Legfontosabb feladatai közé tartozik az aktív közreműködés abban, hogy az egyházakkal és a vallásfelekezetekkel kötött egyezményeket és megállapodásokat állami és egyházi részről egyaránt megtartsák. Részt vesz az egyházi vonatkozású jogszabályok előkészítésében és figyelemmel kíséri érvényesülésüket. Segíti és ellenőrzi a Minisztertanács egyház-ügyekben hozott intézkedéseinek végrehajtását. Intézkedik a lelkiismereti szabadsággal és a vallás szabad gyakorlásával összefüggő kérdésekben. Feladata az is, hogy az egyházak, felekezetek önkormányzati jogkörében alkotott törvénytervezeteit megvizsgálja azért, hogy azok összhangban legyenek az állami törvényekkel, jogszabályokkal. A megyei tanácsok vezető tisztségviselői a korábbinál érdemibb módon és gyakrabban foglalkoznak egyházpolitikai kérdésekkel, a területükön működő egyházak vezetőivel kölcsönös, rendszeres és konstruktív kapcsolatot tartanak fenn. Helyenként tapasztalható még az állami szerveknek és a lelkészeknek egymással szembeni bizalmatlansága, túlzott óvatossága. Támogatjuk a fontosabb nemzetközi egyházi események hazai megrendezését. Az ÁEH koordinációs szerepet tölt be az egyházak, felekezetek, valamint az egyes minisztériumok és országos hatáskörű szervek között az egyházakat érintő ügyek intézésében. Folyamatos és érdemi kapcsolatokat tart fenn a nemzetközi egyházi világszervezetekkel. Az 1964-es megállapodás szerint rendszeresen találkozunk a Vatikán képviselőivel. A kapcsolatok megszilárdításában és fejlődésében kiemelkedő jelentőségű esemény volt Kádár János és VI. Pál pápa találkozója 1977-ben. Az MSZMP főtitkárának római látogatása idején mondott szavai méltán keltettek figyelmet és elismerést a Vatikánban és megelégedést a magyar katolikus hívők körében is. Párbeszédet folytatunk a Lutheránus Világszövetséggel, az Egyházak Világtanácsával és az Európai Egyházak Konferenciájával. Rendszeresek és tartalmasak találkozóik a Szabadegyházak Tanácsához tartozó felekezetek, világnézetek közül az Adventista Generál Konferenciával és a Baptista

Világszövetséggel. Tevékenységünk fontos területe a szocialista országok egyházügyi hivatalaival való folyamatos együttműködés és tapasztalatcsere.

Az állam és az egyházak személyi és dologi kiadásainak fedezéséhez évi 75 millió forint összegű rendszeres pénzügyi támogatás jut. Az államsegélyek folyósítására vonatkozó megállapodások hatálya 1968 végén lejárt. Kormányunk azonban az egyházak kérésére úgy döntött, hogy az államsegélyt változatlan összegben 1990-ig tovább folyósítja. A támogatás nagyobb részét az egyházi vezetők saját hatáskörükben osztják fel. Az államsegély összege gyakorlatilag nem változott, viszont reálértéke jelentősen csökkent. Indokoltnak tartjuk az államsegély tovább folyósításának és reálértéke megőrzésének lehetőségét.

A feladatokat a kormány által jóváhagyott ügyrendnek megfelelően szervezeti egységekben végzik. Az utóbbi években azt tapasztaljuk, hogy a vallásos emberek közül is egyre többen fordulnak hivatalunkhoz kérdéseikkel, gondjaikkal és javaslataikkal.

Az állam és az egyházak, felekezetek kapcsolatait összefoglalva, úgy jellemezhetjük, hogy azok megfelelnek társadalmi viszonyaink fejlettségének, szövetségi politikánk elveinek. A hívő állampolgárok alkotmányos garanciák mellett élnek hitéletüket.

Az egyházpolitika fejlődése történelmileg is értékes tapasztalatokat hozott. Ezek közül a legfontosabbaknak azt tartjuk, hogy beigazolódott, a szocializmus építésében, az emberiség előtt álló problémák megoldásában sok olyan közös cél, tennivaló van, amelyek megvalósításáért a vallásos és nem vallásos emberek tartósan, eredményesen dolgozhatnak és dolgoznak együtt. A magyar egyházpolitika elvei és gyakorlata nemzetközi figyelmet is kiváltott azzal, hogy bizonyította: a szocializmust építő társadalomban az egyházak nem kényszerülnek semleges vagy ellenzéki szerep vállalására, van más valóságos alternatíva: az alkotó párbeszéd, az együttműködés útja.

Tapasztalataink szerint így vélekednek a magyarországi egyházak vezetői, így gondolkodik erről papjainak és hívőinek túlnyomó többsége. Megnyilatkozásaikban és tetteikben kifejezésre juttatták, hogy a szo-

cializmus építésének programja megfelel az egyházak társadalmi tanításainak és törekvéseinek is. A hazáért és az emberiségért érzett felelősség jegyében a már említett 1984-ben tartott országos papi találkozó elnöki megnyitójában így szól erről Lékai László bíboros: „Mi magyar egyházak és vallási felekezetek nyugodtan élünk egymás szeretetében és az államban, a társadalmi nemzeti egységet továbbra is gondosan őrizzük, hiszen legértékesebb kincsünk. Mivel ezt a kincset csak a béke nyugodt levegőjében tudjuk megvédeni, ezért ezt a kincset minden nap ápoljuk szívünkben.” Ugyanezen a fórumon Bartha Tibor református püspök, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja hangsúlyozta: „Összefogásunkkal hazánk javát és az emberiség békés jövőjének biztosítását kívánjuk szolgálni. A hazaszeretet ügyében azzal tudunk jót cselekedni, ha népünk egységét, a nemzet szövetségét úgy becsüljük és óvjuk, mint a szemünk fényét. Az emberiség történetének legválságosabb időszakát éli és ilyen erőpróbáló időben az első parancs a még szorosabb összefogás.”

Jól tudjuk, hogy a jelenlegi helyzet nem tökéletes, nem befejezett. A társadalom fejlődése, demokratizálódása nap mint nap új feladatokat állít eléink. Kormányunk egyházpolitikájának továbbfejlesztését, a jelenlegi bevált alapokra építve az eddig megtett út folytatásában látjuk. Az egyházakat, mint társadalmunk megbecsült intézményeit, a becsületes partneri kapcsolatok továbbépítésére hívjuk a közös munka szélesedő területein.

Törekvéseink megvalósítása, munkánk hatékonyabbá tétele különösen fontos napjainkban, amikor sok nagyhorderejű feladat vár megoldásra. Társadalmi, gazdasági kibontakozásunk alapvető feltétele, hogy megőrizzük és továbbfejlesszük népünk cselekvő összefogását. Közös eredményeink alapján joggal remélhetjük, hogy az állam és az egyházak, felekezetek konstruktív együttműködése a jövőben is hozzájárul az egész ország előtt álló feladatok sikeres megvalósításához.

Rezümé

Helyreállított megállapodás: 1990. március 19.

E kötetben felsorakoztatott források meggyőzően igazolják, hogy a magyar egyházi vezetők évszázadokon át össze szövődtek a világi hatalom birtokosaival és az azonos gazdasági és politikai érdekeltség szerint részesedtek – ha koronként változó mértékben is – az intézmények és szerepkörök megosztásában és gyakorlásában. Mindkét fél félleme azonos töről fakadt a marxizmus ateizmusa, majd a lenini-sztálini antiateista ideológiájával kapcsolatban, mégis a második világháború után az egyházak kényszerpályára szorultak a párttal és a pártállammal szemben és a párt által meghatározott programok végrehajtását kellett vállalniok. Az államhatalom „egyezményének” nevezett diktátumokban biztosított szabad utat a maga számára a Moszkvától kapott követelményekhez. A szatellit-állam korlátlan beavatkozási lehetőséggel rendelkezett az egyház legbelsőbb életében is, amelyhez eszközül a kinevezés által vezetői tisztet betöltő püspököket használta fel, akik függő helyzetükben könnyen ellenőrizhetők voltak. Ennek az útnak első mérőföldköveinél kegyetlen leszámolásokat, majd az adminisztratív eszközöket alkalmazták. Az egyházpolitika végső célját – a vallás megszüntetését – két intézmény, éspedig a belügyminisztérium politikai rendőrségének egyházi ügyekkel foglalkozó osztálya, valamint az ÁEH egymásnak alárendelt irodái munkálták, amelyek az egyház minden tevékenységét ellenőrizték és a számukra biztosított keretek között igyekeztek az állami és az egyházi vezetők között látványos kapcsolatokat és a háttérből irányított együttműködést kialakítani. Hangsúlyozzuk, hogy ez a színtelen békés kooperáció, – amelynek lényege a politikai hasznosság, – csak az állam és az egyház vezetői között épült ki, de a szolgálatukat az Isten országáért élő és égő közlelkészek az interna vocationa hallgatva megértették a lélek szavát és hirdették a tiszta Igét alkalmas és alkalmatlan időben egyaránt, vállalva az üldöztetést, a nyomorúságot, a kiközösítést, a hitvallók sorsát.

Az egyház és az állam vezetői hivatalos megnyilatkozásaiban a két szervezet közötti harmonikus kapcsolatokról, rendezett viszonyokról naprakész hűséggel szónokoltak a parlamentben, a Népfrontban, a tanácsokban, a párt és tömegszervezetekben az állam által biztosított lelkiismereti és vallásszabadságról, az egyház autonóm működéséről, s mindezek ellenértékéként mozgósítják a híveket a szocializmus felépítésére. A külpolitikában támogatniuk kellett a szocialista világközösség országainak békeprogramját. Az egyház a gyülekezetekben a párttervek átplántálásában a hajtósíj szerepét töltötte be ugyanúgy, mint a párton kívüli tömegekben a szakszervezetek.

A megegyezésben és az alkotmányban az egyházat alárendelt függőségben tartja az állam, ugyanis a hatalom maga válaszítja ki a partnereit – a püspököket és a békepapokat, – így azok szolgálai magatartást tanúsítanak a belpolitikában és a nemzetközi események megítélésében. Bartha Tibor püspök több alkalommal Moszkvában személyesen vette át a támogatást igénylő utasításokat. A szolgáló egyház így kiszolgáló egyházzá lett és az egyháztagokat a szolgáló gyülekezet keretei közt törekedtek bekényszeríteni, ahol a szocializmus megtévesztő csilagragyogtatásával a betlehemi csillagot akarták kioltani. Hivatalosan – az alkotmányban is – az egyház és az állam szétválasztását hirdetik, de a különválasztás csak a papíron van meg és a kapcsolatokat mindkét fél számára továbbra is az évszázadokon át kialakult kooperációs struktúra határozza meg, sőt 1944 őszétől az állam javára kikényszerített többlettel. Az objektív hatalmi helyzet arról tájékoztat, hogy a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Romániában és Bulgáriában – témánk évtizedében – a hivatalos állítással ellentétben, nincsenek meg az egyház és az állam szétválasztásának feltételei. Mindezt igazolja a nálunk 1990. március 19-én helyreállított megállapodás.¹⁹² mely szerint:

„A Magyar Köztársaság Minisztertanácsa és a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége - figyelembevételével, hogy 1990.

február 12-én hatályba lépett a lelkiismereti vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló alkotmányerejű törvény - a Magyar Köztársaság kormánya és a Magyarországi Református egyház Zsinata által 1948. október 7-én kötött megállapodást a mai nappal felbontja. A kormány - tudomásul véve a Református Egyház Zsinatának 1989. december 8-án hozott határozatát - elősegíti, hogy az egyezményben megnevezett református középiskolák és kollégiumok tekintetében mielőbb helyreálljon a megállapodás szerinti állapot.”

Budapest, 1990. március 19.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa nevében Németh Miklós miniszterelnök. A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége nevében: Dr. Kocsis Elemér püspök, a Zsinat lelkes elnöke, Somogyi József főgondnok, a Zsinat világi elnöke.

¹⁹²Rezümé: Helyreállított megállapodás: 1990. március 19. In: Tibori János: A Tiszántúli Református Egyházkerület története 1975-1986. Debrecen, 2000. 114-117. p.

Ultimum refugium:

Evocatio tertii mille annorum:
capsas bombardarum in vasus florales
humano modo convertere.

Hominem te esse memento!

Dr. Dr. Ioannes TIBORI

Végső menedék:

A harmadik évezred kihívása:
az ágyúlövedékek hüvelyét
emberhez méltóan virágvázává
váltóztatni.

Emlékezz rá, hogy ember vagy!

Dr. Dr. Tibori János

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5 p
I. Új jövevénytiszteink történelmi tartalmi jegyei	9 p
1. Endlősung	11 p
Rezümé: Márai Sándor: Halotti beszéd	20 p
2. Zabrá. Lefoglalt könyvek címjegyzéke	23 p
Rezümé: Gondolatok a könyvtárban	34 p
Jegyzőkönyv. (Az átvételt igazoló jegyzék)	38 p
3. OPV Obszj Purj Vagon = Közös Kocsipark	39 p
Névjegyzékek	44 p
Tábori lelkeszi élménytöredékeim a	
II. világháború utolsó éveiben	77 p
Rezümé: Konsztantyn Szimonov: Várj reám	89 p
4. KGB	91 p
Rezümé: Szózat	103 p
II. Pártállam-pártegyház	105 p
I. dekáda: első tízes évcsoport a pártegyház történetéből	107 p
1. Egyházpolitikánk mennyiségi-minőségi mutatóinak statisztikája	109 p
2. Diktátum megegyezési keretben	119 p
3. Az Állami Egyházügyi Hivatal Szervezete és feladata	129 p
4. MSZMP KB határozata a vallásos világnézet elleni harcról. 1958. július 22.	136 p
5. A vallásos világnézet elleni harc	139 p
6. A Debreceni Forradalmi Ifjúsági Szövetség (DEFISZ) szervezkedése	144 p
7. Bundás indulatok a tárgyalóteremben	152 p
8. A Társadalomtudományi Tanszék megszervezése a debreceni Ref. Teológiai Akadémián	163 p
9. Az ÁEH bizalmas taktikája	167 p
II. dekáda	177 p
1. A „megszálló felszabadítás” ünnepeköre	179 p
2. A református egyháznak „sok az egy” gimnázium	182 p
3. Az egyházak tevékenysége a mezőgazdaság átszervezésének idején és után	187 p
4. Az egyetemi templom mint csereingatlan	192 p

III. dekáda. A szovjet állam és az egyház 1976-1990	201 p
1. A szocialista egyházpolitika	
hivatalos tézisei 1976-ban	203 p
2. A lelkiismereti szabadság elvének megvalósulása	
a szovjet állam első törvényhozási okmányában	204 p
3. A szovjet törvény és a lelkiismereti szabadság	206 p
Összegző dokumentum:	
Az ÁEH elnökének beszámolója az Országgyűlésben	213 p
Rezümé	227 p
Ultimum refugium = végső menedék	233 p
Tartalom	235 p
Képjegyzék	237 p

FOTÓK JEGYZÉKE

Címlap: „Pilátus álma.” (Stirna Klára rézkarca. 1983.)

1. p Javallat a „pilátusi álomkór” gyógyítására. Nyberg HUUGO
2. p Magyar Református Egyháztörténeti Dolgozatok
14. p Zsigmond Varga zum Gedachtnis.
19. p Dr. Zsigmond Varga 1919-1945. Gedenktafel
42. p a.) Menekülés az állomásról bombázás közben.
b.) A békéscsabai állomás bombától sérült keleti szárnya.
91. p A „Terror Háza.”
106. p a.) Jobb az Úrban bízni, mint főemberekben reménykedni Zsolt. 118/9
b.) Verba volant, scripta manent = a szavak elröppennek, az írás megmarad.
110. p Oratorium.
120. p Dr. Révész Imre püspök a debreceni Nemzeti Bizottság elnöke
164. p A társadalomtudományi tanszék megszervezése a debreceni Református Teológiai akadémián. Dr. Kónya István, Dr. Jánosy Imre.
168. p Az ÁEH bizalmas taktikájának elfogadása. (Cseke Béla ehü tanácsos, Dr. Aranyos Zoltán zsinati tanácsos, Miklós Imre ÁEH elnök, államtitkár.)
188. p Coggen cantenbury érsek látogatása a Hortobágyon.
189. p Losonczy Pál az Elnöki Tanács elnöke és a diplomáciai testület látogatása a Kollégiumban 1981. június 4-én.
216. p Az ÁEH elnökének beszámolója az Országgyűlésben 1987. XII. 17.
Fedőlap: Katona József: Bánk bán. II. felvonás. Bánk áriája.
In: Balassa Imre: Gál György Sándor Operakalauz Zenepéldákkal.
Zeneműkiadó Vállalat. Bp. 1956.723. p.

Katona József: Bánk bán

II. FELVONÁS

Bánk áriája

Andante

p Mint szám-ű - zött, ki ván - do - rol a
sü - rü é - jen át, s vad főr - ge - teg - ben nem le - lé ve - zér - lő csil - la - gát

15. 10

Az ember-szív is úgy bolyong. Oly egyes-egyedül...

Andante

p Ha - zám, ha - zám, te min - de - nem!
Tu - dom, hogy é - le - tem ne - ked köszön - hetem

16. 17